

Könyvtár- és információtudomány

Történet

82/2010

ČEČIKOVA, Ūliã Sergeevna: Finskie biblioteki : so vremen Agrikoly do naših dneŷ. – Bibliogr. 6 tétel In: Bibliotekovedenie. – (2009) 6., p. 80-85.

Finn könyvtárak Agricola korától napjainkig

Könyvtártörténet -nemzeti; Nemzeti könyvtár

Finnország mai területe a 13. századtól Svédországhoz tartozott, az 1800-as évek elején autonóm nagyhercegségként Oroszországhoz csatolták. Az önálló Finn Köztársaságot 1917-ben kiáltották ki.

A finn írásbeliség megteremtése Mikael Agricola, aboi (ma Turku) püspök nevéhez fűződik; első könyvében a betűkészlet mellett különböző egyházi szövegek is helyet kaptak. A templomi szertatásokhoz szükséges könyvek finn fordításai az 1550-es években jelentek meg. Agricola halálának napja a *Finn nyelv napja* lett. Az első könyvek megjelenésétől az elemi oktatás nemzeti nyelven folyt, az állam hivatalos, a közép- és felsőfokú oktatás, a tudományos és szépirodalom nyelve továbbra is a svéd volt. A finn hosszú ideig az alsó rétegek nyelvének számított. Az Oroszországhoz csatolás a nemzeti ébredést hozta, ezzel az irodalom anyanyelven történő közreadását. Sorra nyíltak a finn nyelvű könyveket gyűjtő népkönyvtárak. A finn

nyelvet azonban csak az 1860-as években nyilvánították hivatalos államnyelvvé.

Az első tudományos könyvtár a turkui székesegyház alapításához köthető (14. sz.). A közkönyvtárakat az *Olvasást szeretők társasága* (1794) hozta létre. Kezdetben csak a tagokat és résztulajdonosokat szolgálták ki, később térítés ellenében mindenki számára elérhetővé vált. Az első hivatalos közkönyvtár 1819-ben létesült Helsinkiben. A népkönyvtár fogalmát a 19. században a közoktatás bevezetésekor kezdték széles körben használni. A népkönyvtárak a szegény rétegeket szolgálták, alapítóik egyházi személyek, diákok, jótékonsági tevékenységet folytató, magas beosztású emberek voltak. Az egymástól függetlenül, ösztönösen működő népkönyvtárak száma gyorsan nőtt. Irányításukat az 1874-ben alakult Népművelési Társaság vette kézbe. 1856-ban kezdődött a járási könyvtárak megalakítása. A községekről (közösségekről, obscsina) 1865-ben kiadott rendelet értelmében a könyvtárak az egyházaktól a községek felügyelete alá kerültek, a népiskolák mellett megalakult a községi könyvtárak hálózata. Szervezetüket tekintve a finn könyvtárak az amerikai példát követték, 1912-ben nyílt Turkuban az első amerikai típusú városi közkönyvtár.

Az önálló állam a közkönyvtárakat 1921-től támogatja. 1928-ban jelent meg az első könyvtári törvény, alapját az információhoz való egyenlő hozzáférés elve képezte. Az 1962-ben elfogadott második könyvtári törvény növelte a könyvtárak finanszírozását, segítette a könyvtári rendszer fejlődését. 1998-ban fogalmazták meg a közkönyvtárak céljait az új információs társadalomban. 2001-ben fogadták el a finn könyvtárak politikai programját, amely pontosan rögzítette a közkönyvtárak feladatait.

A Finn Nemzeti Könyvtár története az Aboban 1640-ben alapított első állami egyetemhez kötődik. Állománya kezdetben magánszemélyek adományaiból gyarapodott, egy 1707. évi királyi rendelet szerint egyetemi könyvtárként kötelezpéldányból részesült. H. G. Porthan igazgató vetette fel, hogy legyen az egyetemi könyvtár egyúttal nemzeti könyvtár is. Finn-

ország Oroszországhoz csatolásával a könyvtár orosz nyelvű kötelezpéldányokat is kapott. 1827-ben a könyvtár a turkui tűzvész áldozata lett, a negyvenezres állományból mindössze 800 kötetet sikerült megmenteni. Ezután került át az egyetem és könyvtára Helsinkibe. Új épületét 1845-ben adták át. A könyvtár állománygyarapításának finanszírozására pénzgyűjtést szerveztek a lakosság körében. Újságban kérték, hogy a magántulajdonban lévő régi és ritka könyveket adják át a könyvtárnak. Nagylelkű ajándékok érkeztek a cári családtól, a cári tudományos akadémiától, híres tudósok magángyűjteményeiket adták oda.

Ma a Finn Nemzeti Könyvtárban világszerte ismert és az UNESCO által védett gyűjtemények találhatóak. A könyvtár 2006-tól csak nemzeti könyvtárként működik. Feladatkörébe tartozik országos szolgáltatások kifejlesztése a különböző típusú könyvtárak számára, valamint a finn kulturális örökség megőrzése. Állománya több mint 5 millió nyomtatott egység, az alkalmazottak száma 200 állandó és 50 ideiglenes munkatárs. Nő az elektronikus szolgáltatások népszerűsége, a FinELib elektronikus könyvtár használata.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 91, 104, 109, 179

Kutatás

83/2010

FEATHER, John: LIS research in the United Kingdom : reflections and prospects. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 41. (2009) 3., p. 173-181.

A könyvtár- és információtudományi kutatások helyzete az Egyesült Királyságban

Felmérés; Könyvtártudományi kutatás

A cikk a könyvtár- és információtudományi kutatások fejlődését elemzi a brit felsőoktatási

intézményekben és a kutatások céljait. A kutatásoknak hagyományosan számos alkotóelemük van, elméleti és empirikus jellegűek egyaránt, s ez gyakran feszültséget és nézeteltérést okoz a kutatók és a gyakorló szakemberek között. E tény fényében vizsgálta a szerző a Kutatások Értékelésének Gyakorlatát (Research Assessment Exercises, RAE) 1988 óta, különös tekintettel a 2008. évi RAE eredményekre. Tárgyalja a finanszírozás forrásait és a különböző érdekelt intézmények szerepét a kutatási folyamatban. Arra a következtetésre jut, hogy az Egyesült Királyságban a könyvtár- és információtudományi kutatások a felsőoktatási kutatások részévé váltak, de még mindig olyan eredményeket szolgáltatnak, amelyeket át kell ültetni a szakmai gyakorlatba.

(Autoref.)

84/2010

HOUGHTON, John W.: Economic implications of alternative publishing models : self-archiving and repositories In: LIBER quarterly. – 19. (2009) 3/4.

A tudományos publikálás alternatív modelljeinek gazdasági hatásai

Felmérés; Gazdaságosság -könyvtárban; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tudásgazdaságot (knowledge economy) úgy határozzák meg, mint amiben a tudás előállítása és felhasználása játssza a főszerepet a vagyoni létrehozásában. Nem egyszerűen a tudás határainak kiszélesítéséről van szó, hanem a tudás minden fajtájának sokkal hatékonyabb használatáról és felhasználásáról a gazdasági élet minden területén. Kulcskérdés, vajon vannak-e új lehetőségek és új modellek a tudományos publikálás számára, melyek jobban szolgálják a kutatókat, és hatékonyabban mutatják be és terjesztik a kutatási eredményeket. Egy korábbi munkára támaszkodva a cikk a tudományos publikálás alternatív modelljeinek költségeit és lehetséges előnyeit vizsgálja egy a JISC számára készített

kutatás módszereinek és eredményeinek bemutatásával Nagy-Britanniában. Arra a következtetésre jut, hogy a különböző publikálási modellek jelentős különbségeket eredményezhetnek a tudományos kommunikáció költségeiben és hasznosulásában. Úgy tűnik, a nyílt hozzáférés lényegesen nagyobb haszonnal jár.

(Autoref.)

Lásd még 85, 137

Tudománymetria, bibliometria

85/2010

CRONIN, Blaise – MEHO, Lokman I.: Receiving the French : a bibliometric snapshot of the impact of “French theory” on information studies. – Bibliogr. 19 tétel In: Journal of information science. – 35. (2009) 4., p. 398-413.

A „French theory” hatása az információtudományra

Bibliometria; Felmérés; Könyvtártudományi kutatás; Könyvtártudományi szakirodalom

A tanulmány azt vizsgálja, milyen mértékben hatottak a francia strukturalisták (Bourdieu, Derrida, Foucault stb.) az információtudományi szakirodalomra. Bibliometriai elemzés segítségével feltárja, mely gondolkodókra és mely művekre hivatkoztak a leginkább az utóbbi négy évtizedben. A cikk felsorolja azokat az információtudományi szakfolyóiratokat és szerzőket, akik a legtöbbször hivatkoztak a francia strukturalistákra.

(Autoref.)

Információszerzés (information management)

86/2010

UNSWORTH, Kristene: Ethical concerns of information policy and organization in national security. – Bibliogr. In: *Cataloging & classification quarterly*. – 47. (2009) 7., p. 642-656.

Az információpolitika etikai szempontjai és a nemzetbiztonság

Információszerzés; Osztályozás; Tájékoztatás szabadsága; Tájékoztatási politika

Az információszerzésre hatással van az ideo-

lógia, legyen az személyes meggyőződés, szervezeti gyakorlat, vagy nemzeti ideológia. Az osztályozás szerepe kettős. A könyvtár- és információtudomány területén a cél az egyértelműség, míg a nemzetbiztonság területén ez a szerep sokkal árnyaltabb. A cikk megpróbál különbséget tenni e két terület között, annak érdekében, hogy jobban érthető legyen a rendszerezési folyamat etikai vonatkozása három, a nemzetbiztonságra vonatkozó példán keresztül: (1) egy, a kelet-német Állambiztonsági Minisztérium számára készült szótár, (2) az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság szervezeti és működési szabályzata (3) jelenlegi állami felhívások a „gyanús tevékenységek jelentésére”.

(Autoref.)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Nemzetközi könyvtárügy

87/2010

HARNAD, Stevan: Probuždenie “spâșego giganta” : universitetskie mandaty na Otkrytyj dostup. – Bibliogr. 25 tétel In: *Naučnye i tehničeskie biblioteki*. – (2009) 10., p. 62-71.

Res. angol nyelven

Az „alvó óriás” felébresztése. Egyetemi rendelkezésekkel kell segíteni a nyílt hozzáférést

Felsőoktatási intézmény; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké

A nyílt hozzáférés a világ 25 ezer lektorált (peer-reviewed) tudományos folyóiratában évente megjelenő 2,5 millió tudományos cikk,

a szerzők által rendelkezésre bocsátott tudományos könyvek és adatok, szoftverek, audio- és videoanyagok online elérhetőségét jelenti. A szerzők érdeke, hogy kutatási eredményeiket minél többen megismerjék, az anyagiak kevésbé fontosak számukra. A „papíralapú informatika” korában a potenciális olvasók a cikkmásolatokat postán vagy faxon kapták. Elektronikus postával már sokaknak el lehetett küldeni a dokumentumok elektronikus változatát. Még optimálisabb megoldás ezek nyílt elérésének lehetővé tétele az interneten. Ez a technológia a nyílt hozzáférés lényege: a lektorált tudományos folyóiratokban megjelent cikkek ingyenes, operatív, állandó és globális elérhetősége.

Egy szerző számára két lehetőség van, hogy cikkeit elérhetővé tegye: az *arany út*, amikor a cikk egy nyilvánosan elérhető folyóiratban jelenik meg, és a *zöld út*, amikor a cikket egy előfizetéses folyóiratban publikálják, a szerző pedig

hozzáférhető változatban archiválja a honlapon. A tudományos folyóiratok valószínűleg az arany utat fogják választani, a 25 ezer folyóirat közül ma mindössze – nem a legfontosabb – négyezernek van ingyenesen elérhető változata. Ezért egyelőre gyorsabb és olcsóbb megoldás a zöld út, amikor a szerzőnek csak néhány órát kell az archiválásra fordítania.

Az önarchiválás (self-archiving) ötlete először 1994-ben vetődött fel, ha ezt akkor megfogadják, akkor ma teljes lenne az archívum. 34 pszichológiai jellegű ok van, amelyre hivatkozva (Zénon paradoxonjai) a szerzők elutasítják az önarchiválást. Bár bebizonyosodott, hogy a nyílt archívumban található cikkeket sokkal többen keresik és idézik, a szerzők 85%-a egyelőre nem tesz lépéseket. A megoldás az lehet, ha a kutatást támogató szervezetek és szponzorok az önarchiválást politikájuk részévé teszik, és munkatársaiktól el is várják. A jogi szabályozáshoz az első javaslatok még 2000-ben jelentek meg, kezdetben az intézményi repozitóriumba való bevitelről. A 2002. évi Budapesti Felhívás ezt az irányt deklarálja. Az első komolyabb lépést a Southamptoni Egyetem tette, amikor hivatalos utasításban írta elő a tudósok és a hallgatók számára az önarchiválást. 2003 óta tízezer folyóirat 97%-a hivatalosan is támogatja az önarchiválást, 63%-uk preprintet is elfogad. A tudósok körében végzett kutatások ennek ellenére azt mutatják, hogy bár elvben egyetértenek az önarchiválással, gyakorlatban csak akkor fogják megtenni, ha egyetemük vagy finanszírozójuk megbízza őket ezzel. A szerzők 95%-a hajlandó átadni publikációit, 80%-uk csak a megfelelő rendelkezés meglétekor. Egy másik felmérés szerint utasítás hiányában az intézményi archívumokban az önarchiválás szintje a szerzőknek csak a 15%-át jelenti. 2009-ben a világon 70 rendelkezés volt érvényben, és 14 előkészületben. Közülük néhány több szervezetet érint, ezeket a tudományos kutatásokat finanszírozó szervezetek adták. Kollektív szabályozásra két komoly javaslat van: az egyikben 46 ország 791 egyeteme vesz részt, a másikban pedig az összes brazil egyetem és tudományos kutatóintézet.

Az egyetemek valójában nem az online információk korában született „alvó óriások”. Feladatuk ma, hogy megértessék a professzorokkal és a vezetéssel, hogy saját érdekükben az összes tudományos eredményt archiválni kell, és az archívum mások számára történő elérhetővé tétele megnyitja az utat más egyetemek archívumainak eléréséhez.

(Viszocsekné Péteri Éva)

88/2010

TONTA, Yasar: Preservation of scientific and cultural heritage in Balkan countries. – Bibliogr. In: Program. – 43. (2009) 4., p. 419-429.

A tudományos és kulturális örökség megőrzése a balkáni országokban

Együttműködés -nemzetközi; Háborús károk; Megőrzés; Számítógép-hálózat

A „balkán” szó törökül erdővel borított hegyláncot jelent. A szót eleinte a Bulgárián végighúzódo hegységre használták, majd kiterjesztették az Adriai-tenger, Földközi-tenger és Fekete-tenger által határolt félszigetre, amely hosszú évszázadokon keresztül az Oszmán Birodalom fennhatósága alá esett. A különböző etnikumú, nyelvű, vallási hovatartozású népcsoportok függetlenségi harcai rengeteg emberéletet követeltek még a huszadik században is, a két világháború során, majd a hidegháborút követően, és a „nemzetépítés” folyamata továbbra is lezáratlan e régióban. Mindezek folyamánya, hogy a „balkán” szó mára pejoratív jelentéssel telítődött, és a félsziget egyes országai jobb szeretik délkelet-európaiként vagy közép-európaiként definiálni magukat.

A térség összlakossága 75 millió. Ha hozzáveszük ehhez Törökországnak az Anatóliai-félszigeten elterülő részét, 142 millió lakossal számolhatunk, amely az európai népesség 17,7 százalékát teszi ki. Az életminőség az európai uniós átlagnál alacsonyabb, amely megmutatkozik az internethasználatban is: a teljes lakosság 36,8

százaléka rendelkezik internet-hozzáféréssel, míg az Unióban a népesség 61,4 százaléka. Törökország a hatodik az európai országok között az internethasználók számát tekintve. A balkáni országok részét képezik a GÉANT2 elnevezésű összeurópai kutatási és oktatási hálózatnak, bár – Horvátország, Szlovénia és Görögország kivételével – a többiekénél szerényebb sáv szélességkapacitással bírnak. Az ún. hálózati felkészültségi mutató (*Networked Readiness Index*) azt vizsgálja, hogy az egyes országok mennyire készültek fel az infokommunikációban rejlő lehetőségek kiaknázására. A 127 országot rangsoroló listát Dánia, Svédország, Svájc és az Egyesült Államok vezeti. A balkáni országok nem a legelőkelőbb helyeket foglalják el: Szlovénia a 30., Horvátország a 49., a többiek ennél alacsonyabb helyezést kaptak. Nem sokkal jobb a helyzet a tudományos publikációk megjelentetése terén. A Thomson *ISI Web of Knowledge* hivatkozási indexe alapján Törökország és Görögország kivételével a Balkán államaiban kevés kiadvány lát napvilágot. Az említett két országban több mint 100 ezer tudományos cikk jelenik meg évente, ez a szám Romániában 53 269, Szlovéniában 25 033, Horvátországban 24 116, Szerbiában 9 910. A sor végén Albánia, Montenegró és Koszovó kullog évenkénti átlag 780, 317, ill. 51 tanulmánnyal.

Jóllehet kevés olyan cikk jelenik meg, amely a balkáni országok tudósainak együttműködéséről tanúskodik, a térség kulturális örökségét a közös történelmi múlt, a népek közötti kulturális kölcsönhatások formálták. E kulturális örökség egy jelentős része azonban megsemmisült a háborúk és a nemtörődömség következtében, amely utóbbi háttérben a nemzetépítés folyamata áll. Az egyes országok nem a közös állampolgári jogok és kötelezettségek alapján határozzák meg, kit tartanak állampolgáraiknak, hanem nyelvi, vallási és etnikai alapon. A nemzetállam építése a többségi nemzethez nem tartozók negligálását vonja maga után, amely felfogás kedvezőtlenül befolyásolja a közös kulturális örökség megővését. Jó példa erre a Bosznia és Hercegovina Nemzeti és Egyetemi Könyvtára, amelyet 1992

augusztusában ért bombatámadás. Ennek során 1,5 millió könyv pusztult el, köztük 4000 ritka könyv és kézirat. Az intézmény a Bosznia és Hercegovina által lakott összes népcsoport: muszlimok, szerbek, horvátok, zsidók stb. kulturális örökségének egy részét is őrizte. E példa mutatja, hogy a másik kultúra megsemmisítése adott esetben egyfajta kulturális öngyilkossággént is felfogható, hiszen a kultúrák nem különállva, egymástól elszigetelten léteznek.

Jóllehet a megsemmisült értékek újratertésére nemigen kínálkozik lehetőség, több olyan kezdeményezésnek lehettünk a tanúi az elmúlt évtizedben, amely a kulturális kincsek digitális formában történő megőrzését és a kulturális örökséghez való széles körű hozzáférés biztosítását célozta. Ezekben a programokban, projektekben (pl. Europeana, The European Library) a balkáni államok egyelőre alulreprezentáltak, ugyanakkor a nemzetközi együttműködésekben való részvétel jó alapot jelent a telekommunikációs infrastruktúra – esetlegesen külső forrásokból történő – korszerűsítésére.

(*Dancs Szabolcs*)

Nemzeti könyvtárügy

89/2010

KLAUSER, Hella: Picknick in der Bibliothek, selbstbewusste Nutzer und steigende Gehälter : Neues aus dem Musterland Dänemark : Austausch wird verstärkt In: BuB. – 60. (2008) 7/8., p. 576-579.
Res. angol és francia nyelven

Újdonságok Dánia ideális könyvtári világából

Könyvtárügy; Tanulmányút

Dánia szerencsés ország. Minden elemi iskolában működik könyvtár, az 580 közkönyvtárból az 5,4 milliós lakosság átlagosan 14 dokumentumot kölcsönöz évente, és a felnőtt lakosság egyharmad része rendszeres könyvtárhasználó.

A bibliotek.dk-val (központi katalógus a használók számára), a videók letöltését lehetővé tevő bibcasttal és a net-musikkal, amely zene letöltésére szolgál a közkönyvtárakban (a licenrdíjat a dán könyvtári hatóság fizeti), megtette az első lépéseket a digitális kor és az elektronikus információközvetítés világába.

Dániában, ahol nincs munkanélküliség, a könyvtárosok fizetését nemrég emelték 12,5%-kal. Mindaz, amiért Németországban hosszú ideje folytatnak kampányt a könyvtárosok, az északi szomszédnál már általános gyakorlat: önkormányzati felelősségvállalás arra, hogy mindenki szabadon hozzáférhessen az információhoz, könyvtári törvény, és központi, az állam által fenntartott könyvtári hatóság a könyvtári-információs szektor munkájának koordinálására, az infrastruktúra fejlesztésére és működtetésére, valamint az innováció ösztönzésére.

Tizenöt német könyvtáros nemrégiben tanulmányutat tett Dániában, e modellértékű könyvtári világban szerzett tapasztalataikat és benyomásaikat összegzi a szerző.

(Autoref.)

Lásd még 82, 86

Központi szolgáltatások

Lásd 115

Együttműködés

90/2010

HEUSSE, Marie-Dominique: L'organisation en réseau : ou comment passer d'une logique interuniversitaire à une logique de site au SICD de l'université de Toulouse In: Bulletin des bibliothèques de France. – 54. (2009) 6., p. 24-27.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Szervezés a hálózat segítségével, azaz lehet-e az egyetemek közötti rendszereket egy egységes dokumentációs rendszerrel összefogni – a Toulouse-i Egyetem példája

Együttműködés -helyi; Elektronikus dokumentum; Felsőoktatási intézmény; Kutatás információellátása; Számítógép-hálózat

Toulouse az egyike annak a mindössze két (Bordeaux a másik) felsőfokú egyetemi kutatóhelynek (PRES), amelyek saját hálózati rendszerrel rendelkeznek a dokumentációs politikájuk megvalósításához. Mindkét esetben a SICD-et, az intézmények közötti dokumentációs együttműködés formáját alkalmazzák. Az eredeti forma megmaradt a Toulouse-i Egyetemen, mint az egyetem könyvtárainak kiszolgálója, Bordeauxban pedig átalakult a PRES Dokumentációs Tanszékévé.

Az „Université de Toulouse” kutatóközpont összefoglaló név, azt a hat egyetemi intézetet és egy nyitott tudományos kooperációs központot (EPCS) takarja, amelyek 2007-ben alakultak meg. A SICD rendszerek főként az 1980-1990-es években váltak divattá, mert ekkor volt a könyvtári integrált rendszerek felfutása is. A kettő együtt jó tartalmi és szerkezeti lehetőséget adott az információszerzési-keresési és kutatómunkákhoz. Időközben számos rendelet, szabályozás, új szoftverek bevezetése, egyéb dokumentációs kutatóközpontok másféle informatikai rendszerei stb. különféle nehézséget okoztak, amelyekkel meg kellett birkóznuk. A hálózaton közösen használt szoftver viszont azal az előnnyel járt, hogy sokféle munka egységes struktúrába szerveződött: az Archipel nevű katalógus, a beiratkozott olvasók és a dokumentumok bárholnan és bármikor történő hálózati elérhetősége, a különféle gyűjteményekben szétszórt bármilyen dokumentum elérhetősége és kölcsönzése voltak az első nagy eredmények. Ezt követte a kölcsönzési szokások vizsgálata alapján a felhasználói magatartásmódok elemzése, majd a szakmai személyzet azon kívánsága, hogy a rendszert egyre tökéletesebbé és gördü-

lékenyebbé tegyék a hálózat segítségével. Közös katalógusok, beszámolók, az európai normákhoz való illeszkedés, projektek menedzselése, a katalógusok interfészének további fejlesztései és számos más tevékenység tartozik ide.

A különféle intézetek által használt egyéb informatikai rendszerek, a hivatalos törvényi szabályozás, – amely más a dokumentációs központok, más az egyetemek, más a könyvtárak, más a kutatóközpontok számára – sok érdekellentétet és nehézséget okoz mind a mai napig. A PRES rendszere teljesen inkompatibilis a törvénnyel (LRU), amely az autonóm egyetemek szabályozója, amelyek egyébként is a végsőkig védik a saját egyéni érdekeiket a közös érdekek ellenében. Így a PRES sok esetben tehetetlen: nem tudja a campus egész szervezetét vezérelni, nincsenek anyagi forrásai, nincs elég külső személyzete. A szakemberek és a rendszerben részt vevők csak remélni merik, hogy hamarosan eljön az az idő, amikor e nehéz helyzetben a kölcsönös párbeszéd segítségével valamilyen szinten változtatni tudnak.

(Pajor Enikő)

Lásd még 88, 105, 118, 135

Jogi szabályozás

91/2010

ČUVIL'SKAĀ, O.A.: Zakonodatel'stvo o bibliotečnom dele : evolúciã i sovremenoe sostoãnie. – Bibliogr. 8 tétel In: Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2009) 9., p. 17-27.

A törvényalkotás kialakulása és jelenlegi helyzete a könyvtárügyben Oroszországban

Jogszabály -könyvtárügyi; Könyvtárügy története

A könyvtári tevékenységhez szükséges jogi alapokat Oroszországban a 20. század végén teremtették meg. Ezek: az alkotmány (1993), a

Polgári Törvénykönyv (1994–2008), a kulturális törvények (1992), a könyvtári törvény (1994) és a kötelezpéldány-szolgáltatásról szóló törvény (1994). A jogi szabályozás állami szinten történik, továbbá természetes és jogi személyek, és maguk a könyvtárak által.

Az orosz könyvtári törvényhozás kezdetei a 11-12. századra vezethetők vissza, a kijevi állam létrejötte éppen egybeesett a kolostorok melletti első könyvtárak megalakulásával. A következő időszak Nagy Péter cár kora, amikor állami rendeletek írták elő egyes intézményi könyvtárak (Tudományos Akadémia, a Moszkvai Egyetem) létesítését. Ugyancsak I. Péter alapította a moszkvai nyomda melletti könyvtárat (1706) és a szentpétervári Művészeti Kamarát és könyvtárat (1714). Ő rendelte el, hogy az egyházmegyéből és a kolostorokból a régi kéziratos krónikákat és hasonló könyveket másolásra Moszkvába a szinódusba kell küldeni. A Moszkvai Egyetem és Tudományos Könyvtára alapításáról Erzsébet cárnő írt alá rendeletet (1754), az 1783. évi kormányrendelet pedig minden nyomda számára kötelezővé tette egy-egy példány eljuttatását a Szentpétervári Tudományos Akadémia Könyvtárába. II. Katalin cárnő 1795-ben rendelte el a szentpétervári Cári Közkönyvtár alapítását (ma Oroszországi Nemzeti Könyvtár).

A 19. században a normatív-jogi szabályozás a közkönyvtárak alapításának rendjére, tevékenységük adminisztratív és cenzúra-felügyeletére irányult. I. Miklós cár az 1830. évi törvényében a kormányzósági városokban 52 közkönyvtár megnyitását írta elő (egy részük ma is működik). A 19. század második felében fokozódott a közkönyvtárak ellenőrzése, a könyvtárakkal foglalkozó jogszabályokat beillesztették a cenzúráról szóló törvénybe. Közkönyvtárak nyitására a belügyminisztertől vagy a kormányzótól kellett engedélyt kérni. A cár vagy a belügyminiszter különböző rendeletekben szabályozta, mely könyvek nem lehetnek a könyvtárakban, ki nyithat nyomdát, könyvtárat. A század végén könyv- és folyóirat-katalógusokban adták közre a könyvtárakban olvasható, illetve tiltott művek jegyzékét. A fejlődő polgárság igényelte

a közkönyvtárakat, a cári kormány ezért engedményekre kényszerült: eltörölték az előzetes cenzúrát, de bevezették a hatalomnak nem tetsző művek beszerzése miatti felelősségre vonást. A sok tilalom és felügyelet ellenére a könyvtári jogszabályok az olvasók érdekeinek védelmét, a szabad könyvtárhasználatot szolgálták. Az 1. oroszországi könyvtári kongresszuson (1911-ben) felvetődött a könyvtári törvény szükségessége, kidolgozását azonban a forradalmi események meggátolták. A forradalom előtti Oroszországban minden törvényt cári (állami) keretek között dolgoztak ki. Ezzel magyarázhatók a könyvtári szféra állami irányításának sajátosságai. A cári rendeletek mindegyike hangsúlyozta az intézmények állami jellegét, tevékenységük fontosságát az állam, a tudomány fejlődése, az oktatás és a kultúra számára.

Az Októberi Forradalom után 1918-ban fogadták el a könyvtárügyről és a közkönyvtárak védelméről szóló dekrétumokat, majd 1921-ben a külföldi irodalom beszerzéséről és terjesztéséről, 1928-ban pedig a kötelezpéldány-szolgáltatásról szólót. A Szovjetunió könyvtárügyéről c. párhuzartározat (1934) új irányítási rendszert vezetett be. 1936-ban fogadták el az iskolai könyvtári hálózatról szóló határozatot, a háború után pedig a körzeti és falusi könyvtárakról szólót.

A könyvtári törvényhozás ma szövetségi, nemzetközi és regionális irányba fejlődik. Az új szakasz a szuverén Oroszországi Föderáció megalakulásával kezdődött. Az 1992. évi kulturális törvény hatálya a könyvkiadásra és a könyvtárügyre is kiterjed. Jelentősége, hogy a kulturális tevékenységeket először vonja ki az ideológiai és a politikai szférából.

(Viszocsekné Péteri Éva)

92/2010

FINEBERG, Tobi: Copyright and course management systems : educational use of copyrighted materials in the United States and the United Kingdom. – Bibliogr. In: Libri. – 59. (2009) 4., p. 238-247.

Szerzői jogilag védett anyagok használata az amerikai és a brit felsőoktatásban

Felsőoktatási intézmény; Szerzői jog; Tankönyv

Az elektronikus tananyagok és a *kurzuskezelő rendszerek* (más néven: *virtuális tanulási környezet*) lehetővé tették az egyetemi hallgatók számára, hogy bármikor bármilyen tananyaghoz hozzáférjenek. Az elektronikus elérés azonban újabb lehetőséget teremt a szerzői jogi szabályok megsértésére. A cikk áttekinti az 1970-es évek óta érvényben lévő irányelveket a szerzői jogilag védett anyagok tisztességes felhasználásáról (*fair use*), és számba veszi, hogy a nagyobb amerikai és brit egyetemek hogyan kezelik a kérdést. Egyesek szerint nem biztos, hogy új irányelvekre van szükség, és kérdéses, hogy az adatbázis-hozzáférési engedélyek (licenck) vonatkoznak-e az anyagok kurzuskezelő rendszerben való felhasználására is.

Nézzük a gyakorlatot! Az egyesült államokbeli jogi szabályozás 1995 óta változatlan, az pedig egy 1976-ban született dokumentumon alapul. Az eredeti jogszabály csupán a fizikai duplikációra vonatkozott, később felismerték, hogy az elektronikus másolat más (*Digital Millennium Copyright Act*, 1998), de ekkor még jórészt csak a szoftverekkel foglalkoztak. A *Technology, Education and Copyright Harmonization Act* (2002), a digitalizált anyagok távoktatásban való felhasználását bizonyos esetekben engedélyezi, de nem tér ki a kiegészítő olvasmányokra. A *fair use* fogalmát – jogszabály hiányában – eltérően értelmezik az egyes könyvtárak a szerzői jogilag védett elektronikus dokumentumok használata során.

Tisztább viszonyokat teremtett az Egyesült Királyságban a *Copyright, Designs and Patents Act* (1988). 2003-ban oktatási és kutatási célra engedélyezték az elektronikus másolatot, de ez csak a kötelezpéldányként kapott dokumentumok helybeli használatára vonatkozik. A CDPA *fair dealing*-ről beszél, de elfelejti meghatározni, mi is az, egyébként pedig a tananyagként használt szerzői jogilag védett dokumentumokról

nem rendelkezik. Összegzésként elmondható, hogy a mai gyakorlat elavult jogszabályi háttérből, szakmai szervezetek ajánlásaiból, az egyes intézmények szükségleteiből és lehetőségeiből áll össze.

Ugyanakkor mindenki tisztában van vele, hogy ma már csak a 24 órás elérésű anyagok versenyképesek. Egy felsőoktatási intézményben az elektronikus rendszer kezelése a kurzus vezetőjének a feladata, de szüksége van szabályzatra, amit a kar jóváhagy, és amiről a diáknak is tudnia kell. Egyre több egyetem honlapja informatív ebből a szempontból. A *University of Texas* „Kérdezd meg a jogászt!” linken ad lehetőséget a villámkérdésekre, míg a *Stanfordon* egyértelműen megkülönböztetik az elektronikus tankönyv-állományt a kurzuskezelő rendszerek anyagától. A *London School of Economics* honlapján útmutató található a szerzői jogi szabályok egyetemi alkalmazásáról és a *Copyright Licensing Agency* (CLA) szerepéről. A *University of York* szintén közlétesz ilyet, valamint a szerzői jogról szóló informatív weboldalakat is felsorolja. Összességében tehát úgy tűnik, hogy az angol gyakorlat jobban odafigyel a problémára.

Megoldásnak tekintik sok helyen a licenceket, amelyekkel egy-egy kiadó (vagy kiadói csoport) kiadványaihoz lehet hozzáférni. Az Egyesült Államokban a *Copyright Clearance Center* (CCC) ún. *blanket license*-e már előzetes engedélyt tartalmaz. Az egyetemeknek arra kell ilyenkor figyelni, vajon ezek a megállapodások valamennyi szükséges dokumentumot felölelnek-e, illetve, hogy az intézmény egyéb szerződéseivel mennyire fedik át egymást. Hátraléka ennek a típusnak, hogy előírja a használok monitorizálását, ez pedig a sértheti a könyvtárhasználó jogait. Húsba vágó mindenesetre, hogy egy fizetős szolgáltatás megléte esetén vajon újra kell-e fizetni a kurzusbeli elérésért. A válaszok szerződésenként különböznek.

A szerző áttekintésének tanulsága, hogy amennyiben a könyvtárak gondosan járnak el a szerződéskötéskor, általában automatikusan megkapják a dokumentumok használatának jogát a kurzusok céljára. Ezzel együtt szükség lenne egy

átfogó felmérésre, amely stabilizálná a jelenlegi képlékeny állapotot. Ez kiterjedne az egyetemek által e téren követett gyakorlatra; áttekintené a múltban lefolytatott jogi eljárásokat; összevetné (a későbbiekben egységesíthetné) a kérdésre vonatkozó irányelveket, ami egyet jelentene az érintett intézmények jogértelmezésének összehasonító elemzésével. De foglalkozni kell a licencek gyakorlatával is. Az optimális konstrukció kiválasztásához érdemes a CCC és a CLA mellett a *University Readers* véleményét is meghallgatni.

(Vasbányai Ferenc)

93/2010

LORENZO-ESCOLAR, Nieves: La ley de propiedad intelectual y su repercusión en la actividad de las bibliotecas. – Bibliogr. 22 tétel In: Revista española de documentación científica. – 32. (2009) 4., p. 34-45.

Res. angol nyelven

A szellemi tulajdon joga és hatása a könyvtárak tevékenységére

Elektronikus dokumentum; Jogszabály -más területről; Másolatszolgáltatás; Szerzői jog

Noha a plágiumot már a görög antikvitás is elítélte, a szerzői jogok egyetemes elismerésére először az 1886-os berni egyezményrel került sor. Ma gyakorlatilag két rendszer biztosítja a szellemi tulajdonjogot: a berni egyezmény (amelyet 1996-ban egészítettek ki az új technológiák vonatkozásában) és az 1952-es genfi szerzői jogi egyezmény (melynek revíziójára 1971-ben Párizsban került sor).

Spanyolországban a szellemi tulajdon szabályozása egy 1879-es törvénnyel kezdődött, melyet több mint száz év után váltott fel az 1987-es törvény. Ez mondja ki, hogy az írott mű szerzőjéhez tartozik, ő a szellemi alkotáshoz fűződő morális jellegű (a szerzőség és a mű integritásának elismerése) és gazdasági jellegű (a sokszorosítás, terjesztés, nyilvános közlés, átalakítás stb.

joga) javak jogosultja. A szerző magánjogával szemben a közösség jogait az információhoz és a kultúrához való hozzáférést garantáló kulcsintézmény, a könyvtár biztosítja, bizonyos kezek között.

Az információtechnológia és a kommunikációs hálózatok fejlődése (a terjesztéstől a reprodukció és a hozzáférés új lehetőségein át az új hordozókra való másolásig) olyan új helyzetet teremtett, amelyhez a szerzői jog védelmét hozzá kell igazítani, illetve meg kell vizsgálni, hogy a hagyományos rendszer ad-e megfelelő választ az új körülmények között. Spanyolországban ez a folyamat egy 1996-os királyi dekrétummal kezdődött és jelenleg a 2006-os, a szellemi tulajdonról szóló törvényben valósult meg.

A törvény nem állít akadályt a kultúrához való hozzáférés elé a könyvtárakban, és engedi mind a kutatási célú másolást, mind a kölcsönzést. Ugyanakkor problémát jelent a különböző érdekek közötti egyensúly megtalálása; a magáncélú és a kalózmásolás megkülönböztetése. Gondot okoz az állandó technológiai fejlődés, amely egyrészt az ellenőrzés mechanizmusait erősíti, másrészt egyre könnyebben egyre jobb minőségű másolatok készítését teszi lehetővé. (Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a technológia a másolatkészítés megakadályozását is lehetővé teszi.) Az EU 2005-ben elindított *i2010: digitális könyvtárak* projektje az európai kulturális, audiovizuális és tudományos örökség mindenki számára hozzáférhetővé tételét célozza digitális formában. Ehhez szükséges az egyes országok digitalizálással kapcsolatos jogszabályainak egységesítése, és a nem teljes nyilvánosságra szánt dokumentumok digitalizálásának szabályozása is.

A könyvtárak szükségét érzik, hogy

- megszabaduljanak a folyóiratárak állandó növekedése okozta nyomástól;
- a jogokat tiszteletben tartó digitális gyűjteményeket alakítsanak ki;
- az oktatást segítő, szabadon hozzáférhető forrásokat biztosítsanak;
- garantálják anyaintézményeik kutatási eredményeinek hosszú távú megőrzését.

Mindezek a törekvések a nyílt hozzáférés, és a repozitóriumok kialakítása irányába mutatnak. Megoldandó feladat ezzel kapcsolatban az egyetemeken születő művek szerzői jogainak kezelése. Az egyetemi könyvtárak ezzel kapcsolatos feladatai: az oktatók segítése műveik és jogaik megőrzésében, az önarchiválásban; a hallgatók megismertetése a magánmásolat fogalmával, a hivatkozás módjaival, saját munkájuk védelmének lehetőségeivel.

(Mohor Jenő)

94/2010

SCHLEIHAGEN, Barbara: Bibliotheksgesetze in Europa : Mittel politischer Steuerung und Gestaltung. – Bibliogr. jegyzetekben In: Bücherei Perspektiven. – (2009) 2., p. 14-22.

Könyvtári törvények Európában

Jogszabály -könyvtárügyi

A könyvtári törvény szükségességét már 1994-ben megfogalmazta a nyilvános könyvtárakról közrebocsátott *UNESCO/IFLA manifesztum*, majd még behatóbban foglalkozott a kérdéssel a nyilvános könyvtárak szolgáltatásainak továbbfejlesztéséről 2001-ben kiadott *Irányelvek*. Ez utóbbi már a finanszírozás szabályozását is a könyvtári törvény feladatai közé sorolta. Az Európa Tanács az EBLIDA-val közösen 2000-ben fejtette ki állásfoglalását az „*Irányelvek az európai könyvtári törvényekhez és könyvtárpolitikához*” c. dokumentumában, felszólítva a tagállamokat az irányelveknek megfelelő törvények kiadására illetve az érvényben lévő törvények ebben a szellemben történő megújítására. Az Irányelvek négy kulcsfontosságú témakört jelöltek meg: 1. Vélemény- és információszabadság. 2. A könyvtárak mint a nemzeti könyv- és információpolitika részei. 3. A könyvtárak és a tudásipar. 4. A könyvtári örökség védelme. Jelenleg az Európai Unió 27 tagállamának kétharmadában van érvényben lévő könyvtári törvény. Nincs és korábban sem volt ilyen törvény

Ausztriában, Bulgáriában, Cipruson, Franciaországban, Luxemburgban, Máltán és Portugáliában. Ugyancsak nincs érvényben levő törvény Írországban, itt azonban sajátos a helyzet: az igen régi tradíciókkal rendelkező könyvtárügyet már 1855-ben törvény szabályozta, a *Public Library (Ireland) Act*, jelenleg pedig a *Local Government Act* (2001) foglalkozik a nyilvános könyvtárak szolgáltatásaival, és még számos más stratégiai dokumentum is biztosítja a szükséges állami támogatást. Hollandiában szintén érvényét veszítette az 1975-ben életbe léptetett könyvtári törvény, ugyanis a kormányzás általános decentralizálása során a *Social Welfare Law* a nyilvános könyvtárak fenntartásának felelősségét nagyrészt tartományi illetve települési szintre helyezte át. Ugyanakkor viszont e könyvtárak minőségéért és koordinációjáért az állam vállalt felelősséget. Az 1994-es művelődéspolitikai törvény két fejezetben foglalkozott a nyilvános könyvtárakkal, a könyvtáros egyesület pedig 1990-ben chartát adott ki róluk, de mindez csak kis részben pótolja a könyvtári törvény hiányát Hollandiában.

Németország e téren sajátos helyzetben van. Az NDK-ban 1968-ban a Művelődési Minisztérium kiadott egy könyvtári törvényt, amely azonban a két állam újraegyesítésekor (1990) érvényét veszítette, az NSZK-ban viszont nem védte jogi szabályozás a könyvtárakat. Csak 2009-ben született meg az első tartományi könyvtári törvény Tübingiában, amit rövidesen Szász-Anhalt tartomány törvénye követett. (Aligha véletlen, hogy korábban mindkét tartomány az NDK-hoz tartozott.) A tübingiai törvénynek van egy szépséghibája: nem kötelez, csak ajánl. Ez kétséges teszi hasznosságát.

A volt szocialista tábor minden EU-tagállammá vált országa felújította és az új jogi struktúrához igazította régi könyvtári törvényét. A nyugati országokban a felújítást az információs társadalom új jelenségeihez való igazodást tette szükségessé. Egyedül Nagy-Britannia könyvtárai támaszkodnak 1990 előtti könyvtári törvényre.

Spanyolországban és Olaszországban az ország föderális rendszere sajátos megoldásokat ered-

ményezett. Spanyolországban 1989-ben a kommunális kormányzatok alaptörvénye tartalmazott kötelező előírásokat: az 5000 főnél nagyobb lélekszámú településeket könyvtár fenntartására kötelezte. A 17 autonóm régió többsége saját keretein belül szabályozta a könyvtárak ügyét, némelyik törvényerejű rendelettel. 2007-ben jelent meg az országos érvényű törvény, az olvasásról, a könyvről és a könyvtárakról. Olaszországban ugyancsak a régiók felelősek a könyvtárak jogi szabályozásáért. Az első regionális könyvtári törvény Lombardiában jelent meg, ezt a nyolcvanas években más régiók is követték. A jogszabályoknak a modern igényekhez igazodó korszerű felújítása viszont az olasz régiók többségében nem történt meg.

Svédországnak sokáig nem volt könyvtári törvénye. Amikor a kilencvenes években a könyvtárak gazdasági helyzete kritikussá vált, a svéd könyvtárosok is érzékelték, hogy a finn és a dán könyvtárak részére bizonyos védelmet nyújt a törvényi szabályozás. Az 1997-ben életbe lépő svéd jogszabály azonban csak kerettörvény volt, csekély kényszerítő erővel.

Tanulságos három, a könyvtári világban példaképnek tekintett ország törvényének számbavétele. Nagy-Britanniában máig is érvényben van az 1964-es *Public Library and Museums Act*, amely mint kerettörvény kötelezi a helyhatóságokat „átfogó és elégséges könyvtári szolgáltatások nyújtására mindenki számára, aki annak használatát igényli”, kielégítve „mind az általános, mind a speciális igényeket”. Ennek az általános meghatározásnak azonban az előnye mellett hátrányai is voltak: nagy teret engedett a szabad értelmezésnek. A könyvtárak lobbijának köszönhetően 2001-ben országos standardok láttak napvilágot. Bár ezek csak irányelvek voltak kötelező érvény nélkül, mégis egyértelművé tették az „elégséges könyvtári szolgáltatás” fogalmát.

A minden könyvtártípusra kiterjedő dán könyvtári törvény az angollal ellentétben nem keretjellegű, hanem részletesen leírja a helyhatóságok és az állam feladatait is. 1920 és 1964 után 2000-ben jelent meg a harmadik, máig érvényes

könyvtári törvény, amely részletesen foglalkozik az együttműködő könyvtárak rendszerével, a „hibrid könyvtárakkal”, a használat, az általános tanácsadás és a kölcsönzés ingyenességével, a könyvtárak infrastruktúrájával.

Finnországban 1928-ban jelent meg először könyvtári törvény, ma az 1998-as van érvényben. Ennek sajátossága, hogy nem a könyvtárnak mint fizikai intézménynek a fenntartását írja elő, hanem a könyvtári szolgáltatásokra helyezi a hangsúlyt. A könyvtári törvények közül először ez írja elő kötelező feladatként a szolgáltatások értékelését, mégpedig három szinten: helyileg, a régiókban és országosan. A modern szellemű finn könyvtári törvény vitathatatlanul hozzájárult a finn könyvtárügy sikereihez.

(Katsányi Sándor)

95/2010

THUR, Victoria L.: War, law, and the librarian : the creation, precedence, and passage of the USA PATRIOT Act and its effects on libraries. – Bibliogr. In: Journal of access services. – 6. (2009) 4., p. 437-445.

Háborúk, törvények és a könyvtárosok. Az USA PATRIOT Act nevű törvényének hatása a könyvtárakra

Adatvédelem; Jogszabály -más területről; Könyvtárosetika; Tájékoztatás szabadsága

Benjamin Franklin mondása – *Aki feladja alapvető szabadságát az átmeneti biztonságért, az nem érdemel se szabadságot, se biztonságot* – 2001. szeptember 11-e óta újra időszerű – állítja a szerző, a *Florida Atlantic University S. E. Wimberly* könyvtárának munkatársa, aki tanulmányát a szellemi szabadság korlátozása történetének és könyvtári vonatkozásainak szenteli. Az Egyesült Államok kormánya az első világháborútól kezdve törekedett arra, hogy háborús időkben korlátozza állampolgárainak a jogait. Ezek gyakran olyan törvényekben öltöttek testet, melyek alkotmányellenesek voltak, sértették az

állampolgári jogokat. (Titokban is születtek, a választók nem sejtették, hogy képviselőik fosztják meg őket a jogaiktól.)

A félelem, a háború, a terrorizmus és a nemzetbiztonság jelszavai új megvilágításba helyezték az alkotmányos jogokat; szeptember 11-e óta vita folyik az Egyesült Államokban a nemzetbiztonságról és a szellemi szabadságról: a kormány szigorúbb törvényekkel akarja megvédeni polgárait, a könyvtárosok, egyetemi tanárok és a politikai aktivisták pedig tiltakoznak az állam beavatkozása miatt. Ezek a törvények vezettek el végül (2001-ben) a terrorizmus elleni törvény megszületéséhez (*Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act*=USA PATRIOT Act).

Eredetileg a szövetségi nyomozóiroda, az FBI számított a könyvtárosok segítségére a közreadott információk korlátozásában és ellenőrzésében, miközben megpróbált információkat is gyűjteni olvasóikról. Az első világháborútól kezdve a könyvtárak engedtek a kormány kéréseinek. 1917-1918-ban a kongresszus két törvényt is alkotott az információk korlátozásáról (*Enemy Act, Sedition Act*). A második világháború alatt a könyvtárak fontos szerepet játszottak a társadalomban óvóhelyként, lakossági összejövetelek helyszínéeként, hazafias kiállítások színtereiként. 1942-ben a hadügyminiszter felszólította az ALA-t, hogy távolítsa el a könyvtárakból minden robbanóanyagokról, lőszerrekről vagy a rejtjelezésről szóló könyvet, a könyvtárosok pedig jelentsék a gyanús olvasókat az FBI-nak.

A második világháború vége felé az ALA kiadta *etikai kódexét*, majd három évre rá a könyvtári jogok nyilatkozatát (*Library Bill of Rights*): ezek eligazították a könyvtárosokat, mi a dolguk a szellemi szabadság védelmében és a tudás kezelésében.

A terrorizmus elleni törvény tehát nem új keletű: hasonló volt az 1940. évi, a külföldiek regisztrálásáról szóló törvény (*Alien Registration Act*), amely lehetővé tette az illető lakásának és javainak átkutatását, lefoglalását. Az 1950-es

belbiztonsági törvény (*Internal Security Act*) már nehezebb dió volt a könyvtárosok számára, hiszen minden olyan ismeret népszerűsítése, amely árthatott az Egyesült Államoknak vagy más országot segített, tíz év börtönnel és 10 ezer dollár pénzbüntetéssel járt. Törvényen kívüliek számítottak azok az információk is, amelyek a hadsereget bírálták; harmincéves könyvtárosi szolgálat után bocsájtották el *Ruth Brown* aktivista tevékenységéért, és mert hitt a fehérek és a feketék egyenlőségében. (A törvényt csak 1990-ben helyezték hatályon kívül.)

Az ötvenes években, a hidegháború korai éveiben is sérült a szellemi szabadság (McCarthy szenátor jóvoltából). 1953-ban az ALA kiadta az olvasás szabadságáról szóló nyilatkozatát (*Freedom to Read*), mely kimondta, „a kiadók és a könyvtárosok kötelessége az olvasás szabadságának a védelme, a cenzúra elutasítása és az eltérő nézetek megismerésének biztosítása”; azt is hangsúlyozta, hogy a demokratikus társadalomban a népek morális kötelessége megálljt parancsolni a kormány beavatkozásának, és megőrizni a szellemi szabadság értékeit.

Ilyen előzményei voltak tehát a PATRIOT törvénynek, amely gyakorlatilag jóval nagyobb mértékben avatkozik be az állampolgárok magánéletejébe, mint a korábbi jogszabályok.

A tanulmány szerzője ezután részletesen ismerteti a törvényt és a következményeket elemző tanulmányokat, majd szól a későbbi törvényekről, a MATRIX-ről (*Multistate Anti-Terrorism Information eXchange*) és a VICTORY-ről (*Vital Interdiction of Criminal Terrorist Organisations*), amelyek még jobban fenyegetik a szellemi szabadságot.

Jelenleg az amerikai könyvtárosok a társadalom egyik legnagyobb csoportja, amely kiáll a fentiek védelmében, hiszen az információk szabad áramlása elválaszthatatlan feltétele a demokratikus társadalom túlélésének.

(*Murányi Lajos*)

96/2010

BIRDI, Briony – WILSON, Kerry – TSO, Hin Man: The nature and role of empathy in public librarianship. – Bibliogr. In: *Journal of librarianship and information science*. – 41. (2009) 2., p. 81-89.

Az empátia szerepe a közkönyvtárakban

Felmérés; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Kommunikáció -használat; Könyvtárosi hivatás; Közművelődési könyvtár

Az empátia alapvetően fontos tulajdonság vagy képesség mindazok számára, akik munkájuk során másoknak segítenek, így a (köz)könyvtárak munkatársai számára is. Angliában egy kétéves, országos vizsgálatot végeztek az empátia szerepéről a közkönyvtárakban (2006 őszén kérdőíves felméréssel gyűjtöttek mennyiségi adatokat, 2007 tavaszán-nyarán a kvalitatív adatokat gyűjtő terepmunka zajlott), és közben valaki disszertációt készített az empátia szerepéről egy helyi etnikai kisebbség (a sheffieldi kínai közösség) könyvtárhasználóinak ellátásában.

Az etnikum és az empátia szakirodalmából fontos kiemelni, hogy a jó kommunikációs készség és az empátia (lévén belső folyamat) egészen más, és nem összetévesztendő. Ugyanakkor létezik kommunikatív empátia, azaz az empatikus érzések és gondolatok kifejezésének képessége, ahogy van intellektuális empátia, azaz a más etnikumú ember gondolkodása, vagy érzései megértésének képessége. A kulturális empátia harmadik lehetséges összetevője az empatikus emóció, amely abban mutatkozik meg, hogy azonos figyelemmel fordulunk mindenki felé, függetlenül etnikai háttérétől. Ezek segítik elő a kultúrák közti kommunikációt. Mindazonáltal kutatások arra is rámutatnak, hogy etnikai kisebbséghez tartozó ügyfél nagy valószínűséggel jobban jár, ha kétnyelvű, vagy azonos etnikumhoz tartozó szolgáltatóval találkozik. A könyvtári szakiro-

dalomban az empátia meglehetősen új és ritka téma, ám a LibQUAL+ minőségdiagnosztikai eszköz kérdései közt kétségtelenül vannak, amelyek voltaképpen az empátiát „méri”.

A két vizsgálat közös megállapításai szerint a legtöbb könyvtáros empatikus az olvasókkal való kapcsolata során. Igen sokan (könyvtárosok és olvasók is) hiszik, hogy a kulturális profil irreleváns az empátia szempontjából, egy kisebb csoport viszont úgy véli, hogy a „tradicionálisan hátrányos helyzetű” csoportok nagyobb bizalommal vannak azokkal szemben, akiket ismernek, vagy „magukfajtanak” gondolnak. A kvantitatív adatfelvétel szerint a könyvtárosok legtöbbször természetesnek tartja, hogy társadalmilag kirekesztett csoportokkal (is) foglalkozzon, azonban a kvalitatív adatok szerint sok könyvtárosnak vannak erős ellenérzései a kulturális változás, egyes kirekesztett csoportok, sőt, az egész „társadalmi befogadás” ellen. A kulturális kérdésektől függetlenül viszont megállapítható, hogy ha a könyvtáros meg akarja érteni az olvasó szükségleteit és kívánságait, biztos, hogy empatikus képességei is vannak.

Felmerül a kérdés, hogy az empátia született képesség, vagy gyakorlással fejleszthető jártás-e. A pszichológia általában megkülönbözteti a kognitív, az intuitív és a mindkét elemet tartalmazó empátiát, és egyesek a kognitív (intellektuális) természetét hangsúlyozzák, mások szerint viszont az empátia inkább akaratlan válaszreakció. Az előbbit figyelembe véve a professzionális empátia megfelelő tréninggel fejleszthető. Egy újabb, az orvos-beteg viszonyt elemző tanulmány szerint a gondosan megtervezett tréning program növelheti a kognitív megértést, a kommunikációs készséget és a motiváció szintjét. A könyvtárosok mindkét vizsgálatban fontosnak tartották a tréninget, azonban úgy tűnik, annak nem az empátiára, inkább a kulturális tudatosságra kell összpontosítania. Egy ilyen tréning célja, hogy növelje a résztvevők felfogó és megértő képességét az övéktől eltérő kultúra iránt.

Végző tanulságként levonható, hogy empátiát tanítani, és a könyvtárosokat arra trenírozni,

hogy ne olyan emocionális válaszokat adjanak, amelyeket személyiségük, hitrendszerük és más egyéni jellemvonásaik befolyásolnak, igen nehéz lenne. Ugyanakkor bizonyos empatikus készségek fejleszthetők, ha a könyvtárosokat helyes ismeretekkel és a körülményekről szóló információkkal látják el, bevonják őket a döntéshozatal folyamataiba, és elősegítik a megfelelő készségek fejlesztését.

(Mohor Jenő)

97/2010

JULIEN, Heidi – GENUIS, Shelagh K.: Emotional labour in librarians' instructional work. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 65. (2009) 6., p. 926-937.

Az oktatást végző könyvtárosok érzelmi terhelése

Felmérés; Használók képzése; Könyvtárosi hivatás; Munkapszichológia

A kutatás célja annak kiderítése volt, hogy a könyvtárosok hogyan viszonyulnak az oktatási szerepükhöz (a könyvtárhasználati ismeretek és az információs műveltség oktatása során).

Különböző kanadai felsőoktatási és közkönyvtárakban először 56 mélyinterjú készült, majd ezek alanyaiból 14 könyvtáros 3 hónapon keresztül naplót is vezetett a benyomásairól. A kutatás harmadik fázisa egy országos felmérés lesz.

A szerző nagy mennyiségű idézettel illusztrálja, hogy az oktatást végző könyvtárosokat mennyi stressz éri, a sikerek vagy kudarcok hogyan hatnak az önbecsülésükre.

Sokan örülnek, hogy segíthetnek, de sokan nem tudják kezelni a hallgatók érdektelenségét, fegyelmetlen magatartását, illetve azt, hogy nincs módjuk felmérni az oktatás tényleges hatását. Az érzelmek és az oktató szerep gyakran kerülnek ellentmondásba, amit nehéz kezelni.

Az érzelmi terhelést enyhítheti a pedagógiai képzés, az oktatói munkára való nagyobb felkészülés. A könyvtárak több alkalmat adhatnának a könyvtárosoknak, hogy szabadon kifejezzék

frusztrációjukat, kedvetlenségüket és feszültségüket. A könyvtárosképzésben is több figyelmet kellene szentelni az érzelmek megértésének és annak, hogy ezek hogyan hatnak az oktatói tevékenységre.

(Mándy Gábor)

Lásd még 86, 95, 138

Oktatás és továbbképzés

98/2010

DEL BOSQUE, Darcy – LAMPERT, Cory: A chance of storms : new librarians navigating technology tempests. – Bibliogr. In: Technical services quarterly. – 26. (2009) 4., p. 261-286.

A pályakezdő könyvtárosok gyakorlati ismeretei

Felmérés; Gyakorlati képzés; Képesítés; Munkakör; Pályakezdő könyvtáros

A jelenlegi kutatások szerint szakadék tapasztalható a könyvtárosképző intézményekben elsajátított tudás és a munkahelyeken elvárt gyakorlati készségek között, mind a munkáltatók mind a pályakezdők szerint. A hallgatók azt gondolják, hogy a mesterfokozat felkészíti őket a munkavállalásra, és elbizonytalanodnak, amikor váratlan elvárások elé állítja őket a munkaadó, míg a munkaadók azzal szembesülnek, hogy mennyi tréninget kell tartaniuk az új munkavállalók számára, hogy munkájukat sikeresen el tudják látni. A cikk a pályakezdők szemszögéből vizsgálja a szakadék okait, mit gondolnak arról, hogy a könyvtárosképző intézmény mennyire készíti fel őket a pályájukra, és milyen gyakorlati készségeket várhat el tőlük a leendő munkáltató. Ajánlásokat fogalmaz meg a pályakezdő könyvtárosok számára, hogyan sajátíthatják el azokat a készségeket, melyek a sikeres munkavégzéshez szükségesek.

(Autoref.)

99/2010

SNYDER, Jaime – HECKMAN, Robert – SCIALDONE, Michael J.: Information studios : integrating arts-based learning into the education of information professionals. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 60. (2009) 9., p. [1923]-1932.

A művészeti ismeretek szerepe az információs szakemberek képzésében

Könyvtárosképzés -felsőfokú

A sikeres szakembereknek a műszaki tudományok területén a műszaki ismereteken kívül egyéb képességekre is szükségük van, hogy komplex és félreérthető helyzeteket kezeljenek, együttműködjenek más területek szakértőivel, és konstruktívan értékeljék saját és mások munkáját. A cikkben a szerzők azt bizonyítják, hogy a művészi tapasztalatok és vonatkozások komoly szerepet játszhatnak a más területen dolgozók, így az információs szakemberek képzésében is, és hogy ezek hasznos és szükséges kiegészítői a hozzájuk közelebb álló racionális, tudományos modellnek, amely jelenleg jellemzi ezeknek a szakembereknek a képzését. Bemutatják a tanulás művészeti megközelítésének alapelveit, és hogy miben hasonlít az információs szakemberek munkája a képző- és előadóművészekéhez, vagy a tervező szakmákhoz. Végül három példában szemléltetik a művészi alkotásmódokon alapuló kiegészítő tanulási lehetőségeket.

(Autoref.)

100/2010

SOKOLOV, A. V.: Annigilaciã bibliotecnoj skoly In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2009) 9., p. 60-68.

Res. angol nyelven

A könyvtári iskola megsemmisülése

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény

A szerző viszonzválasza a korábban a könyvtári iskola fejlődéséről írt cikkére érkezett reakciókra (lásd KF 2008/1. sz. 08/167, ill. 2009/4. sz. 230/2009 tételszámú referátumokat) és a témában megjelent publikációkra. Ez utóbbiak közül főleg *T. Á. Kuznecova Könyvtári szakemberek ma és holnap: a „mindent eldöntő” személyzeti problémák megoldási módjai* c. cikkét kritizálja, amely az „új formátumú könyvtáros” elbűvölő szakmai életútját írja le.

A korszerű könyvtáros nem csak a dokumentumokban rögzített kulturális örökség őrzője, a könyv szolgája, nevelő, hanem elemező-szintetizáló szakember, információs navigátor és közvetítő, az információs kultúra elsajátításának oktatója, a társadalmi-kommunikációs technológiák szakembere is. Lehet, hogy néhány könyvtárban már vannak ilyen munkatársak, ugyanakkor van olyan régió is, ahol a könyvtárosok 70%-a nyugdíjasként dolgozik. Tehát az új életpályamodell csak a következő nemzedéket érintheti, őket azonban a mai könyvtáros iskolákban kell képezni. A harmadik generációs szövetségi képzési szabványban (egyelőre még tervezet) a 071200 irányú alapképzés a könyvtári-információs tevékenység. Az alapképzésben részt vevőknek 15 általános kulturális kompetenciát és 41 szakmai kompetenciát kell elsajátítaniuk. A szabvány azonban a könyvtári-információs képzés hagyományos tantárgyait írja elő, azzal a különbséggel, hogy a kulturológia helyett az irodalomelmélet és -történet kerül vissza. A leendő szakemberek öt szakirány közül választhatnak: az információhasználók könyvtári-információs ellátása, könyvtári-információs munka gyere-

kekkel és fiatalokkal, a könyvtári-információs tevékenység menedzselése, információs elemző tevékenység, az automatizált könyvtári-információs rendszerek technológiája.

A tervek valóra váltását három tényező gátolja: a jelenlegi oroszországi hatalom nem érdekelt a könyvtári rendszer fejlesztésében és jól képzett szakemberekkel történő ellátásában; a kulturális és művészeti főiskolák végképp megsemmisítik a korábban integrált felsőfokú könyvtári iskolákat; sem a pedagógusok, sem a hallgatók nincsenek felkészülve a szabványban előírtak megvalósítására. Még jelentősebb és gyakorlatilag helyrehozhatatlan sérelmeket okoz a nappali tagozatos hallgatóknak előírt gyakorlat, amelynek során fizikailag kimerítik, és erkölcsileg deformálják őket.

A könyvtárosképzésben oktatók meglepő módon nem tiltakoznak a könyvtári iskolák megsemmisítése miatt. Régen megérett a helyzet a közép- és felsőfokú könyvtári iskolákban dolgozó pedagógusok össz-szövetségi gyűlésének összehívására. A konferencia felhívna a társadalom figyelmét a könyvtárügyben bekövetkezett válság objektív és szubjektív okaira, esetleg megoldást is talál ezek kiküszöbölésére.

Sokkal nehezebb kivédeni az orosz társadalomban objektíven működő, a könyvkultúrát fenyegető veszélyeket. Az internetkávézók sikeresen kiszorítják a könyvtárakat. Az olvasás és a könyvkultúra elértéktelenedése világjárvány lett, elérte az oroszországi iskolákat és egyetemeket is. Pedig, aki kiskorában nem járt iskolai könyvtárba, nem fog a tudományos könyvtárba sem beiratkozni. Meg tud-e maradni a könyvtári iskola a globalizáció és az elembertelenedés időszakában? Milyen változásokon kell keresztülmennie? Ezeket a kérdéseket kell a könyvtáros oktatók össz-oroszországi konferenciáján megvitatni.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Szabványok, normatívák

101/2010

CALVITTI, Tiziana – VITI, Elisabetta: Da ISO 2788 ai nuovi standard per la costruzione e l'interoperabilità dei vocabolari controllati : un'analisi comparativa. – Bibliogr. jegyzetekben In: Bollettino AIB. – 49. (2009) 3., p. 307-322.

Res. angol nyelven

Az ISO 2788-tól az ellenőrzött szótárak létrehozásával és együttműködő képességükkel kapcsolatos új szabványokig: összehasonlító elemzés

Szabvány -könyvtári; Tézaurusz

A 2005-ös amerikai, és a 2005-2008-as brit szabvány elkészülte bizonyítja az indexelés iránti folyamatos és megújuló érdeklődést. A strukturált szójegyzékek – még a web által kínált modern keresési lehetőségek fényében is – olyan kiváló eszközök, melyek egyrészt az indexelő tevékenység, másrészt a felhasználói keresés szabályozásának, formalizálásának az infrastruktúráját, alapját és gerincét alkotják.

Az 1986-os ISO 2788-hoz képest az ANSI/NISO Z39.19-2005 és a BS 8723:2005-2008 legfőbb újdonsága a figyelembe vett szójegyzéktípusok megnövekedett mennyisége: tezauruszok, listák, szinonimajegyzékek, taxonómiák, besorolásiadat-jegyzékek és osztályozási táblázatok egyaránt vizsgálat tárgyát képezték. Újdonság a *displaying*, azaz az adatformák megjelenítésével való foglalkozás, különös tekintettel a webtechnológiák és a hipertextek okozta átalakulásokra.

A két újabb szabvány különös hangsúlyt fektet az átjárhatóság, az együttműködési képesség kérdéseire. A NISO szabvány a különböző szintű átjárhatóság szükségességét húzza alá akár az egyes felhasználóról, az indexelőről, a tartalom-előállítókról és szolgáltatókról van szó, akár a különböző ellenőrzött szójegyzékek egyesítésének igényéről vagy a többnyelvű

hozzáférhetőség követelményéről. A BS szabvány az átjárhatóság érdekében három modellt javasol: az egyik az azonos (közös) struktúrán (*structural unity*), a másik a különböző struktúrájú, de azonos szintű jegyzékek közötti összeköttetéseken (*non-equivalent pairs*) alapul, a harmadik szerint két vagy több szójegyzék összeállítása során egyikük struktúrája legyen a vonatkozási pont (*backbone structure*). A brit szabvány ötödik, még provizórikus része a cse-reformátumokkal foglalkozik és elsősorban az XML használatát ajánlja.

2007-ben született javaslat a régi ISO szabvány felülvizsgálatára, és a WG8 elnevezésű munkacsoport tevékenysége nyomán 2008 végén megjelent az új ISO 25964 első részének javaslata. A brit szabványt alapul vevő ISO tervezet két részből áll: az első az információkereső tezauruszokkal, a második a más szójegyzékekkel való együttműködési képességekkel foglalkozik (*Thesauri for information retrieval*, illetve *Interoperability with other vocabularies*).

(Mohor Jenő)

102/2010

MOTTA, Marta – TIBERI, Melissa: Riflessi dello standard britannico BS 8723 nel Thesaurus del Nuovo soggettario. – Bibliogr. 34 tétel In: Bollettino AIB. – 49. (2009) 3., p. 325-342.

Res. angol nyelven

A BS 8723 brit szabvány és az olasz tárgyszójegyzék tézaurusza

Szabvány -könyvtári; Tárgyszójegyzék

Három évvel az új olasz tárgyszójegyzék (*Nuovo soggettario*) és tézaurusza prototípusának megjelenése után a jegyzék egyre elterjedtebben használt indexelő rendszerré vált. Az utolsó húsz évben végbement infokommunikációs fejlődés szinte minden vonása tükröződik a 2005-2008 között megjelent, az ellenőrzött szójegyzékekről intézkedő BS 8723 jelű brit szabványban. (És hasonlóképpen az amerikai ANSI/NISO Z39.19-2005 szabványban is.)

Mindazok az új vonások (az átjárhatóság témája, a teauruszok mellett a más típusú szójegyzékek szerepeltetése, a többnyelvűség, a fazettás elemzés kritériumai stb.), amelyek a brit szabványt jellemzik, a webes környezetben való információkeresés javítását szolgálják. Így különösen érdekes lehet annak vizsgálata, hogy az új tárgyszójegyzékben mennyire jelennek meg a brit szabványban látható nemzetközi fejlemények és törekvések.

A jegyzék a Firenzei Nemzeti Könyvtár egy projektjének eredménye, nem csak saját, hanem valamennyi olasz könyvtár használatára. Eredete az 1956-ban megjelent tárgyszójegyzék az olasz könyvtárak katalógusai számára, amely az idő múlásával teljesen elöregedett, és már kiegészítéseivel sem volt igazán használható. Az el-

készült új tárgyszójegyzék felépítése már teljes makrorendszerként értékelhető: kalauza tartalmazza mind a szemantikai, mind a szintaktikai területre vonatkozó szabályokat; teaurusza adja a terminológiai összetevőt, a szemantikai indexeléskor használandó szavak táráit; a szintaktikai jegyzetek pedig az indexelőt segítik a helyes és következetes használatban. A félévente frissülő, mintegy 31 ezer kifejezést tartalmazó általános (de inkább multidiszciplináris) teaurusz készítésekor alapvetően az 1986-os ISO 2788 előírásából indultak ki. Ennek ellenére az újabb brit (és amerikai) szabványokkal való összevetésből láthatóan számos modernebb vonása és tulajdonsága van, amely a nemzetközi gyakorlattal azonos színvonalra helyezi.

(Mohor Jenő)

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

103/2010

BISWAS, Subhas C.: The National Library of India must act fast. – Bibliogr. In: *Annals of library and information studies*. – 56. (2009) 3., p. 169-174.

India nemzeti könyvtárának gyorsan kell cselekednie

Feladatkör; Működési feltételek; Nemzeti könyvtár

A Kolkatában (Kalkutta) működő nemzeti könyvtár rendkívül zilált állapotban van. Bár sokan keresik fel minden nap (helyiek, tanárok, más városokban élő tudósok), az intézmény hatvan éve hanyatlak: nincs, aki kézbe venné a gyeplőt, megfelelő lendületet adna, irányt szabna a könyvtárnak, hogy végre a könyvtári-tájékoztatási szolgáltatások és rendszerek vezetője

lehessen. Ennek számos oka van. Igazságtalan lenne csak a kulturális minisztériumot okolni a következetlensége, lassúsága miatt. A könyvtár vezetése is felelős ezért, nem is szólva a szakmai szervezetekről és használói csoportokról, akik jobban odafigyelhettek volna, és az ügy érdekében erkölcsi nyomást is gyakorolhattak volna (a sajtó támogatásával). Míg a fejlett országokban a nemzeti könyvtár a tudásvagyon megőrzésének elismert intézménye és a szakma K+F tevékenységének irányítója, Indiában a könyvtári rendszer leggyengébb láncszeme.

Az indiai könyvtárügyről vallott legújabb nézeteket a *Nemzeti Tudás Bizottság* ajánlásai fogalmazták meg 2006-ban, akcióterve pedig 2020-ig határozta meg a fontos célokat, de könyvtári munkacsoportja szót sem ejtett könyvtárhálózatfejlesztési javaslatában a nemzeti könyvtárról. A nemzeti könyvtár és más intézmények már több országos és nemzetközi konferenciát, szemináriumot rendeztek ezekről a kérdésekről, nyilatkozatokat és ajánlásokat tettek közzé. 2006-ban

került sor a nemzeti könyvtárról rendezett konferenciára, melynek előadásai vaskos kötetben láttak napvilágot; az elhangzottakból és a már említett munkacsoport ajánlásaiból kiolvasható a könyvtáros szakma véleménye. A nemzeti könyvtárnak és a szakmának össze kell fognia, hogy a döntéshozók az ajánlások zömét belátható időn belül meg is valósítsák.

2004-ben új épületegyüttessel bővült ugyan a nemzeti könyvtár, de aztán megtorpantak a modernizálási törekvések: az állások fele betöltetlen, egy éve nincs igazgatója a könyvtárnak. A problémák nem keltettek visszhangot sem az írott, sem az elektronikus sajtóban. Nem szabad azonban említés nélkül hagyni India második legnagyobb könyvtárának, az Új-Delhiben működő *Központi Titkársági Könyvtár*nak kritikus helyzetét sem.

A kulturális minisztérium 2009-ben értekezletet hívott össze, hogy megfogalmazzák a könyvtárak nemzeti küldetését. (A határozatokat még nem hozták nyilvánosságra.)

A nemzeti könyvtár előtt számos feladat áll: kell új igazgató, fel kell mérni a használói csoportokat (szokásait, igényeit, elvárásait), tervezeteket kell készíteni a szabályozás és tervezés új módjairól (és széles körben meg is kell vitatni ezeket). A stratégia kialakításához jó példaként szolgál a British Library gyakorlata. A nemzeti könyvtárnak világosan meg kell fogalmaznia szerepét és a megvalósítás módját. Gyors és jelentős változások zajlottak a szakmában: az információs források gyarapításában, az olvasószolgálatban, valamint a menedzsment és marketing terén: aktív szerepet kell vállalnia mindhárom területen. A technológiai lehetőségek adottak, még ha lassú is a fejlődés.

A brit gyakorlat részletes bemutatása után a szerző ismerteti a körvonalazódó országos akciótervet, a kulturális minisztérium szerepét. Végül a legfontosabb teendőket sorolja fel:

1. a kurrens online nemzeti bibliográfia (INB) létrehozása (legalább a címet és a szerzőt helyi nyelven is, angolul pedig a többi adatcsoportot közölve);

2. a rekordok letöltésének biztosítása a könyvtárak számára (éves előfizetéssel);
3. a felszabaduló munkaerő révén többletszolgáltatások az olvasók számára;
4. konzorcium keretében nemzeti digitális könyvtár létrehozása, amelynek munkáját a nemzeti könyvtár koordinálná.

(Murányi Lajos)

104/2010

GABEL, Gernot U.: Die "Bibliothèque Royale de Belgique" in Brüssel In: Bibliotheksdienst. – 43. (2009) 10., p. 963-966.

A belga nemzeti könyvtár

Könyvtártörténet -nemzeti; Nemzeti könyvtár

A belga parlament 1837-ben hozott határozatot nemzeti könyvtár létesítéséről. Alapul a Van Hulthem gyűjtemény szolgált 70 ezer kötetével, székhelyül pedig az „Ipar Palotájának” egyik szárnyépületét jelölték ki, valamint a lotaringiai hercegi palota bővítményét. Az új könyvtár 1839-ben nyitotta meg kapuit, a kéziratok a palotában kaptak helyet, a modern könyvek és olvasótermeik az Iparpalotában. A hely azonban már néhány év múlva szűknek bizonyult, elsősorban azért, mert az új könyvtár Brüsszel városától 1843-ban egy 48 ezer kötetes gyűjteményt kapott. (Ez a történeti értékű, számos kéziratot tartalmazó gyűjtemény eredetileg a burgundiai hercegé volt, a francia forradalom után került a város tulajdonába.)

Kötelempéldányban csak nagyon későn, 1966-tól részesült a nemzeti könyvtár, jóllehet a belga parlamentben már 1920-ban, majd 1926-ban és 1945-ben napirendre került ez a kérdés, de a könyvkiadók ellenállása mindig erősebbnek bizonyult. A nemzeti bibliográfia sorsát is ez befolyásolta: 1874-ben magánkezdeményezésre indult egy kiadó vállalkozásaként, az állam csak anyagi támogatással járult hozzá. A megjelent

jegyzékek azonban rendkívül hiányosak voltak, ezért a nemzeti könyvtár 1912-ben átvette a szerkesztést. Amde a kötelempéldány jogának megszerzéséig a könyvtár kiadványai is hiányosak maradtak, csak 1966-tól tudtak teljességre törekedni az előbb hagyományos formában, majd 1977-től kizárólagosan elektronikusan megjelenő jegyzékek.

Az egyre nyomasztóbb helyiséggondok megoldására III. Leopold király tett javaslatot 1934-ben, amelyet a kormány elfogadott, és 1935-ben már együtt volt az új épülethez szükséges alaptőke. De akadályok merültek fel, s a háború kitörése minden építési tervnek véget vetett. Csak 1949-ben született ismét határozat az új könyvtárápületről, és újabb ötévi huzavona után 1954-ben tette le Baudouin király az épület alapkövét. A munkálatok a szükséges házbontások miatt lassan haladtak, és időközben a koncepció is lényegesen módosult. (Az ötvenes évek végén Amerika modern könyvtárápítészeti elvei az európai könyvtárosok szemléletét is átformálták.) Így csak 1969-ben nyílt meg ünnepélyesen a „Bibliothèque Royale Albert I-er” (III. Leopold kérésére apjáról I. Albertről nevezték el.)

A brüsszeli Albertina a „Művészetek hegyén” a múzeum negyedben fekszik, pár lépésnyire az óvárostól. A több épületből álló együttes hasznos alapterülete 67 ezer négyzetméter, 17 emeletes raktárában 5 millió könyvtári egységet őriznek, ebből 4 700 ősnymtatvány, 35 ezer kézirat, 21 ezer kurrens folyóirat. A különgyűjtemények viszonylag korán kialakultak: 1875-ben éremgyűjtemény jött létre, ezt követték a metszettek, térképek, zeneművek, stb. Jelenleg hat különgyűjtemény működik.

A belga nemzeti könyvtárnak sajátos gondot okoz a flamandok és a vallonok közötti egyre élesedő feszültség. A két ország politikai hangadói mindinkább a központi állami intézmények rovására akarják saját régióikat fejleszteni. Ez érzékenyen érinti a nemzeti könyvtárat is, amely mindent megtesz, hogy kétirányú pártatlan elkötelezettségét bizonyítsa: állománygyarapításában, kiállításában, szolgáltatásaiban a lakosság mindkét csoportját szem előtt tartja, kiadványai

kétnyelvűek. A nemzet könyvtára tudatosan törekszik a belga nemzeti egység szolgálatára.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 82, 113, 149

Felsőoktatási könyvtárak

105/2010

BENITZ, Susanne – NEUBAUER, Wolfram: Die Hochschulbibliotheken in der Schweiz : Ideen, Projekte und Ausrichtung. – Bibliogr. jegyzetekben In: Bibliothek. – 33. (2009) 3., p. 315-327.
Res. angol és francia nyelven

Felsőoktatási könyvtárak Svájcban

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Felsőoktatási könyvtár; Megőrzés; Portál

Svájc jóléte lényegében innovációs készségének köszönhető. Fontos szerepet játszik a kutatás, az oktatás és a tudomány: a nemzeti jövedelem 2,6%-a a kutatás-fejlesztést szolgálja. Az évek során számos kutatóintézet jött létre, amelyekben a munka világszínvonalú. Az egyetemi és általános politikai környezet fontos szerepet játszik a tudományos könyvtárak alapításában, felszereltségében és fejlődésében.

Noha a fontos oktatáspolitikai döntések elsősorban a kantonokban születnek, a bolognai rendszer és a tudomány globális versenye miatt fontos az egységes nemzeti megközelítés; ez a könyvtáraktól országos szinten együttműködést, közös programokat és szolgáltatásokat kíván.

A svájci felsőoktatás rendszerének ismertetése után a tanulmány a tudományos könyvtárakat mutatja be röviden. A felsőoktatási könyvtárak mellett a kantonkönyvtárak és a szakkönyvtárak, egyházi és hatósági könyvtárak különböző típusai is ebbe a kategóriába tartoznak. Sajátos szereppel bír a zürichi műszaki főiskola (ETH) könyvtára, amely egyben országos tudományos

és műszaki információs központ is. A nemzeti könyvtár, amelyhez a nemzeti irodalmi archívum és a Dürrenmatt-központ is tartozik, fontos helyet foglal el az ország könyvtárügyében: feladata a központi könyv- és folyóirat-katalógus, valamint a digitális kulturális örökség (e-Helvetica) gondozása (2001-től), emellett részt vesz két nemzetközi információs szolgáltatásban is (SWISSINFODESK és Si@de).

A felsőoktatási könyvtáraknak nincs központi irányító vagy koordináló szerve, de vannak olyan testületek, egyesületek, amelyek szakmai kérdésekkel foglalkoznak. Fontos döntéshozatali és koordináló szerepe van a *Svájci Egyetemi Konferenciának* (SUK), amely dönt az országos projektek, így pl. a *Svájci Elektronikus Könyvtár* (E-lib.ch) finanszírozásáról. A felsőoktatási könyvtárak koordináló testülete a *Svájci Egyetemi Könyvtárak Konferenciája* (KUB), melynek ülésein fontos szakmai kérdéseket tűznek napirendre (hosszú távú archiválás, szerzői jogi problémák stb.), noha döntéseik nem kötelező érvényűek. Fontos megemlíteni két könyvtári hálózatot is, a *Német-Svájc Információs Hálózatát* (IDS), mely az egyetemi könyvtárak virtuális katalógusát gondozza, és a könyvtárközi kölcsönzéseket is bonyolítja, valamint a *Nyugat-Svájci Könyvtárhálózatot* (RERO), mely hat kanton 215 könyvtárát fogja össze. A *Svájci Egyetemi Könyvtárak Konzorciuma* 2000-től működik, az elektronikus folyóiratok országos licencének kezelésére szerveződött. Kétszer négy évig állami támogatást kapott, most a tagkönyvtárak finanszírozásában működik.

A felsőoktatási könyvtárakról elmondható, hogy sok országgal ellentétben az elmúlt években nem kellett költségvetési megszorításokkal szembeülniük, és így jó színvonalon tudják szolgálni az oktatást és kutatást. Jelentős mérföldkő az említett *elektronikus könyvtár program* (E-lib.ch) beindítása, amely a konzorciumban szerzett tapasztalatokra építve 2007-ben indult, hogy országos portálként a tudományos információforrásokat biztosítsa. A portálon értéknövelt szolgáltatások, szakterületi információk, professzionálisan feltárt tartalmak és közvetlen hoz-

záférési és megrendelési lehetőségek érhetők el integrált módon.

Az országos projekteken kívül több helyi program is fut, melyek mindegyike a könyvtári munka korszerű jövőjével foglalkozik (pl. a nyílt hozzáféréssel, az intézményi dokumentumok archiválásával, a fontosabb nyomtatványok, kéziratok digitalizálásával, a primer kutatási adatok hosszú távú megőrzésével). Fontos tényező a könyvtárosok szakértelme is: a nemrég létesített szakfőiskolák alap- és mesterszintű képzést biztosítanak, de doktori iskolák is vannak. Az eredmények érdekében a felsőoktatási könyvtáraknak még sok feladattal kell megbirkóznuk – zárul a tanulmány, melynek jegyzetei még további forrásokhoz irányítják az érdeklődőt.

(Murányi Lajos)

106/2010

DOURLENS, Sabrina: La mutation numérique des bibliothèques européennes In: Bulletin des bibliothèques de France. – 54. (2009) 6., p. 48-51.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Milyen változásokat hozott a digitális kor az európai egyetemi könyvtárakban?

Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Használók képzése -felsőoktatásban; Hozzáférhetőség; Információtechnológia

Az utóbbi időben, főleg a bolognai folyamat indulása óta a könyvtárak számos változáson esnek át. Az új típusú tanulók új tanulási módszereket és lehetőségeket várnak nem csak az egyetemektől, hanem az őket kiszolgáló könyvtáraktól is.

A legszembetűnőbb a csend megszűnése: csoportosan tanuló hallgatók, videót néző felhasználók, iPodot használó olvasók mindenütt – korábban csak a folyosón, ma már a könyvtárakban a számukra felszabadított tanulási teremben, a *learning centerekben*, vagy ahogyan a *University College Londonban* (UCL) nevezik, az ún. tanulási laboratóriumokban (*learning*

laboratory), amely ez esetben az egész egyetemi könyvtár földszintjét jelenti.

A könyvtárak fejlődése automatikusan másféle olvasó-könyvtáros viszonyt kíván és feltételez, mint amint az évszázadokon át megszokott volt. Mindegy, hogy egyetemista vagy kutató a felhasználó, a könyvtárosoknak együttműködőnek kell lenniük. A belgiumi *Université Libre de Bruxelles* (ULB) könyvtára ennek érdekében blogot nyitott, hogy jobban megismerjék felhasználóik igényeit, és hogy folyamatosan tájékoztathassák őket az újdonságokról. Az említett londoni intézmény a vizsgaidőszakot megelőző két hónapban 24 órás nyitva tartással áll olvasói, hallgatói rendelkezésére. Az ULB-ben nagy figyelmet fordítanak a használóképzésre: mindenkit megpróbálnak megtanítani a helyes információkeresésre. Ezért indították el 2003-ban az ún. Sherpa 2003 projektjüket, noha a fakultatív képzés nem nagy vonzerővel bírt a hallgatók körében. Hogy motiváltabbak legyenek, a könyvtárosok összefogtak a tanárokkal, akik olyan feladatot adtak az egyetemistáknak, amelyhez szükség volt információkeresésre. Az eredmény: a beiratkozott egyetemisták 18%-át lehetett így tanítani a hatékony információkeresésre.

A németországi Göttingen egyetemi könyvtárában (*Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek*) a kutatókat is továbbképzik, hiszen számos olyan informatikai eszköz létezik, amely annyira tárgyspecifikus, hogy csak az adott szakterület szakembereit érdekelheti, de nem ismerik a használatát. A közös munkához fejlesztették ki a *TextGrinde* rendszert. A németek szerint ez a feladat egyre súlyosabb az egyetemi könyvtárak számára, hiszen a speciális informatikai rendszerek, alkalmazások nagyon költségesek, és áruk egyre növekszik. Ugyanígy a dokumentumok papír- és elektronikus változatának megszerzése is gondot okoz.

A belga ULB-ben a kutatók egyéves szerződést köthetnek egy-egy nagyobb céggel, amely finanszírozza számukra az adott dokumentum előfizetését. A legjobb megoldásnak azonban az kínálkozik, ha az egyetemi könyvtárak központi pénzből, egységes irányelvek alapján és közös

megegyezéssel szerzik be nemzeti szinten a szükséges szakirodalmat úgy, hogy azonnal digitalizálják is, és egy belső hálózaton elérhetővé teszik azt a felhasználók számára.

Az ideális módszer az „*open access*”, a nyílt hozzáférés, amely a dokumentumok ingyenes elérését, megosztását teszi lehetővé bárki számára. A londoni UCL könyvtára ezt is magasabb szintre emelte már, nem csak nemzeti, hanem nemzetközi szinten gondolkozik: az egyetem tudományos eredményeihez megnyitotta a hozzáférést bármely ország számára. Kiváló marketingeszköznek tartják, ha a világ megismeri tudósaik munkáját. Az EU szintén jónak látja az elgondolást, és felhívásaiban arra ösztönzi a tagállamok kutatóit, hogy tegyék elérhetővé tudományos munkásságukat a nyílt hozzáférésű projektekből.

(Pajor Enikő)

Lásd még 112, 115, 126, 152, 158, 160, 172

Közművelődési könyvtárak

107/2010

ANTELL, Ann-Christine: Halikon kirjastossa nauru raikaa In: Kirjastolehti. – (2008) 4., p. 24-25.

Élet és munka egy „jókedvű” finn könyvtárban, Halikkoban

Munkahelyi légkör; Városi könyvtár

A finn könyvtárak munkahelyi klímáját egy vidéki könyvtár, jelesül a halikkoi könyvtár mindennapi gyakorlatában mutatja be a cikk szerzője.

Halikko délnyugaton található, Salo városához közeli település, 9600 lelket számlál. A település könyvtárában jelenleg 6 állandó munkatárs dolgozik, esetenként kisegítőket is foglalkoztatnak. A halikkoiak szeretnek olvasni, egy lakosra évi 27 kölcsönzés esik, ez meghaladja az országos átlagot.

Az igazgatónő szerint a könyvtárban tapasztalható jó munkahelyi légkör elsősorban a kollégák megbízhatóságának, nem utolsósorban a jó kedélynek, sőt a humornak is köszönhető. A helyzet most valóban jónak mondható, mivel minden munkatárs véglegesítve van, és mindenki megtalálta a helyét a könyvtárban. Itt még szókimondónak is lehet lenni, mert a nap végén úgymint együtt derülnek a problémás szituációkon, furcsaságokon.

A munkarendet a kölcsönösség jellemzi. Bár szabadság vagy betegállomány miatt gyakran van munkaerőhiány a könyvtárban, mégsem kell emiatt senkinek 6 napot egyfolytában dolgoznia. Ekkor a kölcsönzőrészt átmenetileg zárva tartják, ha nem találnak kiegészítő munkatársat. Itt bevett szokás, hogy egymás segítségét kéri a kollégák. Az indokokat pedig nem szükséges előadni. Szerintük egymás kérdésését nem szabad alábecsülni, a rosszkedvet pedig illik otthon hagyni. A könyvtárvezető mindenben igyekszik támogatni a beosztott kollégákat. Segít akkor is, ha olvasói panaszokat kell orvosolni. Egyikük szerint az is hasznára van a csapatszellemnek, hogy mindenki hasonló gondolkodású, nyugodt típus, de adott esetben őszinte egyenesség jellemző rájuk.

A könyvtárban szükség esetén nemcsak a vezető hozhat döntéseket, hanem a beosztott is, ha történetesen a vezető szabadságát tölti. Itt nem tesznek különbséget az irodai és a könyvtárosi végzettségű munkatársak között. Ha valaki beteg vagy szabadságon van, mindenki el tudja látni a különböző munkafolyamatokat elejétől végig. A legfontosabb az, hogy ebből ne érezzen meg semmit az olvasó. Egyik munkatársnak kisgyermekai vannak, neki például rugalmas munkarendje van. Otthon is tud maradni, ahol saját időbeosztással dolgozhat, eközben beteg kisgyermekére is tud vigyázni. Természetesen vannak tapasztalataik rossz munkahelyi légkorról is korábbi munkahelyekről. Ennek gyakran a megkülönböztetés az oka a magasabban iskolázott és a kevésbé kvalifikált munkaerők között. Az igazgatónő szerint a vezetőnek akkor kell feltétlen közbelépnie, ha valamilyen munkahelyi

konfliktust észlel.

Az egyik kolléga néhány tipikus munkahelyi konfliktust okozó alaphelyzetet említ, amely oka lehet a munkahelyi rossz légkörnek. Mégis amellet érvel, hogy bár lehet a dolgozó időlegesen elégedetlen munkájával, beosztásával, de ha a munkahelyi légkör jó, nem ajánlott változtatni a munkahelyen. Az a munkahely, ahol a munkahelyi közérzet valóban jó, szerinte még az aranyból is többet ér.

Végezetül álljon itt az a lista, amelyet a halikoi könyvtárosok szem előtt tartanak:

- Rugalmasság, kölcsönösség!
- Légy egyenes, s akkor ezt másoktól is elvárhatod!
- Ne mérgelődj a hibák miatt!
- Tudj alkalmazkodni!
- Humor, móka nem káros!
- Tudd, hogy senki sem tökéletes!
- Ne mondj rosszat a kollégádról a háta mögött!
- Légy lojális a munkaadóhoz, a kollégáidhoz a munkahelyen kívül is!

(Kránitz Lászlóné)

108/2010

BAER, Titta: Kirjastotoimenjohtaja Kari Pohjola : Kirjasto on aito yhteisö In: Kirjastolehti. – (2008) 6., p. 6-8.

A könyvtár az együttműködés helye. A finn települési integráció, a könyvtári összevonások tanulságai Salo megyében

Könyvtári hálózat; Összevonás -könyvtáraké; Városi könyvtár

Több mint egy éve nevezték ki Kari Pohjolát „Nagy-Salo”, vagyis a települési integráció következtében 55 ezer lakosúvá nőtt Salo (Dél-nyugat-Finnország) város integrált könyvtári intézetének ügyvezető igazgatójává. Érdemes megemlíteni, hogy a településszövetség neve Salo maradt, de címeréül a régészeti jelentős Halikko települését választotta a város.

A közigazgatási reform következtében 10 település egyesült Saloval, köztük a nagyobb lélekszámú Halikko, Perniö és a környék kisebb települései.

A reform következtében a helyzet váratlan gyorsasággal következett be az előre látható menetrendhez képest is. Senki nem tudta, mit kell tenni és főleg milyen irányban, akadtak ésszerűtlenségek is az átállást illetően, az igen gyors integrációra nem lehetett felkészülni.

Az egyesülési procedúra a könyvtárak részéről igen kedvezően zajlott le, mivel a települések könyvtáraiban megvolt a készség az integrációra. Salo és környéke könyvtárai már korábban is közös gyűjteményi adatbázist működtettek, a könyvtárak valójában egy könyvtári hálózathoz tartoztak informatikailag. A könyvtári olvasójegyet, belépőkártyát például a megye minden könyvtárában egységesen lehetett használni. Salo városa tehát időben lépett és előrelátónak bizonyult a várható stratégiai lépéseket illetően.

Már a 2002-es stratégiai tervekben is szó esett arról, hogy Salo és vidéke könyvtárai egységes irányítás alá kerülnek majd. Az egyesített, új könyvtári rendszer eddig Salo városának mintegy 3 millió euró megtakarítást hozott. De milyen további kihatásai vannak az integrált könyvtári intézménynek?

A települési szövetség szerződésben vállalta, hogy a szolgáltatások színvonalát a korábbi szinten megőrzi. (Ezek színvonala a korábbihoz képest még javult is.) Nagy újítás a gyűjtemények szállítása, mozgatása a könyvtárak között. A nagyobb gyűjtemények és szolgáltatások így optimálisan kisebbek lettek ugyan, de a mobilizált gyűjtemények által a különbségek is kiegyenlítődték. A nyitvatartási idő hosszabb lett az új rendszerben. A korábbi önálló települési könyvtárak tagkönyvtárként ugyanúgy működnek tovább, mint az átszervezés előtt.

Az adminisztratív irányítás Salóban összpontosul, de a tagkönyvtárakként működő könyvtárak szakszemélyzete a működést és a teendőket önállóan határozza meg saját felelősséggel járó jogkörrel. Így például a gyűjteményfejlesztés

és a katalogizálás is megmarad a tagkönyvtárak hatáskörében.

Az együttműködésnek nem előfeltétele, hogy a tevékenységi körök is összeolvadjanak. A legfontosabb ebben a rendszerben a hálózati szolgáltatások közös, egységes fejlesztése. A könyvtári együttműködés, a közös munka fontos eleme továbbra is a kölcsönzési szolgáltatás azokon a településeken, ahol ott van helyben a jól működő könyvtár. A finn könyvtárak hajlandók a komoly együttműködésre, aminek alapja lehet a tájékoztatás és könyvtári szolgáltatások mindenkori jó színvonala.

(Kránitcz Lászlóné)

Lásd még 127, 134, 144, 151, 178, 180

Tudományos és szakkönyvtárak

109/2010

HARITONOVA, Lûdmila Sergeevna: Politehničeskaâ biblioteka (k 145-letiû osnovaniâ). – Bibliogr. 19 tétel
In: Bibliotekovedenie. – (2009) 6., p. 102-106.

145 éves a Műszaki Könyvtár (Politehničeskaâ biblioteka)

Könyvtártörténet -nemzeti; Országos szakkönyvtár -műszaki

2009-ben ünnepelte fennállásának 145. évfordulóját a *Műszaki Könyvtár* (Politehničeskaâ biblioteka). Elődje a Moszkvai Egyetem mellett létrejött *Természettudományi, Antropológiai és Néprajzi Baráti Társaság* (a továbbiakban Társaság) könyvtára volt. A tudósok kiszolgálása mellett a könyvtár segített mindazoknak, akik a tudománnyal foglalkoztak, beleértve a diákokat és az amatőr természettudósokat. Az állomány kezdetben a tagok és ismert személyiségek adományából gyarapodott. Később a tagok feladata lett a legfontosabb folyóiratok és könyvek jegyzékeinek az összeállítása. A jegyzékek nyelv-

szeti, természettudományi irodalmat, általános jellegű írásokat és tájékoztató-bibliográfiai segédleteket tartalmaztak. A könyvtárat világhírű orosz tudósok használták, akik dedikált műveikből, magángyűjteményükből is adtak ajándékba. Sok társadalmi szervezettől, tudományos társaságtól, tanintézettől érkeztek nyomtatott kiadványok ajándékba, folyt a nemzetközi kiadványcsere.

Az 1872-ben Moszkvában tartott műszaki kiállítás anyaga jelentette az Alkalmazott Tudományok Múzeumának, a későbbi *Műszaki Múzeumnak* az alapjait. Alapításakor könyvtára az egyetem állattudományi múzeumában kapott helyet, 1877-ben költözött a Műszaki Múzeum épületébe. Az 1890-es évek végén az állomány mintegy 130 ezer kötetet számlált, az igények nyomán külön újságállományt hoztak létre. A forradalom után az állomány jelentősen gyarapodott a tudományos társaságok felszámolásának és államosításának, valamint az értékes magángyűjteményeknek köszönhetően.

A hatékonyabb munka érdekében az 1920-as években összevonták a Társaság és a Múzeum könyvtárát. Az első ötéves tervek idején nagymértékben nőtt a műszaki főiskolák száma, és ezzel a műszaki könyvtárak iránti igény. A könyvtár aktívan részt vett a Műszaki Múzeum kiállításain. A tudományos-műszaki eredményeket tükröző, nagy népszerűségnek örvendő irodalmi kiállítások új irányt jelentettek a tudományos könyvtárak tevékenységében. 1921-ben a Társaság könyvtára bekerült az állami tudományos könyvtárak hálózatába, állami alapokra került az állomány alakítása is, a könyvtár a természettudományos és műszaki könyvek ingyenes kötelezpéldány-gyűjtő helye lett. Az 1930-as években először állami közkönyvtár lett, majd Állami Tudományos-Műszaki Könyvtár. Állománya 1941-re majdnem elérte az egymilliót. A nagy honvédő háború idején visszaesett a gyarapodás, a gyűjtőkörben a katonai téma került az első helyre. Az állomány legértékesebb részét evakuálták, majd a háború után visszaköltöztették. Ezekben a nehéz időkben is folyamatos volt az olvasók, elsősorban a

katonai és termelési szakemberek kiszolgálása. A háború után nagy erővel folytatódott a tudományos-műszaki kiadványok gyűjtése, 1947-től a kötelezpéldány térítéses lett. Ebben az évben a könyvtár a *Znanie* Össz-szövetségi Társaság felügyelete alá került, neve Központi Műszaki Könyvtár lett. A tudományos-műszaki ismeretek terjesztése mellett a *Znanie*-kiadványok letéti helye lett. Tevékenységi köre olyan új irányokkal gyarapodott, mint a technikatörténet és az ajánló bibliográfiák.

1992-ben a könyvtár az Állami Műszaki Múzeumba került, gyűjtőköre a múzeumi munka irányaival bővült. 1994-ben a Múzeum fiókintézménye lett, majd 2003-tól a Múzeum Tudományos Könyvtára. Nevét 2008-ban *Műszaki Könyvtár–Információs Központ. Műszaki örökség és innovációk* elnevezésre bővítették. Állománya 2009-ben 3,5 millió példány. Az új szerzemények elektronikus katalógusa 2004 óta épül. A számítógépteremben az olvasók használhatják a 36 ezer normatív-műszaki dokumentumot tartalmazó *Tehnormatív* információs hálózatot. A könyvtár évente több mint ötszáz kiállításon népszerűsíti a tudományos és műszaki eredményeket. Kiadványai a *Tudománytörténet* retrospektív tudományos bibliográfiai mutató, a természet- és műszaki tudományok jeles napjait rögzítő naptár, a *Tudomány- és technikatörténet* c. kartontár.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 111

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

Lásd 153

Iskolai könyvtárak

110/2010

HOFMANN, Helga – VON JORDAN-BONIN, Eva: Schulbibliothekar in verleihen! : der Vor-Ort-Service der Schulbibliothekarischen Arbeitsstelle in Frankfurt am Main kommt gut an In: BuB. – 60. (2008) 11/12., p. 822-824.

Res. angol és francia nyelven

„Kölcsönözhető” iskolai könyvtáros. A Frankfurt am Main-i Iskolai Könyvtári Központ szolgáltatása

Iskolai könyvtár; Módszertani központ; Személyzet

A német iskolai könyvtárakban ritka a szakképzett könyvtáros. Azokban az esetekben, amikor a helyi közkönyvtár vállalja a könyvtári munkát az iskolában, az idő és a szakértelem sokszor korlátozott. A pedagógiai tantervek változásával, az egész napos iskolák elterjedésével és azzal, hogy tanárok és a szülők nagyobb figyelmet fordítanak az olvasásra nevelésre, egyre növekednek az elvárások az iskolai könyvtárakkal szemben. Ez a kihívás nagy lehetőségeket rejt a közkönyvtárak számára is.

A Frankfurt am Main-i Iskolai Könyvtári Központban egy évvel ezelőtt új munkakört hoztak létre, amely helyi szolgáltatást is tartalmaz az iskolai könyvtárak számára. Az iskolák térítés nélkül 4 vagy 6 hetes időtartamra „kölcsönözhetnek” könyvtáros szakembert.

Minden megbízásban közös az a kikötés, hogy a munkatárs hetente néhány napot tölt az iskolában, de legalább egy napon a központban kell dolgoznia. Ez azért fontos, hogy legyen idő a tervezett intézkedések előkészítésére és koordinálására. A legnagyobb kihívást az állománygyarapítás jelenti, mivel az iskolai könyvtárak gyakran igen elavultak, és az állomány elemzését és értékelését is el kell végezni. Az új beszerzések feldolgozása központilag történik, az általános munkafolyamat szerves részeként.

A program lehetőséget teremtett a közkönyvtári szolgáltatásokkal való egyeztetésre is. Egyik feladata, hogy erősítse az iskolák és a közkönyvtárak kapcsolatát többek között az iskolai könyvtár és a szomszédos fiókkönyvtár közös, moduláris projektjei révén. Egyéb területeken, például a könyvtárképről folyó vitában vagy az iskolai könyvtárnak az iskolai programokban való részvételével kapcsolatban minden fél számára kielégítő megoldásokat próbálnak keresni.

(Autoref.)

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

111/2010

LORENZ, Katja – MANGEI, Johannes: Ersatzbeschaffung für Brandverluste der Herzogin Anna Amalia Bibliothek : Routinebetrieb und innovative Verfahren In: Bibliotheksdienst. – 43. (2009) 10., p. 978-989.

A tűzben megsemmisült állományrészek pótlása a

weimari Herzogin Anna Amalia Könyvtárban

Állománygyarapítás; Általános tudományos könyvtár; Tűzeset

2004. szeptember 2-án leégett a világ kulturális örökségének részét képező weimari Herzogin Anna Amalia Könyvtár. 50 ezer kötet megsemmisült a tűzvészben, 62 ezer kötet súlyosan megrongálódott, ezek közül 28 ezer a különös értékeket őrző és teljesen elpusztult Második Galériáról való.

Az első feladat a pontos veszteséglista összeál-

lítása volt. Ezt a munkát nehezítette, hogy csak az elektronikus formában nyilvántartott művekről maradt áttekintés, a cédulakatalógusban szereplő illetve a katalogizálatlan művekről nem. A hiány viszonylag teljes megállapítását az államszövetségi központi katalógus segítségével sikerült megoldani.

A következő lépés a helyreállítás koncepciójának kidolgozása volt. A kiindulási pont egyrészt az Anna Amalia Könyvtárnak mint tudományos könyvtárnak sajátos feladata volt, másrészt különféle intézmények ajánlásai, mindenekelőtt a Tudományos Tanács állásfoglalása. Az az álláspont alakult ki, hogy az elpusztult állományt lehetőleg az eredeti művek másik példányának beszerzésével kell pótolni, másodsorban a mű másik kiadásával, másolattal, filmen vagy digitalizált formában. A koncepció szerint beszerezhető a könyvtár eredeti állományában nem szereplő, de a könyvtár történetileg kialakult gyűjteményébe beillő művek illetve kisebb gyűjtemények is. Az állomány pótlása (beleértve a dokumentumok restaurálását is) kb. 67 millió eurót venne igénybe, ebből 35 millió áll rendelkezésre. A beszerzésnél elsőbbséget élveznek az 1850 előtti nyomtatványok, a könyvtár fő gyűjtőkörébe (német irodalom a felvilágosodástól a kései romantikáig) tartozó művek, a legfontosabb különgyűjtemények (a Zenei és a Faust gyűjtemény stb.) anyaga, a Tübingiával, elsősorban Weimarral kapcsolatos művek.

A tűzvész óta eltelt öt év alatt 25 ezer kötetet sikerült a gyűjteménybe beszerezni, ebből több mint 16 ezer mű 1850 előtti. A Weimari Gyűjtemény elégett könyvei közül 6700-at tudtak pótolni, ebből 5500 mű az elveszettel azonos kiadás, további 1200 az elveszett mű másik, korai kiadása. A gyarapodás módja 14 ezer mű esetében vétel volt, 11 ezer művet a könyvtár ajándékba kapott.

A beszerzés fontos forrásai voltak az antikváriumok. A könyvtár eljuttatta hozzájuk az elveszett művek jegyzékét, de gazdagabb eredményt hozó módszernek bizonyult a németországi és a külföldi aukciók számontartása. Sok olyan könyv is bekerült a könyvtárba, melyek eredetileg nem voltak meg a gyűjteményben, de jellegüknél

és témájuknál fogva jól beleillenek. Ilyen pl. a hannoveri Herrenhaus Kerti Könyvtára vagy a Goethe idejéből származó szórakoztató irodalmi gyűjtemény. Az állomány újratereztésében fontos szerepet játszottak az ajándékok. Több ezer magánember, egyesület, intézmény járult hozzá az akcióhoz, 1600 kötet a könyvtárak ajándéka volt. Az ajándékok nem annyira az eredeti művek közvetlen pótlását szolgálták (ez 850 esetben valósult meg), hanem az elpusztult történeti gyűjtemény retrospektív kiegészítését. A 11 ezer ajándék könyvből 4 500 kötet jól beilleszthető volt az 1850 előtti művek gyűjteményébe.

A rekonstrukció eredeti célkitűzése az volt, hogy harminc évre tervezett munkával az elpusztult könyvek 70%-át pótolják. Az elmúlt öt év eredményei azt mutatják, hogy a kitűzött cél elérése nem lehetetlen.

(Katsányi Sándor)

112/2010

PERRONE, Agnese: Electronic book collection development in Italy : a case study. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 35. (2009) 4., p. 305-312.

Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

Az elektronikus könyvek gyűjteményének fejlesztése Olaszországban: esettanulmány

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Felmérés

A cikk egy kutatás eredményeiről számol be, amely azt vizsgálta, hogyan integrálják az e-könyveket gyűjteményeikbe a felsőoktatási könyvtárak, különös tekintettel a kiválasztási és a gyűjteményfejlesztési szempontokra. A vizsgálathoz az olasz elektronikus e-könyvkiadók kínálata, valamint a felsőoktatási könyvtárak szolgálták mintául, amelyek nemrég kapcsolódtak be az e-könyvek gyűjteményfejlesztési projektjeibe.

(Autoref.)

Lásd még 115, 166

Állományvédelem

113/2010

SHIOZAKI, Ryo – EISENSCHITZ, Tamara: Role and justification of web archiving by national libraries : a questionnaire survey. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 41. (2009) 2., p. 90-107.

A nemzeti könyvtárak webarchiválási tevékenységének szerepe: kérdőíves felmérés

Felmérés; Gazdaságosság -könyvtárban; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Számítógép-hálózat

A cikk arról a kérdőíves felmérésről számol be, amelynek során 16 nemzeti könyvtár próbálja igazolni webarchiválási tevékenységét. Az eredmények szerint a nemzeti könyvtárak úgy vélik a) a kezdeményezéseik haszna több, mint az összes ráfordított költség, b) a könyvtárak költségei nagyobbak, mint az érdekelteké, és c) mindannyian különböző módon erőfeszítéseket tesznek a jogi kockázatok kiküszöbölésére (pl. törvényi szabályozás, szerződéskötési és információ-felhasználási szabályok), bár vannak az üzleti szempontokon túli tényezők, pl. tárgyalási költségek, a hozzáférés mértéke, a webarchívum mérete és tartalma. A cikk azzal is foglalkozik, hogy a webarchiválási tevékenység jogossága érvényes-e a költség-haszon egyensúlyban tartásának szempontjából. Ezenkívül arra is rávilágít, mi motiválja a nemzeti könyvtárakat mint közintézményeket a web archiválására (magánszervezetek és egyéni webhely-tulajdonosok nem garantálják a hosszú távú megőrzést).

(Autoref. alapján)

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

114/2010

HALLER, Annette: Fünzig Jahre Germania Judaica : Bibliothek zur Geschichte des deutschen Judentums : eine wissenschaftliche Spezialbibliothek in der StadtBibliothek Köln In: BuB. – 61. (2009) 3., p. 199-202.

Res. angol és francia nyelven

Judaika gyűjtemény; Városi könyvtár

Ötven évvel ezelőtt lelkes állampolgárok egy csoportja „Német Judaika: kölni könyvtár a német zsidóság történetéért” néven új intézményt hozott létre. Az alapítással olyan tudományos könyvtár megteremtése volt a cél, amely az antiszemitizmus, a zsidókkal szembeni előítéletek, tudatlanság és téveszmék elleni harc hatékony eszközévé válik.

Az intézmény sürgős létrehozását az is indokolta, hogy az 1950-es években nem volt olyan könyvtár, amely egy helyen gyűjtötte volna a németországi zsidók történetéről szóló, már meglévő és újonnan publikált anyagokat. Ezt a feladatot felvállalva 1959-ben kezdte munkáját a könyvtár, amelyet tagsági díjakból, magán- és intézményi adományokból támogattak. A hetvenes évek közepén Észak-Rajna–Vesztfália tartomány és Köln városa vállalta át a fenntartási költségek nagy részét.

1979-ben a Német Judaika a város központi könyvtárának a Neumarkt téren épült új épületébe költözhetett. A város központjába kerülve teljesült az alapítók vágya, hogy a gyűjtemény a városi könyvtár szomszédságában mindenki számára akadálymentesen elérhetővé váljon.

Ma a Német Judaika mintegy 90 ezer kötetes állománnyal rendelkezik, valamint közel 500 címből álló német zsidó hírlapok eredeti vagy mikroformátumú gyűjteményével. Az olvasók nyomon követhetik az aktuális politikai témákkal vagy a Németországban vagy más országban

élő zsidó közösségek helyzetével foglalkozó legfrissebb kutatások eredményeit. A gyűjtemény alapját a zsidóság történetéről, kultúrájáról és vallásáról szóló alapművek képezik.

(Autoref.)

Raktározás

115/2010

GENONI, Paul – VARGA, Eva: Assessing the potential for a national print repository : results of an Australian overlap study. – Bibliogr. In: College & research libraries. – 70. (2009) 6., p. 555-567.

Terv nyomtatott dokumentumok országos tárolóhelyének kialakítására Ausztráliában: a gyűjteményi átfedések vizsgálata

Állományelemzés; Átfedés; Felsőoktatási könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Tároló könyvtár; Tervezés

A cikk egy olyan kutatásról számol be, amely a lehetséges helytakarékosság mértékét vizsgálja abban az esetben, ha az ausztrál felsőoktatási könyvtárak országos tárolóhelyet hoznának létre nyomtatott gyűjteményeik számára. A CAVAL Levéltári és Kutatási Dokumentumok (CARM) Központ tagjainak gyűjteményi átfedéseit vizsgáló tanulmány alapján igyekszik felmérni egy széles körű országos tárolókönyvtár létrehozásának a hatását. Számításokat végeztek a felszabaduló polcokat és tereket illetően, amelyeket a könyvtárak más célokra hasznosíthatnának.

(Autoref.)

Feldolgozó munka

116/2010

CALHOUN, Karen – REGISTER, Renee: Next gen-

eration cataloging In: Journal of library administration. – 49. (2009) 6., p. 651-656.

Új generációs katalogizálás - az OCLC projektje

Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Kapcsolat intézményekkel; Közös katalogizálás; Központi katalógus -online; Letöltés

2008 novemberében a bibliográfiai ellenőrzés jövőjéről munkaértekezletet tartottak, amelynek összegző jelentésében („*On the Record*”) szerepelt a bibliográfiai adatok mielőbbi megszerzésére vonatkozó javaslat. Az OCLC örömmel fogadta a javaslatot, hiszen 2008 januárjában maguk is elindítottak egy hasonló célú projektet, amelyre a kiadók is kedvezően reagáltak. Az általuk indított projekt céljai: magasabb szintre emelni a kiadói és a könyvtári adatok közötti átjárhatóságot (interoperability), illetve felhasználhatóvá tenni a kiadók ismereteit (a szerzőkről, a művek kiadói előzményeiről, a terjesztési feltételekről, a szerzői jogokról, a kritikákról, díjakról stb.).

A könyvtárak nagyban profitálnának ebből: a *WorldCat*be feltöltött adatokat felhasználhatnák a könyvválogatásban, beszerzésben és feldolgozásban, hozzáférhetnének a kezdeti MARC-rekordokhoz, automatikussá válna a rekordok javítása, csökkenne a munkaerő-szükséglet, a duplikáció és az egyéb költségek. A kiadók számára: jobban értesülne a világ a kiadványaikról, egyszerűsödne a partnereiknek történő adatszolgáltatás, a tervezett kiadványok kezdeti MARC-rekordjai eljutnának a könyvtárak piacára, a könyvtári rendszerek révén javulna az adatok használhatósága.

A munkamenet a következő lenne: Az OCLC ONIX formátumban megkapja a metaadatokat a kiadói ellátó lánctól, ezt MARC formátumra konvertálja, és behasonlítja a *WorldCat*ben. Ha van ilyen rekord, azt a megfelelő adatokkal kiegészíti (pl. a közreműködők életrajzi adatai, ismertetések, annotációk, BISAC-tárgyszavak), továbbá visszakeresi az FRBR-munkatételt, és azzal is gazdagítja a rekordot. Ennek során az eredeti *WorldCat*-rekord további tárgyszavakkal

és osztályozási jelzetekkel bővíthet. Új adatok keletkezhetnek az egyes adatelemek leképezéséből is (pl. Dewey-ből BISAC-tárgyszóba és viszont). A kiegészített rekordokat visszakonvertálják ONIX-ba, s ezt megkapják a kiadói partnerek. Ha nincs ilyen WorldCat-rekord, akkor az ONIX-adatok alapján új rekordot visznek be a WorldCatbe, és megkísérik létrehozni az FRBR-verziót. Ha az új rekord egy létező FRBR-munkatétel részévé válik, az abban található rekordok révén egészítik ki az újonnan létrehozott rekordot.

Az OCLC tervezi, hogy a fenti eljárásokat már a tesztelési időszak befejezése előtt a gyakorlatban is megvalósítja. A *Kongresszusi Könyvtárral* és az NLM-mel (*National Library of Medicine*) együtt tesztelik a rendszert, különös tekintettel a CIP-rekordok előállítására. Ezenkívül szoros együttműködés van az *Editeurrel* és a könyvkiadók részéről a *Book Industry Study Group*pal. A további együttműködés javítására az OCLC elindítja az *Expert Community Experimentet*, amelynek keretében az OCLC-tagkönyvtárak teljes jogot kapnak a WorldCat master rekordjainak javítására, frissítésére. Ez egyúttal a katalógizálási szakértők összehozását is szolgálja („*social cataloging*”).

A további tervek között szerepel a kiadói frissítések beépítése a metaadatokba, hogy a mű egész életciklusában követni lehessen a publikáció utáni történéseket is (kritikák, díjak stb.). Az OCLC azt tervezi, hogy a WorldCatben megjelenő metaadatokat közvetlenül a kiadói ellátó láncról veszi át.

(Mándy Gábor)

117/2010

HOFFMAN, Gretchen L.: Meeting users' needs in cataloging : what is the right thing to do?. – Bibliogr. In: *Cataloging & classification quarterly*. – 47. (2009) 7., p. 631-641.

A használói igények figyelembevétele a katalógizálásban: mi a helyes út?

Dokumentumleírás; Használó; Igény

A könyvtár- és információtudomány elméletben és gyakorlatban is használóközpontúvá válik. Az etikai dokumentumokban, például az ALA etikai kódexében is, a használók segítése a vezérelv. Ezzel szemben a feldolgozás területén a használó-központúság nem érzékelhető sem a kutatásban, sem a katalógizálási szabályzatok fejlesztésében. Ehelyett a használók szempontjai iránti felelősség a gyakorló katalógizálókra hárul, akiktől elvárják, hogy a könyvtárhasználók igényeinek figyelembevételével szabják testre a bibliográfiai rekordokat.

Korábbi vizsgálatok kimutatták, hogy a feldolgozóknak szűkösek a lehetőségeik a rekordok átalakítását illetően, mert nem ismerik sem a használókat, sem azok igényeit. Ráadásul a könyvtárvezetők is korlátozzák e lehetőségeket a gyorsabb és hatékonyabb feldolgozás érdekében. Ha a katalógizálók nem szabhatják testre a bibliográfiai rekordokat, hogyan lehet a helyi használók igényeinek megfelelni? Ki a felelős a használói igények figyelembevételéért a feldolgozásban? Mit kell tenniük a feldolgozóknak, hogy segítsék a használókat, ugyanakkor megfelelő hozzáférést tudjanak biztosítani a dokumentumokhoz? A cikk ezekre a kérdésekre keres választ, és lehetséges irányt mutat a katalógizálók számára, hogyan koncentrálhatnak jobban a használókra, és követhetnek ezáltal egy etikusabb feldolgozási gyakorlatot.

(Autoref.)

118/2010

SOMMER, Dorothea: Persistent identifiers : the 'URN Granular' project of the German National Library and the University and State Library Halle In: *LIBER quarterly*. – 19. (2009) 3/4.

Állandó azonosítók: a Német Nemzeti Könyvtár és a Hallei Egyetemi és Tartományi Könyvtár közös „URN Granular” projektje

Digitalizálás; Dokumentumazonosítás; Egyetemi

könyvtár; Együttműködés -belföldi; Elektronikus dokumentum; Nemzeti könyvtár

A cikk a Deutsche Bibliothek, a Hallei Egyetemi és Tartományi Könyvtár, valamint az aacheni Semantics GmbH projektjét mutatja be, melynek célja, hogy kidolgozzák a webes publikációk hosszú távú azonosításához szükséges eljárásokat. Ez lehetővé tenné a megbízható és tartósan fennmaradó hivatkozást a tudományos közösség számára. A program előzménye egy régebbi kísérleti projekt, amelynek célja megközelítőleg 10 ezer 17. századi német nyomtatvány, azaz mintegy 600 ezer oldal digitalizálása volt két év alatt. A „Ponickau-gyűjtemény” anyagát feldolgozták a 17. századi nyomtatványok német nemzeti bibliográfiájában (VD17), amelyet kiegészítettek a digitalizált szövegekkel és betöltötték egy virtuális könyvtárba. A cikk vizsgálja a digitalizált nyomtatványok használhatóságát célzó megjelenítési és indexelési megoldásokat. Beszámol a részt vevő partnerek közötti munkafolyamatok elosztásáról. A cikk kiemeli a Visual Library alkalmazást, amely különböző eszközöket tartalmaz a metaadatok automatikus elkészítésére, az állandó azonosítók (URN) létrehozására és katalógustételeknek a regionális katalógizálási együttműködés, a Gemeinsamer Bibliotheksverbund (GBV) által való automatikus kiegészítésére. Külön hangsúlyt fektetnek a minőségmenedzsmenttel kapcsolatos kérdésekre, a minőséget az automatizált eszközök és a humán ellenőrzés kombinációja garantálja a digitalizálási folyamat különböző fázisaiban.

(Autoref.)

Lásd még 101, 102

Katalógusok

119/2010

EMANUEL, Jenny: Next generation catalogs : what do they do and why should we care? In: Reference &

user services quarterly. – 49. (2009) 2., p. 117-120.

Új generációs katalógusok. Mire valók és miért kell velük vigyáznunk?

Felmérés; Gépi információkeresés; Online katalógus

Az elmúlt években számos technológiai újítással korszerűsödtek a könyvtári szolgáltatások, ám az online katalógus sokáig szinte teljesen változatlan maradt. Mindaddig, míg nyilvánvalóvá vált, hogy a használók már sokkal jobban kedvelnek más keresőeszközöket, például a Google-t és az Amazont.

A statikus katalógusok modernizálásában a monopolisztikus helyzetet élvező, integrált rendszereket forgalmazó cégek nem voltak különösebben motiváltak. Az új, külső szereplők megjelenése azonban versenyre készítette őket – így jöttek létre az eddiginél jóval rugalmasabb és a használók igényeinek sokkal megfelelőbb katalógus interfészek: az Enterprise (SirsiDynix), a Primo (Ex Libris), az Encore (Innovative Interfaces), a Visualizer (VTLS) az Aquabrowser (Serials Solutions) valamint a nyílt forráskódú VuFind, Scriblio, Blacklight és eXtensible Catalog Project. Az OCLC is továbbfejlesztette a WorldCatet, létrehozva a WorldCatLocalt.

Az új generációs katalógusok egyik fontos jellemzője a külső forrásokból – például az Amazonból – származó adatok beemelése lehetősége. A nagy online könyvtárak szerencsére engedélyezik adataik felhasználását, így a katalógusokban megjelenhetnek az általuk közzétett könyvismertetések, tartalomjegyzékek, összefoglalók, melyek alapján a vevő illetve könyvtárhasználó eldöntheti, érdemes-e megvennie, illetve kikölcsönöznie az adott könyvet.

Az új katalógusok további jellegzetessége az ikonok használata, melyek például a keresett mű formátumát, a találati rangsort, a kölcsönzési státuszt, vagy a mű értékelését jelölik.

Az új katalógusok elsősorban nem egy bizonyos dokumentum lelőhelyének megtalálását szolgálják, hanem inkább a böngészést, felfe-

dezást. Míg a könyvtárosok gyakran összetett, Boole-műveletekkel operáló keresési stratégiát alkalmaznak a minél pontosabb találat érdekében, a használók általában egy-egy kulcsszóra keresnek, és a kapott eredményt szűkítik tovább. Az új katalógusok ezt a fajta keresést segítik elő, amikor a kulcsszavas keresés eredményének megjelenésekor további választható kategóriákat – formátum, tárgy, dátum, szerző vagy cím – kínálnak fel a találatok szűkítésére.

Az új katalógusok további sajátossága, hogy megadják a közösségi élményt, az együttműködés lehetőségét azzal, hogy engedélyezik, sőt ösztönzik a használókat a címkézésre, a könyvismertetés elhelyezésére, a keresési eredményhez hasonló művek belinkelésére, a megosztható listák készítésére.

A VuFind és a WorldCatLocal katalógusokat 50 felkért önkéntessel – könyvtárosokkal, egyetemi hallgatókkal és tanulóyaikat már befejezőkkel – tesztelve mindössze ketten mondták, hogy továbbra is szívesebben használnák a régi katalógust. A hallgatókat, akik a legkevésbé hajlandók összetett kereséseket végezni vagy több oldalnyi találatalmazt végigböngészni, elbűvölték az új, egyszerűen használható katalógusok.

Az új funkciók közül a legközkedveltebbnek a listák készítése és megosztása, valamint a találatként kapott műhöz hasonló dokumentumok böngészésének lehetősége bizonyult. A címkézés mibenlétét csak a résztvevők fele fedezte fel, és ítélte hasznosnak, de ők sem tartották valószínűnek, hogy a jövőben használnák. Hasonlóképpen viszonyultak a könyvismertetés írásához is.

Pillanatnyilag az új katalógusok még nem rendelkeznek olyan fejlett keresési algoritmussal, mint a profi keresőeszközök. Kérdés, hogy a könyvtáraknak lesz-e elegendő forrásuk a további kutatás-fejlesztéshez, és a könyvtárosok eléggé fel vannak-e készülve az újabb kihívásokra. A jelenlegi új generációs rendszerek ugyanis valószínűleg csak kezdetét jelentik további, nagyszabású változásoknak. Ezt jelzi az OCLC bejelentése, amely szerint a WorldCatLocal sarokköve lesz egy új, integrált könyvtári rendszernek, valamint az eXtensible Catalog Project,

mely a digitális könyvtári források közös felületen való hozzáférhetővé tételét és a dokumentumszolgáltató rendszerbe történő integrálását tűzte ki célul.

(Fazakas Eszter)

120/2010

HAUER, Manfred – DIEDRICHS, Reiner: Vom Katalog zur Bibliothek : Zwischenschritt und Zwischenstand „Kataloganreicherung“ In: Bibliotheksdienst. – 43. (2009) 10., p. 1031-1038.

A katalógustól a könyvtárig: a „katalógusbővítés” jelenlegi helyzete

Fejlesztési terv; Gazdaságosság -könyvtárban; Gépi könyvtári hálózat; Köponti katalógus -online

A könyvtárak szervezett gyűjtemények, kezdetektől fogva a szükséges dokumentumok megtalálása volt a gyűjtés célja. A gyűjtemény szervezettsége határozza meg nagymértékben információs minőségét és a kapható válaszok mennyiségét is. A hetvenes években, amikor a mai könyvtári rendszereket kifejlesztették, szinte valamennyi cég alaptechnológiaként a másutt már bevált relációs adatbázis-kezelést választotta. A digitalizálás, a tároló rendszerek, a virtualizálás és az adatbázis-kezelő rendszerek továbbfejlesztései ma már azt is lehetővé teszik, hogy a katalógus és a dokumentum (médium) gyakorlatilag egybeesnek.

Napjainkban a katalógusbővítés a modern információkeresési technológia könyvtárakban történő alkalmazásának technikai feltétele; a könyvtári hálózatokban már megjelent, az egyes könyvtárak még csak a jóval nagyobb adatgyűjtemények virtuális rétegét jelentik.

A gépi indexelés az információkereső rendszerek sajátja, ezek eredményei az OPAC-rendszerekben is közvetlenül felhasználhatók, és ott is szélesebb terminológiai alapon lehet keresni. Ez a katalógusbővítés került előtérbe a Voralbergi Tartományi Könyvtárban már 2002-ben (elsőként), még a tartalomjegyzékek kataló-

gusbeli megjelenése előtt. Valamennyi *dandelon.com tagkönyvtár* – Bregenz (2), Dornbirn, Liechtenstein, St. Gallen, Frankfurt, Darmstadt, Mainz, Giessen, Gelsenkirchen, Göttingen, Hannover, Braunschweig, Hamburg (2), Kiel, Berlin (2), Greifswald, Trondheim – a gépi indexelést átvette katalógusába 2004 óta. A Német Nemzeti Könyvtár (DNB) 2009-ben a gépi indexelést, osztályozást, metaadat-előállítást és további adatok beemelését programként hirdette meg; ezek átvétele a katalógusba jelentős mérföldkönek számít, hiszen a DNB-ben ezáltal a könyvtárosi helyett a végfelhasználói szemlélet érvényesül. 2003-tól több német regionális hálózat (BSZ, HBZ, BVB, ÖBV), a zürichi műszaki főiskola (ETH) és három szkennereket forgalmazó cég saját megoldásokat fejlesztettek ki a tartalomjegyzékek digitalizálására és szövegfelismerésére (OCR). 2007-ben a német hálózatok megegyeztek a PDF-formátum szabványában, és 2008-2009 óta adatokat cserélnek egymás között. Az Egyesült Államokban a Bowker ISBN-ügynökség a kiadóktól bekéri az újdonságok tartalomjegyzékeit (ezek a Kongresszusi Könyvtár és még néhány könyvtár katalógusában elérhetők).

A katalógusbővítés alapján véve mindaz, ami többet nyújt, mint az eddigi katalógusok és „cédulák”, és a használók keresését, navigálását és informálását szolgálja. (Nem csak tartalomjegyzékeket jelent tehát, noha ezek fontosak mind a három funkció szempontjából.)

Három forrásból származhatnak nagyjából a katalógust bővítő elemek: (1) az *eredeti adatok* integrálásából (borító, fülszöveg, tartalomjegyzék, teljes szövegek, ezekre mutató csatolások stb.), (2) *katalogizálási adatokból*: ember készítette és gépi úton nyert deskriptorok; (3) *kiegészítő adatokból*: tezaurusz-elemek, szófelhők és a „crosslinking” nagy csoportja (recenzió, szerzői profil, teljesszöveg-szerverekre, kiadói szerverekre mutató csatolások stb.).

A tanulmány második fele a bővítések adatmennyiségét (1,2 – 1,3 millió) és használatát elemzi, kitér az adatok költségeire (1,50 euró tételenként), majd érinti az egyedi gyűjtemények

és dokumentumtípusok problémakörét is. A tanulmányt kétoldalas táblázat is kíséri, amelyben a regionális hálózatok és két szolgáltató által nyújtott többlettartalmak szerepelnek.

(Murányi Lajos)

121/2010

WEBB, Paula L. – NERO, Muriel D.: OPACs in the clouds In: Computers in libraries. – 29. (2009) 9., p. 18-22.

Az OPAC-ok és a Web 2.0

Ember-gép kapcsolat; Használó; Információtechnológia; Online katalógus; Számítógép-hálózat

Az utóbbi 5 évben a könyvtárak egyre többször használják a Web 2.0-s megoldásokat, hogy az olvasók számára vonzó szolgáltatásokat kínáljanak, illetve, hogy bemutassák azokat. A Web 2.0-s megoldásokkal az OPAC is barátságosabb lett, a hagyományos katalógusokat ugyanis interaktív felületekkel látták el. A folkszonómiák és a használók által adott címkék – ezek egyfajta minikatalógussá állnak össze – révén eredményesebb lett a keresés.

A cikk szerzői négy használói interfészt (*LibraryThing, PennTags, Encore, AquaBrowser*) vizsgáltak négy nagy könyvtár katalógusát szemügyre véve (<http://opac.sfsu.edu>, www.franklin.library.upenn.edu, www.stlawu.edu/library, <http://discovercs.hul.harvard.edu>) Jakob Nielsen értékelési rendszere alapján, amelynek szempontjai a következők:

1. a rendszer státuszának láthatósága;
2. a rendszer és a való világ közötti megfelelés (pl. helyesírás-ellenőrzés);
3. a használó ellenőrzése és szabadsága (ki lépési lehetőség, könyvtárközi kölcsönzés stb.);
4. következetesség és szabványok (használóbarát szoftver);
5. hibamegelőzés;
6. jól látható vagy könnyen elővehető instrukciók;

7. rugalmas és hatékony használat az új és tapasztalt használók számára egyaránt;
8. esztétikus és minimalista dizájn (tömörség);
9. egyszerű hibaüzenetek;
10. súgó és dokumentáció.

(A cikk 2009-ben íródott, ezért az ismertetés a katalógusok akkori fejlettségi állapotát tükrözi. – A ref.)

A *LibraryThing*et 140 könyvtár alkalmazza. Amíg egy katalógustételhez el nem ér a használó, nem is találkozik vele – akkor jelenik meg egy, az előfordulások gyakoriságát is kifejező szófelhő (*LibraryThingTag*). A *LibraryThing* különösen jól működik együtt a *Voyager* szoftverrel. Használata gyorsan elsajátítható, egyszerű. Kulcsszavas keresésnél Boole-algebrával és kifejezésekkel egyaránt dolgozik.

A *PennTags* a University of Pennsylvania saját fejlesztésű webware-je. A könyvtár katalógusától függetlenül használják. Nem egyszerű észrevenni a könyvtár nyitóoldalán, és a használóknak szánt információkat sem könnyű megtalálni. Úgy tűnik, inkább a tapasztalt keresőket tartották szem előtt a tervezésekor.

Az *Encore* platformot először 2006-ban ismertették. Ez az új generációs interfész együttműködik a könyvtári katalógusokkal, de nem váltja ki azokat. A hagyományos katalógus mellett keresődobozban jelenik meg az *Encore* keresési lehetőség, majd az alapos használati instrukciók. A kiindulásképpen relevancia szerint rendezett találatokhoz a képernyő jobb oldalán szófelhő csatlakozik, amely egyéb tárgyszavakat és kifejezéseket ajánl az adott kereséshez. A képernyő bal oldalán a keresés finomításához különböző fazetták (formátum, lelőhely, nyelv, kiadási idő) jelölhetőek be. A témára vonatkozó új beszerzések is megjelennek a képernyő egy részén. Az *Encore* a katalógusban való keresést segíti, az adatbázisok használatához be kell jelentkezni. Számos lehetőség nyílik a használók számára, ezek egyike a címkék hozzáadása. Ha nincs találat, tippet lehet kapni a további kereséshez, és megjelenik az „Erre gondolt?”-üzenet is. Aki a régi katalógust részesíti előnyben, természetesen

a keresési folyamat vagy a találatok kezelésének bármelyik szakaszában választhatja azt.

Az *AquaBrowser* első megvalósítása 2005-ben történt. A Harvard Egyetem 2009-ben teszteli új könyvtári katalógusa interfészének közösségi hálózati szolgáltatásait. A könyvtári katalógust elérve a „Kipróbálta már a Hollis [a hagyományos katalógus] új változatát?” kérdésre kell kattintani. Az *AquaBrowser* megnevezést nem is említik. A használók nem tudják közvetlenül címkézni a rekordokat, hanem a „My Discoveries” (felfedezéseim) funkció szolgál a könyvtári dokumentumok címkézésére, ismertetésére és osztályozására. Az *AquaBrowser* egy keresőboxszal rendelkezik, szófelhő segít megtalálni a legjobb keresőkifejezést. Kiválasztható, hogy mely könyvtári egység állományából szeretne a használó találatokat kapni. Elérhetőek más könyvtári szolgáltatások, pl. a cikkek keresése, a rekordok exportálása hivatkozásokat kezelő alkalmazásba (*EndNote*, *Refworks*). Az *AquaBrowser* megjelenése nem vonzó, ezért funkcionalitása kárpótol: használóbarát, könnyen navigálható. Rendelkezik „Erre gondolt?”-üzenettel és szófelhővel. Egyszerűen át lehet kapcsolni egy hagyományos keresésre (*Hollis Classic*).

A könyvtár 2.0-s katalógusa segít növelni az OPAC értékét és használatát. Hogy a címkézés egy népszerű lehetőség marad, vagy bevált megoldás lesz belőle, azt majd az idő dönti el.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 123, 129

122/2010

LEE, Hyuk-Jin – MURESAN, Gheorghe: Mediated Web information retrieval for a complex searching task. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 60. (2009) 7., p. [1372]-1391.

Közvetített információkeresés komplex keresési feladatokhoz

Ember-gép kapcsolat; Felmérés; Gépi információkeresés; Használó; Hatékonyság

A tanulmány célja annak vizsgálata volt, hogy egy közbenső, a problémakört és annak szerkezetét feltáró keresés beiktatása mennyire támogatja a használók webes keresési feladatait, különös tekintettel a sokrétű témákkal kapcsolatos komplikált feladatokra, és hogy a keresési feladatok sorrendje vagy a rendszer használata befolyásolja-e a sikeres teljesítést. A cikk két tényező, az interakció módjának és a képernyő megjelenítésének hatását elemzi három, a használó webes keresését mérő módszerre: a hatékonyságra, eredményességre és használhatóságra. Az interakció kétféle módját hasonlítja össze, a szakterületi dokumentumgyűjteményből való közvetítő keresést a nem közvetítő kereséssel, és kétfajta képernyő-megjelenítést, a böngészővel támogatott hierarchikus, rangsorolt keresési eredményekkel kombinált megjelenítést a keresési eredmények egyszerű listájával. Az eredményeket a feladatok sorrendje és a rendszer használatának rendje szerint elemezték. A vizsgálat tapasztalatai hozzájárulnak annak megértéséhez, mennyire támogatja a közvetítő rendszer és/vagy a kombinált képernyő-megjelenítés a webhasználót.

(Autoref.)

123/2010

LEWANDOWSKI, Dirk: Ranking library materials. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 27. (2009) 4., p. 584-593.

A „könyvtári anyagok” rangsorolása

Gépi információkeresési rendszer; Online információkeresés; Online katalógus; Relevancia; Számítógép-hálózat

Mindenki, aki már végzett keresőmotoros keresést, és könyvtári rendszerben is kutakodott, tapasztalhatta, hogy az utóbbival gyakran alacsonyabb határfokkal tud dolgozni, mint az előzőekkel. Nem lényegtelen ugyanakkor a jövő szempontjából, hogy egy intézmény megfelelő találati eredményeket tud-e produkálni. A szerző arra keresi a választ, hogyan működnek a nagy keresőmotorok, és hogyan lehetne a rangsorolási elveket a könyvtári katalógusokra alkalmazni. „Könyvtári anyagnak” a szerző azt nevezi, amely egyazon könyvtári rendszeren belül vagy által érhető el – tehát nem csupán a könyvtár által ellenőrzött forrásokat (katalógus, digitális repozitórium, kurzuskezelő rendszer és intézményi weboldal), hanem a távoli elérésű adatbázisokat, e-folyóirat-gyűjteményeket, tematikus portálokat stb. is. Végző soron azokat a faktorokat keresi, amelyeket alkalmazni lehetne a könyvtárban elérhető különböző anyagok rangsorolásánál.

Mik a legfőbb gondok egy könyvtári katalógussal a szakma mai véleménye alapján? Először is, hogy nem teljes. Például nem tartalmazza a folyóiratcikkeket, vagy ha találunk is ilyen, nem derül ki, hogy milyen mély a merítés. Azontúl a keresési módszerek sem változtak érdemben, a régi beidegződés (legyen olyan, mint egy cédulakatalógus) él tovább, miközben a felhasználók szokásai gyökeresen módosultak. Ugyanilyen fontos lenne, hogy az ismert adatokra való keresés mellett az adott rendszer témakörök közötti választást is felkínáljon. Számos olyan vélemény hallható, amelyek szerint a metaadatok előállításánál és a besorolásnál a felhasználókra is

támaszkodni kellene, illetve, hogy az egyes rekordokat ismertetésekkel, tartalomjegyzék-közléssel lehetne gazdagítani. A keresés funkcióját továbbá nem haszontalan vegyíteni a böngészéssel, a könyvtárból elérhető egyéb adatbázisokban lefolytatott közös kereséssel.

A szerző megvizsgálta a webes keresőmotorok rangsorolási algoritmusait, és négy alapvető faktort talált: a szövegegyezést, a népszerűséget, a dokumentum újszerűségét, illetve a felhasználóhoz való közelséget. Majd ezeknek a faktoroknak az alkalmazhatóságát tesztelte az általa könyvtári anyagoknak nevezett dokumentumokon. Sőt, ki is egészítette a csoportokat, attól függően, hogy a dokumentumok típusa, formátuma, a felhasználók célközönsége élvez-e elsőbbséget. Ami a szerző szerint a legfontosabb: a faktorok variációjának meghatározása nagymértékben függ a gyűjteménytől és a használat eseteitől.

Más problémákat tartogat a könyvtári rendszereken kívülről érkező találatok halmaza. A nagy keresőmotorok esetében is létezik ez a jelenség (*universal search*), és abból a szempontból valóban hasznos, hogy a felhasználó szembesül a találatok sokféleségével. Ráadásul egy általános fogalomra való keresésnél vegyes anyagokat találunk, míg egyre specifikusabb kifejezéseknél nagy valószínűséggel szakmai dokumentumokra fogunk bukkanni.

A német szakember meggyőződése, hogy a jövőben a könyvtári katalógusok egyre jobban fognak közelíteni a keresőmotorok működési elveihez. Következtetése megfontolandó: a találati eredmények minőségének javítása kell, hogy legyen a könyvtári munka elsődleges célja. Ez pedig csakis az említett faktorok vegyítésével érhető el.

(*Vasbányai Ferenc*)

124/2010

OTTER, Mary Edmunds – WHITTAKER, Sarah – SPRIGGS, Sue: Using wikis and peer evaluation to teach medical students how to find and assess evi-

dence based resources : a pilot study. – Bibliogr. In: New review of academic librarianship. – 15. (2009) 2., p. 187-205.

Orvostanhallgatók képzése wikik és szakmai értékelés segítségével, hogyan találják meg a bizonyítékon alapuló információforrásokat

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár -orvostudományi; Használók képzése -felsőoktatásban; Információkeresés; Információtechnológia; Tájékoztató orvostudományi

A Leicester Medical School hallgatói a képzés első két évében két beteget vizsgálnak meg, és egy 10 ezer szavas beszámolót készítenek a beteg fizikai állapotáról, kezeléséről és szociális helyzetéről. A beszámoló elkészítéséhez segítséget nyújtanak a University of Leicester tájékoztató könyvtárosai, akik a második félév során megtanítják a hallgatóknak a bizonyító erejű orvosi információ keresését, egy sor online adatbázis és egyéb információforrás használatán keresztül.

A wikik olyan Web 2.0-s eszközök, melyek segítik a csoportmunkát, az információ megosztását és a közös gondolkodást. A tájékoztató könyvtárosok kísérletképpen egy wikit és a szakmai értékelés módszerét használták arra, hogy bevonják a hallgatókat a tanulási folyamatba. A cikk bemutatja, hogyan készítették el a wikit, és milyen kérdések merültek fel eközben. Kitér a hallgatók részfeladatára, valamint arra, hogyan integrálták a szakmai értékelés módszerét a képzési folyamatba.

Az eredményeket összevetették egy másik hallgatói csoporttal, akik ugyanazt tanulták wiki és szaklektorálás nélkül. A cikk rámutat a tanulási módszer sikeres elemeire, azokra a pontokra, ahol változtatni érdemes a jövőben, és a hallgatói visszajelzéseket is elemzi.

(*Autoref.*)

Lásd még 154

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

125/2010

BECKER, Tom: Kollegiales Feedback im Auskunfts-
dienst : Qualitätsstandards als Instrument der koope-
rativen Qualitätssicherung. – Bibliogr. jegyzetekben
In: Bibliothek. – 33. (2009) 3., p. 346-358.
Res. angol és francia nyelven

Minőségbiztosítás a tájékoztató munkában: a Mün- cheni Városi Könyvtár módszere

Hatékonyág; Referenz; Városi könyvtár

A tájékoztató szolgálat munkájának fejlesztése és minőségének biztosítása már régóta téma a Münchener Városi Könyvtár központjában (Münchner Stadtbibliothek Am Gasteig). Az ún. „folyamat-orientált részvételi értékelés” módszer segítségével vizsgálták a tájékoztató szolgálat minőségét. Ennek során elsősorban a munkatársaknak a referenz kérdések kezelésével kapcsolatos készségeire és a referenzre vonatkozó minőségi előírások betartására koncentráltak.

Különböző módszereket használtak az új eszköz, az ún. „kollegiális visszajelzés” kialakítására, amelynek során lehetővé vált a tanácsadó (tájékoztató) szerepkör értékelése intézményi keretek között. Ennek az eszköznek az alkalmazásával új lehetőségek nyíltak a magasabb szintű és tartós minőségbiztosításra.

(Autoref.)

126/2010

DAVIDSON, Sara – MIKKELSEN, Susan: Desk
bound no more : reference services at a new re-
search university library. – Bibliogr. In: The reference
librarian. – 50. (2009) 4., p. 346-355.

Tájékoztatópult nélküli referenz szolgálat egy új

egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Munkaszervezés; Referenz

Kalifornia legújabb egyetemének, a *Mercednek* 2005-ben nyílt könyvtára eltér a megszokottól. A vezetés felismerte, hogy lehetőség nyílt egy korszerű, 21. századi intézmény létrehozására. A Kolligian könyvtár hamar népszerű lett a hallgatók körében kölcsönözhető laptop programja és tágas tanulóterei miatt. Az oktatók számos órát itt tartottak az első félévben, mivel az egyetemi szárny átadása késett.

A könyvtár vezetése már a nyitás előtt kidolgozta a használók igényeit figyelembe vevő tájékoztatói stratégiáját. Nincsenek ugyan tájékoztatópultok, de a főbb szolgáltatási pontokon könyvtár szakos hallgatók tartanak ügyeletet. 25 alsóéves diákot tanítottak be, akik két helyen segítenek a használóknak: a kölcsönzés mellett tájékoztatják a használókat az alapvető kérdésekről, míg fogósabb kérdések esetén a könyvtárosokhoz irányítják őket. Később szöveges üzenetek fogadását is lehetővé tették, majd az őszi szemeszterben a diákok csoportos könyvtárhasználati oktatására is sor került. Ezek az új megoldások ma már nem szokatlanok a tájékoztatás változó világában.

A Tudományos Könyvtárak Szövetségének (ARL) adatai szerint az elmúlt évtizedben a tájékoztatói kérdések száma csökkent a legjobban (51%-kal). A felmérések szerint a diákok késő este a legaktívabbak, amikor a szakképzett könyvtárosok már nincsenek szolgálatban, sokszor pedig hiába várnak a szaktájékoztatóra. Gondot jelent az is, hogy sokan nem merik megközelíteni a tájékoztatópultot. A minőségi tájékoztatást pontosság, használhatóság és a használó elégedettsége jellemzi: egyik sem igényli azonban a személyes kontaktust. (A mercedi diákok ezt nem is igénylik.) A fentiek alapján az a döntés született, hogy nem ültetnek tájékoztató könyvtárost a referenzpult mögé. Ezt négy ténnyel magyarázzák:

– a személyes tájékoztatás számít kivételesnek, ebből az következik, hogy a könyvtári doku-

- mentumok láthatósága, áttekinthetősége és hozzáférhetősége az elsődleges cél;
- előnyben részesítik a kommunikáció aszinkron, többfelhasználós formáit, de lehetőséget biztosítanak a folyamatos kérdésre is (24/7 chat);
 - előnyben részesítik azokat a szolgáltatásokat, amelyek megfelelnek a jelenlegi információs és műszaki környezetnek és a használók sokféleségének (nagy digitális gyűjtemény: húsz-ezer online folyóirat, 300 adatbázis, 540 ezer online és 70 ezer nyomtatott könyv);
 - a könyvtárost olyan menedzserként értékelik, aki sokrétűen és hatékonyan sáfarkodik szakértelmével.

Referenzpult nélkül minőségi tájékoztatást végezni nem könnyű, de számítanak a diákaszisztensekre; betanításuk és folyamatos továbbképzésük a rendszer fontos eleme. Emellett a tájékoztatópult hiánya nem azt jelenti, hogy lemondtak volna a tájékoztatásról. Aki segítségre szorul, telefonon, e-mailben vagy szöveges üzenetben kapcsolatba léphet a könyvtárosokkal, illetve a honlapon található űrlap kitöltésével kérhet személyes konzultációt, esetleg a kereshető „gyakori kérdések” (GYIK) menüpontban tájékozódhat az alapvető tudnivalókról (pl. hosszabbítás, könyvtárközi kölcsönzés). Nemrég csatlakoztak a *Question Point 24/7* tájékoztatószolgáltatáshoz is, amely éjjel-nappal rendelkezésre áll. Természetesen a tájékoztatók és a használóképzések sem hiányoznak fegyvertárukból. A tervezett egyszemélyes konzultációk előtt a könyvtárosok fel tudnak készülni az adott témából, így eredményesebben végezhetik a munkájukat. Eszköztáruk nemrég a chat (instant messaging) és a „vándor-tájékoztató” (roving reference) alkalmazásával is bővült.

A Kolligian könyvtárban bevezetett megoldások elméletileg átgondoltak és gyakorlatiasak: nem az újítás kedvéért újítottak. Mindössze nyolc könyvtárossal rendelkeznek, s csak öttől várható el tájékoztató munka. A tájékoztatás magasabb szintre emelésével többletértéket hoztak létre. Arra tanítják használóikat, hogy az információ fontos termék. Az a véleményük, ha megköny-

nyítik a szolgáltatások és a dokumentumok használatát, valamikor nem is lesz már megválaszolható kérdés.

(Murányi Lajos)

Kölcsönzés

127/2010

INGWERSEN, Bernd: 95 Prozent der Verbuchungen erledigen die Kunden : positive Erfahrungen mit RFID bei den Bücherhallen Hamburg In: BuB. – 61. (2009) 1., p. 59-62.

Res. angol és francia nyelven

A kölcsönzések 95%-át a használók intézik. A Hamburgi Bücherhalle pozitív tapasztalatai az RFID-ről

Kölcsönzés -önkiszolgáló; Rádiófrekvenciás azonosítás; Városi könyvtár

Az 1,75 millió lakosú Hamburg városi könyvtára, az ún. „Bücherhalle” és annak 500 alkalmazottja elkezdte önkiszolgáló RFID kölcsönző terminálok bevezetését a hálózatába tartozó 35 könyvtárban. Ez mintegy 4,7 millió eurós beruházást jelent. A cikkben a koordinációs osztály vezetője számol be a nagyszabású technológiai programról.

A használók igen pozitívan fogadták az önkiszolgáló kölcsönzési rendszert. A személyzet nagy része is elégedett az új eljárással. Az összes kölcsönzés 95%-át a használók végzik. Az RFID technológia megbízhatóan működik, egyszerű és magától értetődő. A kölcsönző egység automatikusan ellenőrzi, hogy a dokumentum teljes-e, és a használónak visszavételi igazolást ad.

Nehéz megítélni, mennyi munkaidő szabadult fel az RFID technológiának köszönhetően, és különbözőképpen értelmezhető. A könyvtárvezetés és az üzemi tanács most dolgoz ki olyan kritériumokat, amelyek segítségével objektív eredmények mutathatók ki.

A szerző szerint egyrészt nyilvánvaló, hogy

bizonyos idő felszabadul, amikor a használók olyan feladatokat vesznek át, amelyeket korábban a könyvtárosok végeztek. Másrészt viszont a dokumentumok előkészítése az RFID-re időrabló munka, ami minden könyvtárban kézi beavatkozást jelent, csökkentve ezzel az időnyeréséget.

(Autoref.)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

128/2010

BUCHANAN, Sherry: Interlibrary loan is the new reference : reducing barriers, providing access and refining services In: Interlending & document supply. – 37. (2009) 4., p. 168-170.

A könyvtárközi kölcsönzés új szerepe: hozzáférést nyújtani

Elektronikus publikáció; Gépi információkeresés; Hozzáférhetőség; Információtechnológia; Könyvtárközi kölcsönzés

A cikk áttekinti azokat az új tájékoztatási eszközöket, amelyek megkönnyítik a könyvtárközi kölcsönzés dolgát, és egyben új szerepet adnak neki.

A *Book Burro* lehetővé teszi, hogy az ISBN alapján egyszerre keressünk a könyvtárak, könyvkiadók adatbázisaiban és az interneten. A *GoGetter!* listát ad azokról a forrásokról, amelyekből vásárolni vagy kölcsönözni lehet. A *Synergy* több mint 40 adatbázisban keres. Az OCLC tervezi a *WorldCat Local Meta Search* eszközt, amely a cikkek szintjén teszi kereshetővé más kereskedelmi csatornák (pl. MLA, Wilson, EBSCO) anyagát. Ezek a szolgáltatások részben csökkentik a könyvtárközi kölcsönzés munkáját, ugyanakkor növelik a kérési igényeket.

A 2009 augusztusára ígért *ALIAS* (Article

Licensing Information Availability Service) az OCLC-keresés során megvizsgálja a mű elektronikus hozzáférhetőségét.

A *GIST* (Getting It System Toolkit) rögtön a kölcsönzési formanyomtatványba tudja beépíteni a vásárlásra, a teljes szövegű hozzáférésre vonatkozó információkat, az Amazon-recenziókat, valamint kapcsolódhat majd az olyan előfizetéses szolgáltatásokhoz, mint a NetLibrary és a Safari, ill. az ingyenes forrásokhoz (Gutenberg-projekt, Google Books, Archiv.org). A *Summons* szolgáltatást a Google tudományos megfelelőjeként reklámozzák. A *Hathi Trust* megosztott digitális repozitóriumában máris 20-nál több amerikai egyetemi könyvtár több mint 3,4 millió digitalizált kötete található meg.

A *Theses Canada Portal* digitalizált kanadai disszertációkhoz nyújt hozzáférést. A British Library által kifejlesztett *ETHOS* (Electronic Theses Online Service) online hozzáférést biztosít brit disszertációkhoz, igény szerinti kinyomtatással, ha a művet még nem digitalizálták.

A *Book Glutton* lehetővé teszi a könyvek (több mint 1300 mű) online olvasását és az olvasottak másokkal való megvitatását.

A szabadalmak nagy része is hozzáférhető, pl. az USA-ban (USPTO), Kanadában (Canadian Patents Database), és sok európai szabadalom elérhető az *esp@cenet* adatbázisából. Az egyes tudományágakon belül megemlíthető még *rePEc* közgazdaságtudományi, az *arXiv.org* természettudományi adatbázis, valamint vegyes tartalommal a *DOAJ* (Directory of Open Access Journals) vagy az *OpenDOAR* (Directory of Open Access Repositories).

Miután a könyvtárakon kívül más intézményeknek (könyvkereskedőknek, tartalom-szolgáltatóknak) is lehet már OCLC-kódjuk (*OCLC symbol*), ezért több teljes szöveghez lehet hozzáférni. Ezáltal a könyvtárközis munkatársak gyorsabban elvezethetik a használókat a keresett dokumentumokhoz. A Portlandi Állami Egyetemen rendszeresen szereznek be cikkeket közvetlenül a kiadótól (ha ez kisebb költséggel jár, mint a copyright-díj), sőt, könyveket is vásárolnak az Amazontól könyvtárközi kölcsönzési

célra. Jelenleg az *ILLiad* és a *GOBI* szoftverek összekapcsolásának lehetőségét tanulmányozzák. Miután az *Amazon Price Grabber* révén látják az árakat, ésszerűbben tudnak dönteni a vásárlásról.

(Mándy Gábor)

129/2010

DEARDORFF, Thomas – NANCE, Heidi: WorldCat Local implementation : the impact on interlibrary loan In: *Interlending & document supply*. – 37. (2009) 4., p. 177-180.

A WorldCat Local bevezetése és hatása a könyvtárközi kölcsönzésre

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Könyvtárközi kölcsönzés; Központi katalógus -online

Az 1861-ben alapított Washington Egyetem Seattle-ben található, és a nyugati part egyik legrégebb államilag finanszírozott felsőoktatási intézménye; 47 ezer diákjának 4100 egyetemi oktatóval 150 tanszéken nyújt képzést. A könyvtár hasonló nagyságrendű 7,14 millió kötettel, 61 ezer folyóirat előfizetésével. A helyi könyvtári konzorciumnak (*Orbis Cascade Alliance*) is tagja, mely 35 felsőoktatási könyvtárat fog össze Washington és Oregon államban. A konzorcium tagjai díjtalanul kölcsönözhetnek hálózaton belül a közös katalógusuk (Summit) segítségével.

Az egyetemen három könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozó részleg működik, a cikk azonban csak a jogi és orvostudományi kar kivételével valamennyi tanszéket ellátó központi könyvtárközi kölcsönzési részleg tevékenységével foglalkozik. A részleg az alsóévesektől a oktatókig szinte minden tudományterületen (lásd mint fenn) kielégíti az igényeket. 1998-tól a *WorldCat Local* bevezetéséig viszonylag egyenletes munkát végeztek: a 2006-2007-es tanévben 12 039 kérést elégítettek ki (641 küldő könyvtár segítségével, melyek 91%-a amerikai volt); a kérések 63%-a másolat, 37%-a eredeti dokumentum volt.

Két főállású könyvtárossal és 1,26 diákkisegítővel látták el az érdemi és az adminisztrációs teendőket.

A *WorldCat Local* (WCL) – amint neve is jelzi – a több mint százmillió rekordot tartalmazó *Worldcat.org* helyi változata, mely hierarchikus: a Washington Egyetem könyvtárának az anyagát jeleníti meg először, majd a helyi konzorciumét, végül a többiét; emellett öt cikkadatbázisban is végez keresést (PubMed, ERIC, GPO, ArticleFirst, British Library Serials), mintegy ötvenmillió rekord között. A WCL az ezekből a katalógusokból és adatbázisokból nyert adatokat integrálja helyi szállítási lehetőségekkel. Bevezetése előtt a használnak több lépésben (külön-külön) kellett keresnie; közvetlenül lehetett könyvtárközi kölcsönzést kérni a helyi vagy a Summit katalógusból, de külön űrlapot kellett kitölteniük az olvasóknak, ha ezekben nem szerepelt a keresett mű. (A cikkadatbázisokban megint külön kellett keresni.) A bevezetés után már sokkal egyszerűbb minden: ha a keresett mű vagy cikk nem szerepel a helyi vagy a Summit katalógusban, a „request” [kérés] gombbal az olvasó eljut a könyvtár *ILLiad* rendszerébe, és onnan már egyszerű a dolga.

A *WorldCat Local* bevezetése után jelentősen növekedett a szolgáltatás igénybevétele mind mennyiségét, mind típusait tekintve. Az első évben szinte megkétszereződött a kérések száma (23 053 tétel, +92%): az eredeti dokumentumoké 150%-kal, a másolatoké 41%-kal. A kéréseket 970 könyvtár, illetve szállító elégítette ki (+51%). A többletmunka miatt még egy könyvtárost állítottak be, és diákkisegítőket is alkalmaztak (1,17); finomítottak a munkafolyamatokon is. (Érdekes módon a növekedés ellenére javult a teljesített kérések mennyisége is.) További érdekes tendencia az alsóévesek részéről tapasztalt fokozott érdeklődés, illetve a dokumentumtípusok sokfélesége. A tanulmányokkal kapcsolatos kölcsönzések térítésmentesek, a „személyes érdeklődésre” kért anyagokért azonban 15 dollárt kell fizetni.

A második évben is folytatódott a növekedés, de már kisebb mértékben: 36 443 kérést kaptak

(ez +58% az előző évhez képest); emiatt újabb egy főt kellett beállítani a munkára (és 0,5 diák-kisegítőt). A tanulmány kitér még a konzorciumon belüli kölcsönzések adatainak elemzésére, majd két nagy egyetemi könyvtár (Ohio State University Libraries, University of Delaware Libraries) hasonló eredményeit ismerteti, befejezésül pedig a sikeres szolgáltatás legfontosabb feltételeit sorolja fel.

(Murányi Lajos)

130/2010

LEYKAM, Andrew: Collateral damage : interlibrary loan lending denials In: Journal of access services. – 6. (2009) 4., p. 446-458.

Teljesítetlen könyvtárközi kérések

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Kielégítetlen kérés; Könyvtárközi kölcsönzés

A cikk célja, hogy bemutassa a teljesítetlen kérésekre vonatkozó könyvtárközi adatok jelentőségét a könyvtárközi szolgáltatás javítása érdekében, miközben kitér egyes intézményi szabályzatokra, amelyek negatívan befolyásolják a teljesített kérések arányát. Áttekinti az elutasítás okait és az elutasított kérések típusait. A szerző a megtagadott kölcsönzéseket dokumentumok és tranzakciók szintjén vizsgálja, hogy megállapítsa az elutasítás gyakoriságát. Úgy véli, hogy az elutasítás gyakorisága hasznos eszköz lehet azon intézményi eljárások azonosítására, amelyek gátolják a könyvtárközi kölcsönzés teljesítését, célzott választ fogalmaz meg az intézmény által elutasított kölcsönzésekkel kapcsolatban.

(Autoref.)

131/2010

SCHÖPFEL, Joachim – PROST, Hélène: Document supply of grey literature and open access : an update. – Bibliogr. In: Interlending & document supply. – 37. (2009) 4., p. 181-191.

A szürke irodalom szolgáltatása és a nyílt hozzáférés

Dokumentumszolgáltatás; Felmérés; Hozzáférhetőség; Országos szakkönyvtár -műszaki; Szürke irodalom

A cikk a nyílt archívum kezdeményezés (OAI) hatását vizsgálja a szürke irodalomból történő dokumentumszolgáltatásra. Összehasonlító tanulmányt közöl öt jelentős tudományos és műszaki információs központról: British Library (Nagy-Britannia), CISTI (Kanada), INIST-CNRS (Franciaország), KISTI (Dél-Korea), TIB Hannover (Németország). Mindegyik főbb dokumentumszolgáltató komoly szerepet vállal a nyílt archívum mozgalomban, ami egyértelmű hatással van a szürke irodalom beszerzési, archiválási és szolgáltatási politikájára (disszertációk, jelentések, konferenciák, stb.) A cikk egy 2006-ban publikált felmérés követéses vizsgálata.

(Autoref.)

Tájékoztatói eszközök

132/2010

LIBURDI, Annarita – RUSSO, Ada: Filosofia e open access : l'archivio digitale Lessici filosofici dell'età moderna In: Bollettino AIB. – 49. (2009) 3., p. 343-354.

Res. angol nyelven

A filozófia és a nyílt hozzáférés. Az újkori filozófiai lexikonok digitális archívuma

Elektronikus könyvtár; Enciklopédia, lexikon; Hozzáférhetőség; Szakirodalom -filozófiai

A 2001-ben alapított olasz európai eszmetörténeti intézet (ILIESI) mint közpénzből fenntartott intézmény természetesnek tartja, hogy működésének minden eredményét a tudományos közösség számára szabadon hozzáférhetővé tegye. Ennek egyik fontos lépése, hogy a 16–18. században latin nyelven publikált filozófiai lexiko-

nok belső használatra szánt digitalizált változatát nyílt hozzáférésű adatbázissá tegyék. (Az ILIESI egyik kutatási területe ugyanis az európai filozófiai lexikonok feldolgozása a humanizmustól a 20. századig).

A „*Lessici filosofici dell'età moderna*” projekt célja egyrészt a filozófiai lexikonok online, „*open source*” módon tanulmányozható archívumának létrehozása. Az archívum a kiválasztott lexikonok címszavainak megjelentetésén kívül a művek bibliográfiai, szerzőik biográfiai adatait, valamint egy külön szekcióban a közzétett művekről szóló szakirodalmat is tartalmazná. A távolabbi tervek pedig a különböző európai nyelveken megjelent hasonló művekkel való kibővítést célozzák. A projekt másik célja pedig egy a különböző lexikonok közötti kapcsolatot biztosító teaurusz létrehozása.

A kiválasztott húsz mű terjedelme 13 400 oldal, a címszavak száma több mint 45 ezer. A digitalizálendő szövegek különféle hordozókon (nyomtatott formában, mikrofilmen, másolatban) állnak rendelkezésre, illetve van már digitalizált, más online gyűjteményből származó anyag is. A teljes archívum „mesterkópiája” TIFF formátumban lesz, ám (mivel a webkeresők ezt nem támogatják), a hozzáférhető fájlok JPEG illetve GIF formátumúak.

(Mohor Jenő)

133/2010

WISSEN, Dirk: Bibliografie 2.0 : Mediografie und Wikigrafie als Modelle für die Bibliografie der Zukunft : Ergebnisse einer Expertenbefragung. – Bibliogr. In: BuB. – 60. (2008) 9., p. 664-669.

Bibliográfia 2.0: a mediográfia és a wikigráfia mint a jövő bibliográfiájának modelljei. Egy felmérés eredményei

Bibliográfia; Felmérés; Információtechnológia; Prognózis

A jövő bibliográfiája akár egy olyan internetes irodalomjegyzék is lehetne, amely portálként

mindenki számára egyéni hozzáférést biztosít egy olyan információs térhez, mely aztán funkcionálisan teljesen megfelel a használó igényeinek és óhajainak, emellett teljes hozzáférést nyújtana a művekhez tartalmi utalási funkciók révén. A *jövő bibliográfiája* kifejezés azonban nem igazán találó, hiszen már léteznek ilyen megoldások. A technológiai lehetőségek miatt viszont foglalkozni kell azzal a kérdéssel, hogy a bibliográfiákat a könyvtárak, levéltárak és használóik esetében mind tartalmilag, mind funkcionálisan kibővítsük, és újra definiáljuk a bibliográfia fogalmát, és inkább *bibliográfia-portálról* vagy a *bibliográfia 2.0-ról* beszéljünk.

A szakmát jelenleg olyan kérdések foglalkoztatják, mint a digitális média, az elektronikus publikálás és az elektronikus információs hálózatok. Az online technológia – a szemantikus web, a Web 2.0 vagy a virtuális világok – mind a szolgáltatók, mind a felhasználók számára proaktív alkalmazási lehetőségeket kínálnak. A bibliográfiai szolgálatok is fejlődnek: a könyvtáraknak, levéltáraknak el kell dönteniük, mire vállalkoznak a jövőben. A bibliográfia területén ezért ma az a kérdés: (1) milyen szükségletet elégít ki ma a bibliográfia az információs társadalomban és a szakma számára, és (2) ebből eredően milyen problémákat kell napirendjére tűzni a szakmai viták során. A kérdésfeltevés során kitűnt, hogy a szakemberek hajlamosak nyomtatott bibliográfia-kötetekre, nem pedig internetes információs terekre gondolni. Azt is figyelembe kell venni, hogy már az online adatbázisokban, online enciklopédiákban talált internetes bibliográfiai adatok is fontosak lettek. Nem véletlen tehát, hogy egyre több szakmai rendezvény foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, és a könyvtárak és levéltárak új pozíciókat keresnek, koncepciókat és stratégiákat dolgoznak ki. Előtte tisztázni kell azonban, hogyan jelennek meg majd ezek a bibliográfiák, és milyen formáknak lesz létjogosultsága.

A szerző ezután a Web 2.0 sajátosságait és az ezek alkalmazható elemeit veszi sorra, majd a „Bibliográfia jövője – a jövő bibliográfiája” témában 2005-ben és 2006-ban lefolytatott négy-

fordulós felmérésének az eredményeit ismerteti. (Negyven fontos poszton tevékenykedő könyvtáros és levéltáros véleményét kérdezte meg Ausztriában, Németországban és Svájcban, az eredményeket 2007-ben Delphi-módszerrel értékelte, majd 2008-ban egy vaskos kötetben publikálta.)

A kapott eredmények röviden úgy foglalhatók össze: a jövőben a bibliográfiákból szakirodalmi portálok lesznek, a nyomtatott változatok eltűnnek (2015-re megvalósítható), nyílt információs terek jönnek létre, *mediográfiai szakirodalmi portálok –mediográfia vagy wikiográfia* formában. A mediográfia online és interaktív bibliográfia, amelyben minden dokumentumtípus megtalálható, vagyis a bibliográfia, diszkográfia, filmográfia stb. kombinációja, de lehetnek benne térképek, fotók is. A *wikiográfia* csak abban különbözik a mediográfiától, hogy egy nyitott felhasználói terület formájában kibővített virtu-

ális síkkal is rendelkezik, amelyben a felhasználók értékeléseket, kommentárokat írhatnak, és tartalmakat helyezhetnek el. Fontos a funkciók bővítése is, pl. kommunikációs szolgálat, a tájékoztatási szolgálat, kutatás-támogatás, katalógusbővítés, e-learning, teljes szövegű hozzáférés biztosítása stb. A fenti célok csak kooperációval, koordinációval és folyamatos fejlesztéssel érhetőek el. A szerző reméli, tanulmányát nemcsak érdekességként olvassák, hanem a könyvtárakat, levéltárakat is orientálja majd, mire érdemes vállalkozniuk.

(Murányi Lajos)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

Lásd 160

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

134/2010

SCHREIBER, Maximilian: Zwischen Philanthropie und Produktwerbung : das Für und Wider des US Library Program der Bill and Melinda Gates Foundation In: BuB. – 61. (2009) 5., p. 378-386.

Res. angol és francia nyelven

Filantrópia vagy termékreklám? A Bill és Melinda Gates Alapítvány Könyvtári Programjáról pro és kontra

Alapítvány; Közművelődési könyvtár; Számítógéphálózat; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

Bill Gates ismét a világ leggazdagabb embere. A Microsoft alapítója vagyonának jelentős részét a Bill és Melinda Gates Alapítványba fektette. Az alapítvány egyik fontos tevékenységi területe az amerikai és a nemzetközi könyvtári világ támogatása számítógépes hardver és internet-hozzáférés biztosításával.

Manapság sok helyen az internet az egyedüli lehetőség az információszerzésre. A nyilvánosan térítésmentesen használható számítógépek rendelkezésre bocsátásában a közkönyvtárak kiemelkedő szerepet játszanak. 1996-ban azonban az Egyesült Államok közkönyvtárainak mindössze 44%-ában volt internet-hozzáférés.

E helyzet kialakulásában az is szerepet játszott, hogy a könyvtárak vonakodtak plusz költségek vállalásától, és hiányzott a képzett személyzet. Ebben tudott az alapítvány segíteni. Célja az

volt, hogy az USA minden lakosa számára biztosítsa az internet elérését. A közkönyvtárakat hardverrel, szoftverrel és ingyenes internet-hozzáféréssel látták el. Az USA Könyvtári Programjának másik fő jellemzője, hogy az alapítvány munkatársai képzésben részesítették a könyvtári dolgozókat. A programot öt évre tervezték, és 2003 végére már meggyőző eredményeket értek el.

A kritikusok a programot olyan marketingstratégiának tekintik, amelynek célja új ügyfelek megnyerése, különös tekintettel arra, hogy mindez egybeesett az ún. „böngészőszoftverek háborújának” csúcspontjával. Gates soha nem volt képes teljesen eloszlatni ezeket a vádakat.

Az utóbbi években egyre világosabbá vált, hogy az USA közkönyvtárai nincsenek abban a helyzetben, hogy nyilvánosan elérhető számítógépes szolgáltatásokat működtessenek és fejlesszenek. Ezért az alapítvány elhatározta, hogy megújítja támogatási programját. A program újjáalakított változata, tehát az a koncepció, hogy középtávon az állam támogassa a közkönyvtárak számítógépes fejlesztéseit, nem vált be. A közkönyvtárak nagymértékben függenek az alapítványtól, a Microsoft-termékektől. A mindig saját érdekeit szem előtt tartó alapítvány tulajdonképpen olyan feladatot teljesít, amelyet valójában állami költségvetésből kellene finanszírozni.

(Autoref. alapján)

Lásd még 90, 153

Könyvtártudományi tájékoztatás

135/2010

DE ROBBIO, Antonella – KATZMAYR, Michael: Management eines internationalen Open Access-Archivs : das Beispiel E-LIS. – Bibliogr. In: Information Wissenschaft und Praxis. – 60. (2009) 5., p. 285-290.

Res. angol nyelven

Nemzetközi, nyílt hozzáférésű könyvtár- és információtudományi repozitórium, az E-LIS működtetése

Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Könyvtártudományi szakirodalom

Az E-LIS a legnagyobb nyílt hozzáférésű repozitórium a könyvtár- és információtudomány terén, amelyet könyvtárosok és információs szakemberek önkéntes nemzetközi csapata működtet. 2009 júniusában 90 országból származó 5600 szerző 37 nyelven publikált 9200 teljes szövegű művét tartalmazta. A szakterület szerzőinek és egyesületeinek nyújtott szolgáltatásokon kívül a repozitórium kezelői a szabályzat és irányelvek kidolgozásával foglalkoznak. Ennek érdekében az E-LIS többek között végrehajtotta irányelvei auditálását, és azt tervezi, hogy szabályzatát szabványos formában megfogalmazza és közreadja.

(Autoref.)

136/2010

POSPÍŠILOVÁ, Jindřiška: Portály informačních zdrojů a knihovnických služeb v ČR (budované knihovnamí). – Bibliogr. lábjegyzetben In: Knihnica. – 10. (2009) 11/12., p. 7-12. : ill.

Res. angol nyelven

Információforrások és könyvtári szolgáltatások portáljai Csehországban (könyvtárak által építettek)

Elektronikus könyvtár; Könyvtártudományi tájékoztatás; Portál

A könyvtárak igyekeznek megőrizni saját helyüket az információs piacon az ICT versenyközegében. A 90-es években arra törekedtek, hogy hozzáférhetővé tegyék katalógusukat, OPAC-jukat a weben. Az új évezred küszöbén a források konzorciumi keretekben történő elérése jellemző, megjelennek a közös keresőfelületek, cseh környezetben 2002 óta a *MetaLib* (metaadat-gyűjtő protokoll, OAI-PMH és SFX szolgáltatások alkalmazásával) szolgáltatás.

Csehországban a könyvtárak által épített, horizontális portálok valamennyi felhasználó számára készülnek, ilyenek:

- Knihovny.cz (könyvtárak.cz)
- EZB – folyóiratok elektronikus könyvtára, konzorciumi keretekben
- JIB – Egységes Információs Kapu

A *knihovny.cz* portál 2004-ben keletkezett, célja a széles közönség informálása a könyvtárakról és szolgáltatásaikról. A szolgáltatást tartalmilag 2009-ben megújították, a Joomla nyílt forráskódú szoftver alkalmazásával.

Az *EZB (Elektronische Zeitschriftenbibliothek)* az elektronikus folyóiratokhoz egységes és könnyen hozzáférhető elérést biztosít egy adott intézményből. A Regensburgi Egyetemi Könyvtár projektje, amelyben 490 egyetemi és szakkönyvtár vesz részt, főként német nyelvterületről. A részt vevő könyvtárakban teljes szövegű hozzáférést biztosítanak több mint 44 ezer folyóirathoz, amelyből 21 ezer nyílt hozzáférésű.

Az *Egységes Információs Kapu* a cseh nemzeti könyvtár és a Károly Egyetem Számítástechnikai Intézetének közös, 2003 óta nemzeti projektje. Célja, hogy egységes felhasználói környezetben különböző információforrásokat (cseh és külföldi, nyílt és licenccs) biztosítson. Jelenleg több mint 120 forrás áll a használok rendelkezésére. Ezen a portálon működik újdonságként a „borító és annotáció” szolgáltatás, ahol a dokumentumcímekhez kapcsolódó borítólapok és tartalmi ismertető nézhetőek meg. A portálon az életrajzi adatok mellett teljes szövegű szolgáltatás és SFX alapú hivatkozási link is működik (CitationLinker), amelyhez bárki csatlakozhat, ajánlást fűzhet a dokumentumokhoz.

2004-ben kezdték a könyvtárak a szakportálok kialakítását. Elsőként a nemzeti könyvtár könyvtár- és információtudományi (KIV) szakportálja jött létre, ezt a zenei szakportál (MUS – Musica) követte. Az ART szakmai kapu a művészetek és építészet cseh és külföldi forrásainak szakterületét, a TECH a technikát, műszaki tudományokat öleli föl. Ezeket a szakmai információs kapukat (szakportálokat) a nemzeti könyvtár és a Károly Egyetem együttműködésében, egységes projektben koordinálják.

A projekten kívüli, de könyvtári építésű a MEDVIK, amelyet az országos orvosi szakkönyvtár épít, az ECONLIB szakportál, amely közgazdaságtudományi témájú. A cikkben nem érintett területeken is működnek és folyamatosan épülnek szakportálok.

(Prókai Margit)

Kutatás és termelés információellátása

137/2010

LIPP, Anne: An integrated digital research environment : DFG perspectives In: Library hi tech. – 27. (2009) 4., p. 496-504.

Integrált elektronikus kutatási környezet a DFG támogatásával

Hozzáférhetőség; Kutatás információellátása; Számítógép-hálózat; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Tudományos kutatás

A digitális világban minden kutatónak hozzá kell jutnia minden, a tudományos munkájához szükséges információhoz a munkahelyéről, bármi legyen is az. Ez magában foglalja a tudományos publikációkat, az elsődleges kutatási adatokat, és a virtuális kutatási és munkakörnyezet új kommunikációs formáit. Ez a vízió vezérli a *Deutsche Forschungsgemeinschaft* (DFG) finanszírozási programjait a digitális információellátás területén. Megjegyzendő, hogy ez csak egyik (bár rendkívül fontos) prioritása a DFG széles körű finanszírozási tevékenységének. A DFG könyvtárakat és más információs központokat is támogat, hogy a legfontosabb tudományos irodalmat hagyományos formájában beszerezhesék a szakterületi központok rendszerében, hogy országosan a kutatók rendelkezésére állhasson.

A tudományos információs infrastruktúra területén a stratégiai döntések szerint nem egyes

intézményeket, inkább kooperációt igénylő projekteket támogat négy fő területen: 1. Országos könyvtári szolgáltatások; 2. Indexelés és digitalizálás; 3. Elektronikus publikációk; 4. Információmenedzsment. A stratégiai döntéseket a Tudományos Könyvtári Szolgáltatások és Információs Rendszerek Bizottsága (AWBI) hozza. A központi alapból a következő területek részesülnek:

Nemzeti licencek

Első ízben 2004-ben vásároltak egész országra kiterjedően licenceket, ami akkor új terület volt a tartalomszolgáltató kiadók, a licencjogosult könyvtárak és a finanszírozó DFG számára egyaránt. Azóta (egyedi adatbázisoktól periodika-archívumokig) 124 terméket vásárolt a DFG, mintegy 68 millió euróért. (2011-től tervezik megszüntetni ezek 100%-os finanszírozását, bevonva az érintett intézményeket.) Ezeket Németország minden felsőoktatási és tudományos intézményében szabadon lehet használni, néhányat – regisztrációhoz kötötten – egyének is ingyen használhatnak. 2008-2010 között kísérleti projekt zajlik kurrens elektronikus folyóiratok egyes finanszírozású előfizetésére. A kurrens számok csak az előfizetésben részt vevő intézmények számára hozzáférhetők, csak az archívumok válnak országosan elérhetővé. A licencelés harmadik variációja a nemzetközi tendereztetés, amelyben a DFG mellett a brit JISC, a dán DEFF és a holland SURF vesznek részt.

Nyílt hozzáférés

A felsőoktatási kutatási eredményeknek digitális formában is hozzáférhetőnek kell lenniük, ideális esetben pénzügyi, technikai és jogi korlátok nélkül. Ennek érdekében a DFG támogatja a repozitóriumokban, illetve nyílt hozzáférésű e-folyóiratokban való megjelenést, illetve tematikus és intézményi repozitóriumok létrehozását.

Digitalizálás

Az eredetileg is digitális anyagok beszerzésével, kezelésével, hozzáférésük biztosításával legalább azonos méretű kihívás a már meglévő tudásbázis nagy részének digitális formába transzferálása. Hatalmas a digitalizálandó mennyiség,

és szinte az egész huszadik századi tudományos termés szerzői jogi szempontból is tisztázandó. A nehézségek harmadik összetevője pedig a digitalizálás további technikai fejlesztésének szükségessége (tekintettel pl. a háromdimenziós tárgyak digitalizálására). A DFG jelenlegi fő prioritása a szerzői jogi kérdésektől nem érintett, 16-18. századi kéziratos és nyomtatott anyagok digitalizálása a digitális előtti kor legfontosabb irodalmát tartalmazó elektronikus könyvtár gyors felállítása érdekében.

Kutatási adatok

A kutatások digitális környezetében nem csak a publikált ismeretanyag, hanem az azt megalapozó primér kutatási adatoknak is hozzáférhetőnek kell lenniük. Ide tartoznak a mérési adatok éppúgy, mint az archeológiai leletek, a természettudományi gyűjtemények darabjai és a régi építészeti tervek stb. A DFG jelenleg több diszciplináris adatforgalmazó kezdeményezést támogat, távlati célja pedig a szélesebb kört felölelő infrastruktúra kialakítása lehet, mely kihívással a kutatói közösségek és a támogató, finanszírozó szervezetek világszerte most szembesülnek.

Virtuális kutatási környezet

Az új kommunikációs technológiák megváltoztatják az információs infrastruktúra rendszerét, és ezzel nem csak a publikálás, hanem a kommunikáció és a kutatási együttműködés formái is változnak. Olyan kérdésekre kell választ találni, hogy milyen platformokat kell tervezni a hálózati alapú kutatási együttműködés támogatására, hogyan lehet a tudományos kutatást, kommunikációt és publikálást még könnyebbé tenni.

Nemzeti hosting stratégia

Minden – bármilyen eredetű – digitális tartalommal foglalkozó tudományos intézmény szembe-sül a digitális anyagok permanens hozzáférése biztosításának problémájával. Mind gazdasági, mind technikai és szervezeti hatékonysági szempontból nyilvánvaló, hogy a német tudományos szervezetek szövetségével (*Allianz der deutschen Wissenschaftsorganisationen*) közös stratégia kidolgozására van szükség. Egy nemzeti hosting stratégia kidolgozása biztosíthatja

a hatékony infrastruktúrát a digitális szövegek tárolásához, garantálja a megfelelő hozzáférést a megvásárolt publikációkhoz és a digitalizált állományokhoz. Ennek a rendszernek a magja egy olyan tárhely lehet, amely biztosítja az adatok megbízható tárolását, és háttértárként működik

majd. Az ezzel kapcsolatos döntés-előkészítő munkálatok 2009-ben indulnak.

(Mohor Jenő)

Lásd még 90

Vezetés, irányítás

Általános kérdések

138/2010

SADOWSKA, Jadwiga: Na marginesie zarządzenia - mentoring i coaching w praktyce bibliotecznej In: Bibliotekarz. – (2009) 10., p. 5-8.

Széljegyzet a vezetésről - mentoring és coaching a könyvtári gyakorlatban

Munkaszervezés; Személyzet; Vezetés

A cikksorozat szerzője a vállalatirányításban használatos egyes kulcsfogalmak mentén fogalmazza meg a könyvtári menedzsmentre vonatkozó észrevételeit, „széljegyzeteit”.

Sorozatindító írásában a *mentorálás* és a *coaching* fogalmainak tisztázásával, illetve e két tevékenység könyvtári megvalósulásával foglalkozik. A mentor afféle mester, nevelő, vezető, tanácsadó. Az üzleti életben és a politika világában egy egyénre szabott, a tanító-tanítvány kapcsolaton alapuló nevelési-oktatási technikát jelent. A mentor általában egy tapasztalt munkatárs, aki egy általában hosszú távú, nem egyéni érdekek által vezérelt, voltaképpen önkéntes tevékenység során beavatja a fiatalabb munkatársat a vállalati munkafolyamatokba, átadva neki felhalmozott tudását, tapasztalatait. A coaching (amely egyébiránt a magyar Kocs település nevéből ered) célja nem annyira az oktatás, hanem inkább a megoldások megtalálására való rávezetés. A coaching során az ún. tréner (vagy coach, esetleg tanács-

adó), aki egyébként gyakorta a szervezeten kívülről érkezik, a munkatárs készségeire (képzeletére, értékítéletére stb.) igyekszik hatni. A két tevékenység hasonló formákban mutatkozik meg (tanácsadás, konzultáció), ugyanakkor abban is különbség van közöttük, hogy a coaching általában egy meghatározott probléma megoldására irányul, szemben a mentorálással, amely inkább tapasztalatátadást, betanítást jelent.

A szerző szerint könyvtári környezetben általában inkább mentorálással találkozunk, jóllehet ez legtöbbször nem tudatos, illetve nem „névén nevezett” tevékenység. Konkrét lengyelországi példákat sorol a „mester és tanítványa viszony” illusztrálására. A mentorálás és okítás egyik példajaként említi a bibliográfiai leírások javítását, revízióját. Hangsúlyozza, hogy nincs az az instrukció, iránymutatás, amely pótolhatná a mentorokat ezen a területen. Példaként hozza a Bibliografia polska 1901-1939 című retrospektív bibliográfiát, amelynek elkészítése elképzelhetetlen a tapasztalt, idősebb kollégák közreműködése nélkül. Jelentős probléma, hogy a könyvtárak mintha előszeretettel szabadulnának meg idős, tapasztalt munkatársaiktól, akiknek a mentori munkálkodása azért sem nyer méltó elismerést, mert ez esetben nem egy számban, statisztikákban mérhető tevékenységről van szó. Sőt, adott esetben a statisztikák szerint e munkatársak kevesebbet teljesítenek, lévén munkaidejük jelentős részét a fiatalok oktatására fordítják.

(Dancs Szabolcs)

139/2010

SADOWSKA, Jadwiga: Na marginesie zarządzania – uczestnictwo w zarządzaniu biblioteką In: Bibliotekarz. – (2009) 11., p. 2-5.

Széljegyzet a vezetésről - részvétel a könyvtár vezetésében

Részvétel vezetésben; Vezetés

A cikksorozat második részében a szerző egy a vezetéstudományban tért nyert újszerű szemléletmód, a teljes részvételi menedzsment (*Total Participation Management, TPM*) könyvtári megvalósulását vizsgálja.

A TPM a szervezeti kultúra és stratégia függvényében négyféle formát ölthet:

1. információs részvételi menedzsmentről beszélünk, ha a vezetés kikéri a munkatársak véleményét, de magába a döntéshozatalba nem vonja be a dolgozókat;
2. konzultációs TPM esetén a munkatársak tapasztalatainak, véleményeinek begyűjtésén túl a döntést is megvitatja az alkalmazottakkal, jóllehet a döntéshozatal felelősségét nem osztja meg velük;
3. „döntésszerű” részvételi menedzsmentről akkor van szó, ha a vezető a döntéshozatalt és az azzal járó felelősséget átruházza a beosztottjaira;
4. finansziális TPM esetén a dolgozók a cég részvényeseiként lehetnek befolyással a vállalatirányításra.

Ez utóbbtól eltekintve a másik három forma, voltaképpen vezetési stílus jellemezheti a könyvtárakat is, elsősorban attól függően, hogy egy alapján autokrata vagy demokratikus szemléletű vezetőről van-e szó. A szerző tapasztalatai szerint könyvtári területen a vezetői ülések gyakorta nem jelentenek mást, mint egyoldalú tájékoztatást az igazgatóság és egyetértő bólogatást az értekezlet résztvevői részéről, lévén az eltérő vélemény megfogalmazása könnyen „indexre kerülést” eredményezhet.

Ahhoz, hogy megvalósuljon a hatékony részvétel, és a munkatársak képesek legyenek azo-

nosulni az intézménnyel, mindenekelőtt bizalomra van szükség mindkét oldalon: a munkatársaknak hinniük kell abban, hogy a vezető a legjobbat akarja az intézménynek, a vezetőnek pedig bíznia kell a munkatársak szaktudásában. Ezzel szemben a könyvtárvezető gyakran vagy kész döntések elé állítja a beosztottakat, vagy manipulatív módon próbál hatni rájuk, együgyűen nem véve tudomást arról, hogy az alkalmazottak egymással való beszélgetései folytán a módszerek hamar lelepleződnek. A vezető és a beosztottak közötti dialógus hiánya végül komoly feszültségekhez vezethet.

A jó vezető példaként a szerző Władysław Bienkowski, a Lengyel Nemzeti Könyvtár egykori igazgatóját említi, aki egyfelől bizalommal volt a munkatársak iránt, irtózott a bürokratizmustól, a kommunikációban közvetlen volt, és kifejezetten érdekelte a munkatársak véleménye. Mindezzel a könyvtár fejlődését pozitívan befolyásoló légkört tudott teremteni. A szerző úgy látja, hogy a könyvtárak vezetői jelenleg hajlamosak az „oszd meg és uralkodj” elvét alkalmazni, nem egyszer erkölcsileg kifogásolható helyzetbe kényszerítve beosztottaikat, akik minderre konformizmussal, konfrontációkerüléssel, a passzivitásba való visszavonulással válaszolnak, amely attitűd a szolidaritás teljes hiányából, a közösségi érdek megtagadásából, az egyéni érdek mindenek elé helyezéséből táplálkozik.

A TPM egy hosszú távú folyamat, amely a „stratégiai dialógusra” épül. A könyvtár küldetésének megfogalmazásába a hozzáértő, megfelelő ismeretekkel (SWOT-elemzés, vállalati stratégia fogalma stb.) felvértezett alkalmazottakat is szükséges bevonni. Ily módon a teljes részvételi menedzsment észrevétlenül, természetes módon válik a vezetői stratégia részévé, kiiktatva a nem csupán nem hatékony, de egyben embertelen autokráciát, kedvező közeget teremtve az önmegvalósításhoz és a kreativitás kiéléséhez.

(Dancs Szabolcs)

140/2010

SADOWSKA, Jadwiga: Na marginesie zarządzenia – motywacja pozapłacowa In: Bibliotekarz. – (2009) 12., p. 9-12.

Széljegyzet a vezetésről - nem bér jellegű motiváció

Felmérés; Munkahelyi légkör; Vezetés

A cikksorozat következő része a *béren kívüli motiváció* kérdésével foglalkozik. A szerző szerint a motiváltság nagyrészt karakter kérdése, közelebbről, hogy az illető mennyire nyitott másokra, milyen viszonyt táplál környezetével, mennyire aktív, szorgalmas, vannak-e ambíciói. Egy másik tényező a környezeti: milyen a munkahelyi légkör, kikkel kényszerülünk együtt dolgozni, ki a főnökünk, milyen a munka szervezettsége, milyen a családi állapotunk, iskolázottságunk stb. A cikkíró meggyőződése, hogy nem a munkabér a legfontosabb motiváló tényező. Egy, a kielcei egyetem könyvtárában készült felmérés alapján felsorol 22 béren kívüli motivációs tényezőt, ezek közül, a könyvtárosok által hatékonysági fok szerint értékelve a következő tíz áll az élen:

1. a munka megbecsülése, kellő módon való értékelése;
2. jó munkahelyi légkör;
3. világosan meghatározott célok és feladatok;
4. biztos állás;
5. olyan pozíció, amely lehetőséget biztosít az ismeretek alkalmazására;
6. kevés stresszhatás;
7. az előrelépés világosan megfogalmazott feltételei;
8. jól felszerelt munkahely;
9. rugalmas munkaidő;
10. továbbképzési lehetőségek.

A szerző szerint kétséges, hogy a könyvtárvezetők kellő figyelmet fordítanak a béren kívüli motivációs eszközök alkalmazására. Gyakran úgy vélekednek, a munkatárs megkapja a bérét, cserébe teljesítsen, ahogy tud. Még rosszabb

eset, amikor a vezető úgy próbálja motiválni beosztottjait, hogy fenyegető légkört teremtve félelemben és bizonytalanságban tartja őket.

(Dancs Szabolcs)

141/2010

SADOWSKA, Jadwiga: Na marginesie zarządzenia – satysfakcja, czyli zadowolenie z pracy In: Bibliotekarz. – (2010) 1., p. 9-12.

Széljegyzet a vezetésről - a munkával való elégedettség

Munkahelyi légkör; Munkakör; Vezetés

A cikksorozat negyedik részében a *munkával való elégedettséget* vizsgálja a szerző könyvtári viszonylatban. Ez a faktor nagyban összefügg a motivációval, és vizsgálható az elvégzendő feladat, a munkaközösség, avagy a gazdasági tényezők szempontjából.

Ami az első aspektust illeti: fontos, hogy a munka mennyire összetett, mennyire ítélik fontosnak a könyvtár egésze szempontjából, milyen autonómiát élvez a munkavállaló az elvégzésében. A közösségi szempont a szervezeti kultúrára, a közösségi kapcsolatok és normák, értékrendek alakulására vonatkozik, míg a gazdasági elsősorban a bérezést jelenti. Mindezen tényezők nagyban befolyásolják a munkával való elégedettséget, amely gyakorta összefügg egy hosszú távú projekt megvalósulásával, valamilyen, az egész közösség számára jelentőséggel bíró, látványosan testet öltő eredménnyel. A szerző a lengyel bibliográfiai munka területéről hoz erre példákat, többek között megemlítve, mekkora meglepedésre adott okot a különböző lengyelországi retrospektív bibliográfiák elektronikus formában való megjelentetése, amely alapos munkát, jelentős energia-befektetést igényelt a projektekben részt vevőktől.

Ami a munkavállalók munkájukkal való elégedettségét illeti, sok múlik a vezetőn. Azon, hogy a helyén értékeli az alárendeltjei munkáját, megfelelő bizalommal legyen a beosztottai

íránt, és beavatkozzon, ha felismeri, hogy nem elégedettek munkájukkal.

(*Dancs Szabolcs*)

142/2010

SADOWSKA, Jadwiga: Na marginesie zarządzania – kariera w bibliotece In: Bibliotekarz. – (2010) 2., p. 2-5.

Széljegyzet a vezetésről - karrier a könyvtárban

Könyvtárosi hivatás; Személyzet; Vezetés

A cikksorozat ötödik részében a *könyvtárosi karrierlehetőségekről* esik szó. Az előrejutás három tényezőn múlik: 1. magán a könyvtároson; 2. a vezetőjén; 3. a környezetben.

Ami az első tényezőt illeti: az ambíció szükséges, ugyanakkor nem egyedüli feltétele az előrelépésnek. Megfelelő tehetséggel, szaktudással, tapasztalattal kell párosulnia. Az ambíció ugyanakkor az, ami aktivitásra, az intézmény érdekében való cselekvésre ösztönöz. Háromféle karrierlehetőség kínálkozik a könyvtáros számára: szakmai, tudományos és vezetői. Ezek általában nem különülnek el tisztán egymástól. A szerző szerint sok múlik az autoritáson: a karrierhez megfelelő szakmai tekintélyre van szükség, még ha sok példa utal is arra, hogy a könyvtári vezetők egy részének kinevezésében a szakmai érvek helyett az ismeretség, az „udvarhoz való tartozás” a döntő.

Kérdés, hogy a szakmai kiteljesedésben, a konferenciákon, továbbképzésekben való részvétel támogatásában mennyire számíthatunk a vezetőinkre, akik sok esetben féltik a pozíciójukat a lelkes és tevékeny, törekvő fiataloktól. Mennyire képesek legyőzve a komplexusaikat észrevenni a fiatalokban rejlő lehetőségeket? Engedik-e, hogy a tehetségesek munkaidejükben tanuljanak, kussassanak, konferenciázzanak, vagy utóbbiaknak (ahogy sok esetben megesik) a szabadidejüket kell beáldozniuk a szakmai előmenetelért?

További kérdés a környezet befolyásoló ereje a karrierépítésben. A tapasztalat azt mutatja, hogy

Lengyelországban a könyvtári karriert befolyásoló környezet elsősorban az ismeretségi hálót, a pártokhoz való kötődést, az önkormányzatokhoz fűződő viszonyt jelenti. Gyakorta kerülnek ugyanis a könyvtárak élére olyan emberek, akiknek nincsen köztük a szakmához, akiknek valamiféle kulcspozícióra van szükségük, hogy átveszeljék a számukra nem kedvező időket: hogy valahogy kihúzzák, amíg nem kerül valami jobb. Ha mégis ragaszkodnak valami szakmai múlt-hoz, akkor a pályázati kiírások tanúsága szerint ez 2-3 év (vagy kevesebb) könyvtári tapasztalatot jelent, és egészen mellékes, hogy az illető e 2-3 év alatt valóban fölvértéződött valamiféle szaktudással, vagy csak lézengett a könyvtárban. Tanulságos ugyancsak, hogy a lengyel könyvtárosok egyesülete véleményezheti a vezetői pályázatokat, de a véleményét legtöbbször nem veszik figyelembe.

(*Dancs Szabolcs*)

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

143/2010

EARNEY, Sally – MARTINS, Ana: Job rotation at Cardiff University Library Service : a pilot study. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 41. (2009) 4., p. 213-226.

Munkaköri cserék a Cardiff Egyetemi Könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Könyvtáros -középfokú, alapfokú; Munkahelyi légkör; Munkaszervezés

2004-ben összeolvadt a Cardiff University és a University of Wales College of Medicine. Az új-jászervezett egyetemi könyvtár 250 fős személyzete 25 ezer olvasót szolgál ki 18 tagkönyvtárral, két campuson, továbbá három külső helyszínen. A változások feszültségeket szültek az eredeti egyetemi könyvtár asszisztenseinek körében, mivel az újak gyakran magasabb besorolásba

kerültek, pedig ugyanazokat a feladatokat látták el. 2005-ben revideálták a besorolásokat, és elhatározták, hogy csökkentik a szolgálati helyek számát.

A cikk arról a kísérletről számol be, amelynek során az önként jelentkezők közül 6 könyvtár-asszisztens 6 hétre páronként munkakört cserélt. Előtte és utána (félíg strukturált interjú formájában) kikérdezték őket: mit tartanak lelkesítőnek, illetve mit lehangolóknak a munkájukban, ezenkívül az új munkakörben naplót is kellett vezetniük arról, hogy mit tanultak, és a tanulatokat hogyan tudnák felhasználni, amikor visszatérnek a régi helyükre. A kísérlet alatt a kutató (Sally Earney, aki a vizsgálatot a mesteri fokozat disszertációjához használta fel) mentorként végiglátogatta és bátorította őket.

Az eredményekből kiderült, hogy a jelentkezéshez a fő motivációt a jelenlegi munka monotonitása, a személyes felelősség szűk jellege, illetve a tanulás, továbbképzés ígérete adta. A munkaköri cserék alatt sok, elsősorban technikai jellegű ismeretet szereztek (számítógép-kezelés, adatbázis-keresés, a katalógizálási és a kölcsönzési munkafolyamatok elsajátítása stb.), szelesebb átlátásuk lett az intézmény működésére, új kollégákat ismertek meg, és az új munkahelyen a régi munkafolyamatokra is más szemmel néztek, úgy érezték, az új tapasztalataikat ott is érdemes lenne hasznosítani. Ugyanakkor néhányan aggódtak amiatt, hogy távollétükben az eredeti munkakörükben olyan változások mennek végbe, amelyekhez később nehéz lesz alkalmazkodniuk. A munkahelyi vezetők pozitív hozzáállása kulcsfontosságú tényezőnek bizonyult. Mindent összevetve a vizsgálatban részt vevő könyvtáros-asszisztensek nem bánták meg a részvételt, és ezt másoknak is ajánlanák.

(A tanulmány nagy részét a munkaköri rotációk szakirodalmának részletes ismertetése teszi ki.)

(Mándy Gábor)

Lásd még 125, 126

Pénzügyi és gazdasági kérdések

144/2010

KERESZTURY, Tina: The library crisis in New Jersey : a statewide strategy for survival In: The bottom line. – 22. (2009) 4., p. 101-105.

Könyvtárak túlélési stratégiája New Jersey-ben

Érdekvédelem; Közművelődési könyvtár; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A múlt esztendő válságos év volt a New Jersey-i közkönyvtárak számára. Több oldalról is fenyegetés érte a szolgáltatásokat: helyi szinten fiókbezárások, elbocsájtások, a keretek és a munkaidő csökkentése, állami szinten pedig a városi (1884 óta bevált) könyvtártámogatási rendszer módosítása, és egy olyan törvényjavaslat előkészítése, amely megfelezné a közkönyvtárak fenntartását szolgáló pénzalapokat. A New Jersey-i Állami Könyvtár (NJSL) 2010. évi költségvetésének 4,2 millió dolláros megkurtításával is számolhat, melynek egyik oka a forráshiány. Az elmúlt években csekély mértékben emelkedett ugyan az NJSL kerete, de nem olyan mértékben, mint más ágazatokban. 2009-ben már befagyasztották az alkalmazottak bérét, és sor került kényszerszabadságolásokra is. New Jersey gazdasága is mélyrepülésbe kezdett a többi államhoz hasonlóan, de a könyvtárak egyre népszerűbbek lettek, 2007-ben több mint 46 millió látogatójuk volt.

2009 elején felmérés is készült; a 2008. év utolsó negyedének adataival vetették össze az előző évit. Lenyűgöző eredményt kaptak: a könyvtárak 85%-ában a kölcsönzött kötetek száma 12%-kal nőtt, 60%-ában a látogatások száma pedig 16%-kal emelkedett. A könyvtárak 28%-ánál csökkent, 15%-ánál emelkedett a büdzsé, míg néhány esetben a fenntartó visszakérte a támogatás egy részét. (Mindössze egyetlen könyvtár kényszerült bezárni a fiókjait, de másokra is ez a sors vár.)

Ebben a helyzetben az NJSL és az NJLA (az állam könyvtáros egyesülete), melyek már sikeresen működtek együtt állami szintű érdekvédelmi kérdésekben, úgy döntött, megint összefognak. A könyvtáros egyesület fórumokat szervezett, amelyek a könyvtár-finanszírozás jogi szabályozásának történetével, illetve az Állami Könyvtár elmúlt húsz évének finanszírozásával foglalkoztak. A fórumok a tájékoztatás és tájékozódás mellett azt is biztosították, hogy a szakmai közvélemény egységes legyen a kérdésekben. Létrehoztak egy munkacsoportot *Libraries Transforms Lives (A könyvtárak megváltoztatják az emberek életét)* néven, amelyben minden könyvtártípus képviselője helyet kapott. A munkacsoport 2009 januárjától rendszeresen ülésezett, és az aktuális szakmai kérdések megvitatása mellett *érdekérvényesítési stratégiát* is kidolgozott: valamennyi potenciális és tekintélyes érdekcsoportot (sportolókat, szervezeteket, üzletembereket, kereskedelmi kamarákat és jótékonyági klubokat) mozgósítottak, hogy lépjenek fel a könyvtárak érdekében (a kormányzó hivatalának és a helyi újságnak írt levelekkel és telefonhívásokkal), a költségvetés lefaragása ellen. A munkacsoport tagjai színeseket és zenészeket is felkértek, hogy álljanak ki a könyvtárak mellett; a könyvtárbarátok szervezeteit pedig arra kérték, hívják fel telefonon a kormányzót. Ennek eredményeként a már említett törvényjavaslatot visszavonták, és lemondtak a könyvtári költségvetések megnyirbálásáról.

A veszély azonban nem múlt el: 2009 tavaszán a szenátus másik törvényhozója nyújtott be javaslatot a könyvtártámogatás megfélemezésére. A szakmai közösség ismét akcióba lendült: 2200 tiltakozó e-mailt küldött a kormányzói hivatalba és a törvényhozásba.

A munkacsoport néhány remek ötlettel is előállt azt bizonyítandó, mennyire fontosak a könyvtárak a lakosság számára, és milyen sokan használják; emellett az NJSL és az NJLA közösen támogatta a Helyzetkép: egy nap New Jersey könyvtáraiban programot, melyre 2009. február 19-én került sor 250 könyvtár részvételével.

A kormányzó költségvetési javaslata 2009 márciusában vált ismertté: az Állami Könyvtártól 1,9 milliót von el (ez kevesebb a korábbi 4,2 milliónál), de erősen kihat szolgáltatásaira. (Az összeg májusra már 3,5 millióra nőtt.) Mivel a közkönyvtárak egy főre eső állami támogatása is további 10%-kal csökkent, az Állami Könyvtár és a könyvtáros egyesület képviselői találkoztak a törvényhozás illetékeseivel.

A következőkben további erőfeszítéseket tettek a törvények adta lehetőségek kiaknázására, az állásukat veszített könyvtárosok képzésére (állami segítséggel), nem feledkezve meg a könyvtárak olvasóinak a segítségéről sem. Az elért eredmények ellenére az Állami Könyvtár nemcsak résen áll, hanem új kezdeményezésekkel is előrukkol: bűnözéssel foglalkozó fórumokat, kisgyerekeknek olvasási versenyt rendeznek.

Azt vallják, hogy a nehéz gazdasági helyzetben is nagyszerű partnerek lehetnek a könyvtárak a közösség számára.

(Murányi Lajos)

Lásd még 113, 134, 137

Személyzet

145/2010

BÜCHTER, Anke – SCHMIDT, Nadine: Wo sind sie geblieben? : Verbleibstudie der HAW Hamburg : die meisten bibliothekarischen Absolventen landen nicht in Bibliotheken **In:** BuB. – 60. (2008) 7/8., p. 580-581.

Res. angol és francia nyelven

Hol találunk munkát a a diplomás könyvtárosok?

Felmérés; Könyvtáros-utánpótlás; Munkabér, alkalmazás

Hol találunk munkát a könyvtárosképző intézményekben végzett hallgatók, és visszatekintve hogyan értékelik tanulmányaikat? A Hamburgi Alkalmazott Tudományok Főiskolájának in-

formációtudományi tanszékén végzett kutatás érdekes eredményeket hozott. Meglepő módon a könyvtár- és információmenedzsment szakon végzett 107 válaszadó többsége nem könyvtárban dolgozik, hanem a változatos rokon területek valamelyikén. Legtöbbször a vállalati információszolgáltatások területén, utána pedig az internetes és információtechnológiai cégeknél nyertek alkalmazást. Ezenkívül levéltárakban, marketing-, sajtó- és médiaügynökségeknél vagy tanácsadó szervezeteknél találtak sokan munkát. További felsorolt munkaadók: személyi szolgáltatásokkal foglalkozó vállalatok, folyóirat-kiadók, hitelintézetek, egyetem, nagykereskedelem, felnőttoktatás, egyetemi kutatási projekt, dokumentációs részleg, könyvesbolt, e-mail-es gyógyszerkereskedés és az orvosokat ellátó speciális szolgáltatás.

Összegzésként elmondható, hogy a jövő információszakemberek elhelyezkedési lehetőségei nem rosszak. Azok, akik a további szakosodás lehetőségét is kihasználják, jó eséllyel indulnak a munkaerőpiacon.

(Autoref.)

146/2010

LANGBROEK, Dick: Staff planning at the National Library of the Netherlands In: LIBER quarterly. – 19. (2009) 3/4.

A személyzet tervezése a holland nemzeti könyvtárban

Nemzeti könyvtár; Személyzet

A holland nemzeti könyvtár (Koninklijke Bibliotheek) stratégiai programot dolgozott ki a személyzeti problémák megoldására. A következő kihívásokkal szembesültek. 1. Az átlagéletkor igen magas mind a holland átlaghoz, mind pedig a hasonló szektorban dolgozókhöz képest. 2. A nemzeti könyvtár nem vonzó munkáltató a pénzügyi és az IT szektorban, így problémákat okozott az ilyen munkakörök betöltése. 3. Megszorítások várhatók, így elbocsátásokra fog kényszerülni az intézmény.

A projektterv elkészítése és megvalósítása előtt felmérték a személyzet jelenlegi helyzetét, meghatározták, hogy a következő 2 illetve 5 évben milyen szakemberekre lesz szükség, majd elemezték a kettő közötti eltéréseket. Ehhez az osztályvezetőknek meg kellett válaszolniuk, hogy ki az, akit tudnának nélkülözni; ki az, aki tehetséges és miben; ki nem eléggé produktív; van-e elég munkaerő az egyes munkákra; megfelelő-e a munkatársak szakképzettsége; és milyen változások várhatóak a munka természetében a következő években.

Az eredmények szerint a személyzet életkora magas, kevés fiatal munkatárs kerül be; hiány van a tehetséges vezetők közül; sokan saját maguk helyett a vezetőjüket tartják felelősnek a karrierjükért; nincs elég szakértelem a digitális könyvtár működtetésére. A fiatalokban nincs ambíció, hogy képezzék magukat a vezetői vagy speciálisabb munkakörökre. Sok munkatárs nem a megfelelő munkakörben dolgozik.

A problémákra való válaszként 1. elindítottak egy *képzési programot*, 2. egyénre szabott *karrier-tanácsadást* és 3. egy *karrierközpontot* a könyvtáron belül.

A képzésre az osztályvezetőkkel konzultálva választották ki a munkatársakat előre meghatározott kritériumrendszer alapján. A képzésben részt vevőkkel megismertették a könyvtár stratégiáját, a működését meghatározó alapelveket, illetve tágabb kontextusban szóltak információszolgáltatásról, illetve olyan speciálisabb témákról mint gyűjteményszervezés, tudásmenedzsment vagy projektmenedzsment. Hangsúlyt fektettek olyan személyes készségek fejlesztésére is, mint a kommunikáció és a vezetés. A képzésben azok a fiatalok kaptak különös figyelmet, akik már több mint öt éve dolgoznak a könyvtárban, és vezetőkké nőhetik ki magukat.

Az egyénre szabott karrier-tanácsadás keretében azokat a munkatársakat segítették, akiknek a munkáját szükségtelennek ítélték a vezetőik. Nekik igyekeztek házon belül, vagy azon kívül új pozíciót találni. A karrierközpont azoknak nyújtott segítséget, akik gyökeres változásokat éltek meg a szűkebb szakterületükön. Ezek a vál-

tozások gyakran vannak kapcsolatban a digitális könyvtár megjelenésével. (Például a katalogizálóknak el kell kezdeni automatikusan generált metaadatokkal dolgozniuk.) A központ időben megfelelő átképzést kínál ezeknek a munkatársaknak, hogy produktívak maradhassanak vagy házon belül, vagy azon kívül.

Az első eredmények biztatóak. Az átlagéletkor elkezdett csökkenni. A képzési program résztvevői megmaradtak az intézménynél, sőt többen közülük vezetői kinevezést kaptak. Tizenketten elhagyták a könyvtárat. A szervezeti kultúra pedig lassan, de felismerhetően elkezdett változni.

(Tóth Máté)

147/2010

WALTER, Virginia A.: Sowing the seeds of praxis : incorporating youth development principles in a library teen employment program. – Bibliogr. In: Library trends. – 58. (2009) 1., p. 63-81.

Ifjúságfejlesztési elvek és egy könyvtár tizenévesek alkalmazásával kapcsolatos programja

Ifjúsági olvasó; Közművelődési könyvtár; Munkabér, alkalmazás

A tizenévesekkel való foglalkozás az amerikai közkönyvtárakban az 1920-as években kezdődött (bár az első könyv e témában csak 1950-ben jelent meg). Noha a fiatalokkal foglalkozó könyvtárosok közül sokan felismerték, hogy a fiatalok érzelmi és pszichológiai igényeivel, a közösséghez való viszonyuk felfedezésének segítségével is foglalkozniuk kell(ene), tevékenységük középpontjában az olvasás, olvasztatás maradt.

A huszadik század vége felé jutott be a könyvtári szakirodalomba az ifjúságfejlesztés nyelvezete és gondolatvilága. A személy fejlődésének második évtizedéről van szó, a gyermekkorból a felnőtt létbe való átmenetről, és ennek a kornak olyan megközelítéséről, amely nem megoldandó problémákat, hanem fejlesztendő erőforrásokat lát.

Sok amerikai könyvtár alkalmaz részmunkaidőben fiatalokat, ám többnyire unalmas rutinmunkát (pl. a könyvek visszaosztását a polcokra) kapnak. A fiatalok foglalkoztatása és az ifjúságfejlesztés összekapcsolása a „*könyvtár mint partner az ifjúságfejlesztésben*” program keretében Philadelphia könyvtárában sokkal komolyabb feladatot jelent a fiataloknak, akik a gyermekek könyvtári segítői. Ennek eredményeként a fiatalok hozzájárulnak a közösség működéséhez (és ezt érzik is); biztonságban érzik magukat a környezetükben; jelentőségteljes kapcsolatba kerülnek a felnőttekkel; többet tanulnak, mintha más munkahelyen dolgoznának; piacképes jártasságokat sajátítanak el, személyiségük fejlődik, szociális készségekre tesznek szert.

(Mohor Jenő)

Lásd még 98, 138, 139, 140, 141, 142, 143

Marketing, közönségkapcsolatok

148/2010

MATVEEV, M. Ű.: Izučenie imidza bibliotek i bibliotekarej v presse : otečestvennyj opyt. – Bibliogr. 27 tétel In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2009) 10., p. 12-27.

A könyvtárakról és a könyvtárosokról a sajtóban alkotott kép vizsgálata: hazai és külföldi tapasztalatok

Könyvtárkép; Szakirodalmi szemle (forma)

A könyvtárak és a könyvtárosok imázsáról szóló publikációkat több csoportba lehet sorolni:

- *Néhány évet áttekintő szemletanulmányok.* Ilyenek Oroszországban és külföldön is ritkán fordulnak elő, hiányuk hátráltatja, hogy a könyvtárosoknak megértsék saját intézményük imázsát.
- Egy szakfolyóirat *állandó rovatában* vagy az interneten a könyvtárosok által közreadott, a tömegtájékoztatásban, a szépiro-

dalomban és a filmekben megjelent információk. Ez az eljárás operatív, az anyagok széles körét érinti, ugyanakkor a teljes káosz, az összegyűjtött adatok elemzésének hiánya, a negatív példák tudatos vagy nem tudatos túlnyomó többsége a jellemző.

- Egy-egy könyvtárral foglalkozó *digestek*, *bibliográfiai jegyzékek és mutatók* fontosak a könyvtár megismeréséhez, a munkatársak tájékoztatásához. Hátrányuk, hogy adott területre vagy könyvtárra korlátozódnak, az elsődleges források részletes elemzése nélkül.
- *Egy vagy néhány folyóíratra korlátozódó munkák.*
- *A könyvtári szakfolyóiratokban megjelent publikációk.*

Oroszországi tanulmányok: *A könyvtárügy Oroszország, a volt szovjet köztársaságok és a közeli szomszédos országok központi újságjaiban* (az Oroszországi Állami Könyvtár 1990-1993 között végzett kutatásai alapján), a *Könyvtárak a sajtóban 1994-2004.* c. tanulmány.

Ez utóbbi készítéséhez az oroszországi tömeg-tájékoztatási eszközök adatbázisát, az Internet-közkönyvtárat vették alapul. A tanulmányt később kiegészítették az Integrum szolgáltató 2005-2007. évi adataival. A „könyvtáros” szót tartalmazó publikációk találati halmazából az első 500 tételt vizsgálták. Az elemzések ebben az esetben is azt mutatják, hogy nem csökkent a könyvtárakról csak rendkívüli esemény megtörténtekor megjelent írások száma, jelentősen nőtt viszont az olvasásszociológiával foglalkozóké. Ez egyrészt az általános kedvezőtlen tendenciáknak, másrészt az Olvasás éve (2007) rendezvénysorozatnak köszönhető.

Következtetések:

- A könyvtárakkal foglalkozó publikációk nagyon változatos képet mutatnak.
- Az oroszországi könyvtárakról szóló írások sokszor elnagyoltak, nem eléggé objektívak és egyoldalúak; a cikkek egynegyede az Összoroszországi Könyvtári Nap rendezvényt foglalkozik, ami a szakma ünnepélyes jellegének téves értelmezéséhez vezet.

- Az újságírók számára egy könyvtár meglátogatása csak egy rutinfeladat.
- Az újságírókat az olvasással kapcsolatosan az általános problémák érdeklik (a volt Szovjetunióhoz hasonlóan Oroszország is a világ legtöbbet olvasó országa lett? Olvasnak-e a gyerekek és a fiatalok?)
- A legtöbb publikáció a szövetségi szintű, a központi és a városi könyvtárakat érinti, a nagy könyvtárakról szóló cikkek sokszor negatív kicsengésűek.
- Jelentős csoportot alkotnak az általános, egész Oroszországot érintő publikációk; lényegük, hogy a felnövekvő nemzedéknek csökken az olvasás iránti kedve; mind a könyvtárakról, mind a könyvtárosokról negatív kicsengésű sztereotípiák jelennek meg (a legkevésbé elismert és megfizetett szakma, tömegszórakoztató, Európában „kitenyészett” különös emberfajta, aki könnyen alkalmazkodott az oroszországi szellemi klímához, alakítja azt; különössége, hogy fanatikusan odaadó).
- Az újságírók mindössze a könyvtári munka néhány részletével foglalkoznak, mint a helyiségek állapota, gyarapítási és személyzeti problémák.
- A nem könyvtári szakfolyóiratok szerint a könyvtárak imázsára inkább a politikai és a gazdasági, mint a társadalmi és szakmai okok vannak hatással.
- A könyvtárosoknak elemezniük kell a tevékenységükről és a többi könyvtárról megjelenő publikációkat, nemcsak a tartalomra, hanem az újságírók érveléseire, stílusukra és az általuk felvetett kérdésekre figyelve.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

149/2010

SCHWAMM, Hartmut – STEPHENS, Derek – CLEEVE, Marigold: Marketing orientation of national libraries. – *Bibliogr. In: Libri.* – 59. (2009) 4., p. 259-274.

Az európai nemzeti könyvtárak marketingtevékenysége

Felmérés; Marketing; Nemzeti könyvtár

A cikk azt vizsgálja, mennyire sikeresen alkalmazták az európai nemzeti könyvtárak a marketing alapelveit, és milyen marketing-orientációt fejlesztettek ki annak érdekében, hogy megfeleljenek az új kihívásoknak.

A marketingtevékenység szintjét vizsgálták és rangsorolták 14 nemzeti könyvtár honlapján, Ausztria, Belgium, Nagy-Britannia, Németország, Hollandia és Portugália nemzeti könyvtárának épületében, valamint interjút készítettek az intézmények vezetőivel. A vizsgálat bemutatja a nemzeti könyvtárak marketinghez fűződő viszonyát, melyek közül a British Libraryé tekinthető a legelőrehaladottabbnak. A többi nemzeti könyvtár átvette a marketingtevékenység bizonyos elemeit, de hiányzik az egységes szemlélet. A cikk ajánlásokat fogalmaz meg a honlaptervezéssel kapcsolatban, ideértve a Web 2.0-s alkalmazások bevezetését és az elektronikus források jobb kihasználását. A nemzeti könyvtárak épületeivel kapcsolatos ajánlás szerint a látogatók számára egyetlen központi bejáratot érdemes működtetni, ahonnan kiindulva a látogató az épületben bárhol kiigazodik. A marketingtevékenység kialakítása jelentős, de kifizetődő lépésnek számít a nemzeti könyvtárak életében. Ehhez belülről kifelé történő szemléletváltásra van szükség és hajlandóságra, hogy más piaci szereplőktől tanuljanak. A marketingtevékenység segítségével az újabb kihívások sikeresen kezelhetők.

(Autoref.)

150/2010

WEINMANN, Anke: Imagekampagnen für Bibliotheken : ein Überblick. – Bibliogr. jegyzetekben In: Bibliothek. – 33. (2009) 3., p. 359-362.

Res. angol és francia nyelven

Könyvtári kampányok: nemzetközi áttekintés

Könyvtárpropaganda; Nemzetközi helyzetkép; Olvasásra nevelés

A könyvtárak az elmúlt években világszerte sok hasonlóságot mutató kampányokat folytattak. Az akciókban három cél különíthető el: 1. A közvélemény befolyásolása, a könyvtári imázs javítása. 2. A könyvtárhasználók taborának növelése. 3. Az olvasási szokások befolyásolása. A három cél gyakran összefonódik. A kampányok időtartama változó: egy hét, egy hónap vagy akár egy év is, az anyagi lehetőségektől függően. Az elmúlt évek ilyen megmozdulásai a professzionális marketing számos közös jegyét mutatják. Az USA egyes államaiban az ilyen jellegű akcióknak már hagyománya van. Chicagóban pl. 2001 óta szervezik a „*One book, one city*” mozgalmat, (amit a hollandok „*One country – one book*” jellegűre bővítettek). Az amerikai marketing jegye a „*@ your library*” ügyszólván világmárkává vált. Az amerikai kampányok eredményességét a könyvtári statisztika adatai (2008) bizonyítják: az Egyesült Államok lakóinak 68 %-a könyvtári tag, 1,4 milliárd látogatót, 2 milliárd kölcsönzést tartottak számon. Ezek az adatok 2001-hez képest 10%-os emelkedést mutatnak. A gazdasági krízis itt nem csökkentette, hanem növelte a könyvtárak igénybevételét: sokan keresték fel a könyvtárakat továbbképzésükkel kapcsolatban.

Szingapúrban 2009-ben kilencedik alkalommal szervezték meg a „*READ! Singapore*” elnevezésű három hónapos rendezvénysorozatot, melynek keretében 81 ezren vettek részt közel ezer rendezvényen és hatvan olvasóklub működött. Ausztriában 2008-ban az „*Ausztria olvas. Találkozzunk a könyvtárban!*” elnevezésű kampányt a Kereskedelmi és Munkaügyi Minisztérium finanszírozta, a Public Relations állami keretből első ízben kapott kulturális intézmény támogatást. A program keretében népszerűsítették a nyilvános könyvtárak új fejlesztési programját (részletesen lásd a 07/231 tételszámú referátumot a Könyvtári Figyelő 2007/3. számában). Az osztrák program egyes elemeit Németország is átvette: „*Németország olvas. Találkozzunk a*

könyvtárban!” jelszóval 2008 októberében tartottak kampányt, 4 200 rendezvénnyel. Németországban az egészségügyet is bevonták, a gyermekorvosi tanácsadás kertében két év alatt 250 ezer családhoz juttattak el olvasnivalót (részletesen lásd a 81/2009 tételszámú referátumot a Könyvtári Figyelő 2009/2. számában).

Angliában a *Love Libraries* kampány három könyvtár felújítását eredményezte a használók bevonásával. A *Summer Reading Challenge* mozgalomban (2007) 650 ezer gyermek vett részt, közülük 39 ezer akkor vált könyvtárhasználóvá. A résztvevők fele teljesítette a követelményt, hat vagy több könyv elolvasását. 2008-ban a megismételt mozgalom hasonló illetve még jobb eredményt hozott. Ekkor 3,4 millió alkalommal keresték fel a weboldalakat, há-

romszor annyian, mint egy évvel előbb. 2008 az olvasás éve volt, minden hónapban más témával és mottóval.

A kampányok megmozgatták a közönséget, de kérdéses, hogy a politikusokat sikerült-e megnyerniük. Nemigen. Szavakban és nyilatkozatokban mindenütt elismerték a könyvtárak fontosságát, de már a gazdasági krízis előtt is az anyagi elvonások és a könyvtárbezárások voltak a jellemzők, a krízis folyamán pedig a támogatást a bankok és a vállalatok kapták, amelyek maguk is okozói voltak a helyzetnek, és nem a könyvtárak.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 157, 174

Felhasználók és használat

Általános kérdések

Lásd 117

Használat- és igényvizsgálat

151/2010

BÜNING, Petra – FÜHLES-UBACH, Simone – SEIDLER-DE ALWIS, Ragna: Das Potenzial der Nutzerrückgewinnung ist hoch : eine Nicht-Mehr-Kundenbefragung in den Regierungsbezirken Düsseldorf und Köln In: BuB. – 60. (2008) 9., p. 658-661.

Res. angol és francia nyelven

Felmérés a már nem könyvtárba járók körében Düsseldorf és Köln körzetében

Felmérés; Könyvtárhasználat; Városi könyvtár

Miért nem jönnek többé? Sok könyvtár számára, amelyek használói statisztikája folyamatosan romlik, ez a kérdés megválaszolatlan marad. A Düsseldorf és Köln (Észak-Rajna–Vesztfália) közigazgatási körzetében élő „már nem használók” körében végzett felmérés bepillantást nyújt az „elvesztett” könyvtári tagok motivációjába. A már nem könyvtárba járók többsége 13 és 18 év közötti, leginkább a 13-15 évesekre jellemző ez a tendencia. A fiúk aránya magasabb, mint a lányoké. Kevesebb lány hagyja abba a könyvtárba járást, és később (egy-másfél évvel), mint a fiúk. A második elmaradó csoport a 33-43 éveseké. Nők esetében az átlagéletkor 40 év körüli, és a nem könyvtárlátogató nők aránya kétszer annyi, mint a férfiaké.

A felmérés pozitív eredménye, hogy a korábbi használók 77%-a el tudja képzelni, hogy a jövőben újra használja majd a városi könyvtárat.

Természetesen a könyvtáraknak bele kell nyugodniuk bizonyos mértékű fluktuációba a hasz-

nálói kör tekintetében, mivel nem tudják a használói életében és életmódjában bekövetkezett változásokat befolyásolni. Különösen érvényes ez az idősebb tizenévesek esetében, akiknek élete a szakképzéssel és az egyetemi tanulmányokkal jelentősen megváltozik. A könyvtáraknak azonban jobban kell foglalkozniuk az elmaradó használói csoportokkal, mielőtt még ez a korszak bekövetkezne. A demográfiai elemzés azt mutatta, hogy a tizenéves fiúk és a dolgozó nők könyvtárhasználóként való megtartására nagyobb figyelmet kell fordítani a jövőben.

(Autoref.)

152/2010

BURHANNA, Kenneth J. – SEEHOLZER, Jamie – SALEM, Joseph: No natives here : a focus group study of student perceptions of Web 2.0 and the academic library. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 35. (2009) 6., p. 523-532.

Mennyire használják az egyetemi hallgatók a Web 2.0-s technológiákat?

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Információtechnológia; Szolgáltatások használata

A Kent State University alsóéves hallgatói körében fókuszcsoportok segítségével azt vizsgálták, hogy a Web 2.0-s technológiákat hogyan használják egy felsőoktatási könyvtárban. A kutatás eredményei azt mutatták, hogy a hallgatók, bár egyébként intenzív számítógép-felhasználók, a Web 2.0-s alkalmazásokat csak sokkal egyszerűbb és jelentéktelenebb célokra veszik igénybe, mint az feltételezhető volna. Kiderült, hogy a hallgatók világosan elhatárolják egymástól a web oktatási és közösségi tereit. A könyvtár akkor jár el helyesen, ha a Web 2.0-s szolgáltatásokat webhelyébe szervesen integrálja, és szolgáltatásaiba bevonja a kurzuskezelő rendszereket.

(Autoref.)

153/2010

ČUDINOVA, Vera Petrovna: Deti i bibliotekari v Internetu : novye problemy i zadaci specialistov. – Bibliogr. 13 tétel In: Bibliotekovedenie. – (2009) 6., p. 34-39.

Gyermekek és könyvtárosok az interneten: a szakemberek új problémái és feladatai

Felmérés; Gyermekolvasó; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata; Tájékoztatás szabadsága

Oroszországban az 1990-es évek közepétől terjed az internet használata. Az utóbbi időkből állami szinten számos döntés született az oktatás informatizálásáról és számítógépesítéséről, a középiskoláknak az internetbe történő bekapcsolásáról, a tanárok képzéséről, az információs-oktatási tér kialakításáról, beleértve az oktatási portálokat is. A gyerekek és a serdülők léte a kibertérben számos problémát okoz, amelyek nyugtalanítják a felnőtteket.

Az internet Oroszországban is megtalálható az iskolákban, a könyvtárakban, a lakásokban. A felnőttek internethasználatát különböző szakemberek vizsgálják és értékelik, ugyanakkor a *Gyermekek és az internet* témában kevés kutatás folyik. Ezek elsősorban az iskolások képzését, a médiaoktatást, az információs írástudást vizsgálják, és első helyen a fiatalok információs védelme szerepel. Az *Okinawai Charta* aláírásával Oroszország is csatlakozott az információs társadalom építésének koncepciójához. Ugyanakkor a gyerekek helyzetével foglalkozó szövetségi és célprogramokban, elemzésekben nincs *Gyermekek és az információ* c. fejezet, hiányzik a gyermekek/fiatalok és az információs tér közötti kapcsolat komplex elemzése. Az ENSZ-nek a gyermekek jogaira vonatkozó konvenciója szerint a gyerekek jogai elsőbbséget élveznek, az államnak mindent meg kell tennie ezek megvalósításáért. Az utóbbi évtizedben új szempontok szerint vizsgálják az internet kapcsolatát a személyiséggel és a társadalommal. A személyiség kapcsolata az információval, az információs tér

használata inkább társadalmi és pszichológiai, mint műszaki problémát jelent.

Oroszországban a felmérések szerint 2007-ben több mint 29,4 millió 18 éven felüli internethasználó volt, elsősorban felsőfokú végzettségű fiatal szakemberek és diákok. Az új felhasználók között jelentősen nő a 10–15 évesek aránya, az utóbbi három évben számuk megháromszorozódott. 2006 decemberében a gyerekek internethasználatáról folytattak közvélemény-kutatást a felnőttek körében. A 10 év alatti korosztályban a szülők 7%-a, a 10–14 éves korosztályban 17%-a, 15 év felettiéknél pedig 40%-a állította, hogy gyereke használja az internetet. 13%-uk otthonról, 5%-uk az iskolában lép be a hálózatba. A gyerekek tanulási-önképzési és szórakozási célokra egyenlő mértékben használják az internetet. Az Oroszországi Állami Gyermekkönyvtár 2006-ban 8. osztályos moszkvai tanulók körében végzett felmérést. Az eredmények azt mutatták, hogy a gyerekek nagyon sok mindenre használják az internetet: fórumokon való társalgásra 44%, klippek nézésére 39%, honlapok nézésére 36%, humoros írások olvasására 36%, információkeresésre 33%. Sokan használják az elektronikus levelezést, az egyéni és csoportos hálózati játékokat, néznek művészi és fényképeket, töltenek le filmeket. Sokan írnak blogokat, nézegetik hírességek honlapjait, rajzfilmeket. Csak minden tizedik válaszadó említette hírek, könyvek és folyóiratok elektronikus változatának olvasását, enciklopédiák keresését, kutatásokban, szavazásokban való részvételt.

A Biztonságos Internet Napot (Safer Internet Day) 2009-ben a világ hatvan országában tartották meg. Oroszországban ehhez a naphoz kötötték a *Biztonságos Runet hete* c. rendezvényt. A felhasználók segítésére létrejött az *Internetbiztonság Nemzeti Csomópontja*. Mindezekben a helyeken várták a könyvtárosokat.

(Viszocsekné Péteri Éva)

154/2010

NICHOLAS, David [et al.]: Online use and information seeking behaviour : institutional and subject comparisons of UK researchers. – Bibliogr. In: Journal of information science. – 35. (2009) 6., p. 660-676.

Brit kutatók online információkeresési szokásai: intézetek és tudományterületek szerinti összehasonlítás

Adatbázis; Felmérés; Használói szokások; Kutató-mint olvasó; Online információkeresés

A cikk „Az e-folyóiratok használatának és hatásának értékelése Nagy-Britanniában” projekt eredményeiről számol be. A naplók mélyelemzésével értékelték az Oxford Journals adatbázis használatát az élet-, a gazdaság- és a történettudomány területén tíz vezető kutatóintézetben Nagy-Britanniában. A tanulmány azzal a céllal készült, hogy megvizsgálják a kutatók szokásait digitális környezetben, és megállapítsák, vajon változik-e a témák, a tudományágak vagy az intézmények szerint. Az eredmények jelentős különbséget mutattak a témák és az intézmények tekintetében. A legnépesebb használói csoport az élettudományok kutatói. A közgazdászok használták a legtöbb referátumot. A történészek a legaktívabb kutatók. Az intenzív kutatást végző egyetemekre jellemző a rövid ideig tartó intenzív használat, az egyszerű és kevés funkciót használó keresések. A nyílt hozzáférésű folyóiratokat előnyben részesítik az élet- és történettudományok kutatói, a Google pedig rendkívül népszerű a teljes szövegű folyóiratok elérésében, leginkább a történészek esetében.

(Autoref.)

155/2010

ROWLANDS, Ian – NICHOLAS, David – JUBB, Michael: Does e-journal investment lead to greater academic productivity? In: Library + information update. – (2009) jul/aug., p. 45-47.

Az elektronikus folyóiratokba való befektetés magasabb tudományos produktívashoz vezet?

Állomány használata; Elektronikus folyóirat; Felmérés; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban; Használói szokások; Kutató -mint olvasó

A Research Information Network-höz tartozó egyetemeken a kiadói naplófájlok alapján elemezték az elektronikus folyóiratok előfizetését, kihasználtságát, és az adatokat összevetették a publikációk alakulásával. Kiderült, hogy az online hozzáférés nagyban megnövelte a használatot. Az egyes szakterületeken eltérnek a kutatók információkeresési szokásai. Népszerűek az ebédszünetek, de az információgyűjtés negyede munkaidőn kívül (kora reggel, késő este és hétvégén) történik. Októberben és novemberben csökken a kutatói aktivitás, vélhetőleg a szakmai konferenciákon való részvétel miatt.

Sokan csak rövid időt töltenek el egy-egy weboldalon, céltudatosan keresve a releváns adatokat. A Google révén is kereshető forrásokat sokkal jobban kiaknázzák, de a számukra fontos weboldalakon már inkább böngészni szeretnek, nem pedig a keresőgép révén további forrásokat találni.

Bár minden folyóiratot használtak, 3-4, sőt olykor 8 éves cikkeket is olvastak, a cikkek 5%-ára esett az összes használat harmada-fele. A nagyobb kutatási igényű területeken különösen jellemző volt a magasabb impakt faktorú folyóiratokban való koncentrált keresés, valamint a keresési technikák jobb ismerete és hatékony felhasználása. Az élettudományok kutatói a legnagyobb (és leggyorsabb) információkeresők, a hétvégén a közgazdászok a legaktívabbak, a történészek használták leginkább a Google-t. A referátumokat a közgazdászok használták a legnagyobb mértékben, és a történészek a leg-

kevésbé. Az azonos profilú intézmények közötti különbségek is jelentősek voltak.

Megállapítható, hogy az elektronikus folyóiratok előfizetése bőven megtérül. (A brit felsőoktatási intézményekben az egy letöltött dokumentumra eső költség bruttó 0.8 font volt.) Az online használat szoros korrelációban van a használat által publikált cikkekkel, PhD-díjakkal, valamint az elnyert kutatási pályázatokkal és szerződésekkel.

(Mándy Gábor)

Lásd még 169, 173

Olvasás**156/2010**

EMANUEL, Jenny: Book group therapy : a survey reveals some truths about why some book groups work and others may need some time on the couch In: Reference & user services quarterly. – 49. (2009) 2., p. 122-125.

Olvasókör-terápia. Miért működnek jól egyes olvasókörök és mások miért nem?

Felmérés; Olvasókör

Növekszik az olvasókörök népszerűsége, akár könyvtári, akár magánszervezésűek. A 2008-ban elvégzett amerikai vizsgálat néhány közös problémát, a működést akadályozó gondot fedezett fel, melyek függetlenek a csoport egyéb jellemzőitől. Ezek közé tartozik, ha a tagok arra panaszkodnak, hogy kevés időt fordítanak az olvasottak megbeszélésére, mert mások a nyári filmjüket akarják megmutatni, vagy a csipegetni valót várják. Fontos, hogy a csoportnak közös célja legyen. Vannak, akik szabályokat hiányolnak, és a szabályok sok mindenre vonatkozhatnak.

Szerencsére vannak a körökkel foglalkozó weboldalak (pl. www.readinggroupchoices.com

vagy www.readinggroupguides.com), ahol számos példa és megoldás található. Fontos, hogy ha szabályokat alkotunk, azokat mindenki fogadja el, találjunk olyan működési formát, ami minden résztvevő igényeivel találkozik. Jó lenne, ha mindenki beszélne (és jó lenne, ha néhányan nem beszélnének annyit): egyes résztvevők túlszereplése megölheti a csoportot. Ezen a problémán csak a fájdalmas őszinteség segíthet.

A több mint 1200 válaszadó 94 százaléka panaszkodta, hogy a csoport főként nőkből áll, és 83% szerint az életkor 40 fölötti: szükség lenne új tagokra, fiatalokra, másféle emberekre, „vérfriessítésre”. Új tagokat toborozni, röplapokat kihelyezni a könyvtárban, könyvesboltokban, egyházi közösségekben, munkahelyi étkezőkben. A fiatalokat nem csak az iskolában, hanem az internetkávézókban is meg lehet szólítani. Új embereket ne a megszokott környezetünkben keressünk. Ha a kiválasztott könyvekről panaszkodnak, ismét az őszinte beszélgetés a megoldás, és az, ha nem csak a csoport vezetője tesz javaslatot. Ne a bestseller listáról válasszunk. Ha olyan műfajú könyvet választunk, amit nem mindenki kedvel, lehet, hogy érdekesebb, sikeresebb lesz a megbeszélés. És végül: minden itt említett probléma megoldásának alapja a jobb kommunikáció. Gyakran segít, ha – legalább időlegesen – külső moderátor vezeti az összejöveteleket.

Az amerikai olvasókör tipikus tagja egyébként nő, 40-65 év közötti, könyvtárhasználó, barátos, sokat olvas, lojális (a válaszadók 45%-a legalább öt éve tagja a körnek), elszánt (83% szinte mindig végigolvassa a könyvet), és éhes (a csoportok 60%-a összejövetelein ennivaló is szerepel a beszélgetés mellett).

(Mohor Jenő)

157/2010

KOREN, Marian: Nordic Plus : reading promotion in the Netherlands In: Scandinavian public library quarterly. – 42. (2009) 4., p. 22-24.

Az olvasás népszerűsítése Hollandiában

Könyvtárpropaganda; Közművelődési könyvtár; Olvasásra nevelés

A kilencvenes években a kiadói és közkönyvtári egyesületek alapítványt hoztak létre a helyi és regionális olvasási kezdeményezések ösztönzésére. Most Kunstvalenzen címen a minisztérium támogatásával új olvasás-népszerűsítő program született, amelyet a holland közkönyvtári egyesület és az alapítvány közösen valósít meg.

A programnak négy összetevője van:

1. A Boekstart, amely a kisbábák olvasóvá nevelését célozza (az egészségügyi szolgálat a könyvtárba küldi a szülőket, ahol egy táskában könyvet és az olvasásra szoktatásról, a könyvekkel kapcsolatos játékról szóló DVD-t kapnak, továbbá egy próba-olvasójeget, és a kisbaba testvérei is beiratkozhatnak).
2. Szolgáltató csomagot adnak az iskoláknak, hogy segítsék az olvasási nehézséggel küzdő gyerekeket. Ebben a kísérletben hét könyvtár segít 30 ilyen iskolát. A beiratkozásokat, látogatásokat és kölcsönzéseket figyelemmel kísérik. A könyvtári gyűjtemények vonzóak, rendszeresen frissítik őket, az olvasást népszerűsítik és jutalmazzák, olvasási koordinátorok működnek, könnyű olvasmányokkal látják el a diákokat. Utrechtben komoly erőfeszítéseket tesznek azért, hogy minden általános iskolai tanulót elérjenek, az iskolákra szabott, egyedi programokkal. Egy másik városban a vizsgálat azt mutatta, hogy a kívánatosnál kevesebb gyerek tagja a közkönyvtáraknak. Prioritásként kezelik az osztálylátogatásokat és kölcsönzéseket. Intenzív megbeszéléseket tartanak a pedagógusokkal, az olvasási koordinátorokkal. Az országos program keretében a könyvtá-

rosokat és olvasási koordinátorokat továbbképzésre hívják meg.

3. A művelődéstörténeti kánont (Canon van Nederland) azért hozták létre, hogy a holland történelem legfontosabb tényeit szélesebb közönséggel ismertessék meg. A gyermekkönyvtárak 200 címmel járultak hozzá az akcióhoz, és ez közvetlenül kapcsolódik egy országos „virtuális „olvasóplázához”, ebben a gyerekeket különböző „ablakok” bátorítják az olvasásra. A kiadókkal rendszeresen egyeztetik az egyes könyvek elérhetőségét (lehetőleg papírkiadásban, vagy legalább PDF formátumban, illetve elektronikus könyvként). A könyvtárosok tervezik, hogy a kánont iskolalátogatások során, „digitális oktatódobozok” segítségével mutatják be, amelyekben témakörök, weboldalak, múzeumi információk találhatóak. Ezek kapcsolódnak a könyvtári egyesület által fenntartott „virtuális gyerekkönyvtárhoz”. Az iskolákban folytatják a már 15 éves hagyománnyal rendelkező hangosolvasási versenyt (helyi és regionális fordulóval; a döntőt a tv is közvetíti).
4. Három északi tartományban (Friesland, Groningen, Drenthe) sikeres olvasás-népszerűsítő hálózatokat hoztak létre. A regionális könyvtári szervezet kiképezi a könyvtárosokat a fiatalokkal kapcsolatos munkára, az önkormányzatokkal és iskolaigazgatókkal való együttműködésre. A helyi modellt országos kiadványokkal és kísérletekkel országos akcióvá tervezik bővíteni. Ezek a programok olyan régóta működő eseményekre épülnek rá, mint a „gyerekek bírósága”, a „fiatalok bírósága”, az országos hangosan olvasó napok, az országos olvasási program és a gyermek könyvhét. Külön említendő a „Hollandia olvas” program, amelyet a YouTube-on is népszerűsítenek (<http://www.youtube.com/watch?v=-25RdvUzfwY>).

A holland olvasás-népszerűsítési trendeket összefoglalva:

- a helyi kezdeményezéseket értékelik, és országos program is lehet belőlük;

- az országos programok minőségi propagandaanyagokat és média-nyilvánosságot nyújtanak;
- a programok helyi alkalmazásában rugalmasság érvényesül;
- együttműködnek a kiadói és könyvkereskedői egyesületekkel;
- az örömolvasást a közkönyvtárak kiemelt feladatává tették;
- növekvő és intenzív kapcsolatokat tartanak fenn az iskolákkal, hogy a tantervekhez kapcsolódó könyvekkel ösztönözhesék az olvasást.

(Mándy Gábor)

158/2010

MAHAFFY, Mardi: In support of reading : reading outreach programs at academic libraries. – Bibliogr. In: Public services quarterly. – 5. (2009) 3., p. 163-173.

Az olvasás népszerűsítése amerikai egyetemi könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Olvasásra nevelés

A szórakoztató olvasmányok népszerűsítése nem tekinthető hagyományosan az egyetemi könyvtárak feladatának. Azonban azok a hallgatók, akik időt szakítanak az olvasásra, jobban teljesítenek tanulmányaik során. A fiatalok körében tapasztalható hanyatló olvasási tendencia aggodalomra ad okot, ezért sok felsőoktatási intézmény könyvtára kínál programokat az olvasás népszerűsítésére. A cikk vizsgálja az amerikai olvasás helyzetéről készített statisztikákat, bemutat két olvasás-népszerűsítő kezdeményezést, amelybe bekapcsolódott az Új-Mexikói Állami Egyetem, és stratégiákat javasol az olvasás hatékony népszerűsítése érdekében.

(Autoref.)

ROTHBAUER, Paulette: Exploring the placelessness of reading among older teens in a Canadian rural municipality. – Bibliogr. 41 tétel In: The library quarterly. – 79. (2009) 4., p. 465-483.

Az olvasás (és a könyvtár) helye tizenéves kanadai vidéki fiatalok életében

Felmérés; Ifjúsági olvasó; Könyvtárhasználat; Köz-művelődési könyvtár; Olvasás

A „városi”-tól élesen megkülönböztetett „vidéki” könyvtárak ifjúságot érintő szolgáltatásai nem túl bőséges szakirodalmának fő témái az utóbbi 25 évben a szolgáltatások demográfiai okok miatti nehézségei, a számítástechnika megjelenése és elterjedése, az állandó alulfinanszírozottság és az infokommunikációs technológiáktól való egyre erősebb függőség voltak. Az irodalomból keveset lehet megtudni a könyvtár jelentőségéről vidéki közössége számára, ám egy érdekes megközelítés, a *kulturális geográfia* bukkant fel, amely a földrajzi, környezeti, térbeli adottságok miatti életvezetési (és így kulturális) különbségeket tárja fel. Az ifjúságkutatók a kulturális geográfiával találkozáskor már az „ifjúságföldrajz” kifejezést is használják, mindazonáltal a szakirodalom áttekintése után is kevés tudható a vidéki amerikai fiatalok mindennapi életének geográfiájáról, és arról, hogy a „vidékiesség” milyen társadalmi lehetőségeket nyújt, és az akadályok leküzdéséhez milyen stratégiákkal találkozhatnak.

A vizsgálat Kanada Ontario tartományának dél-nyugati részén fekvő 4500 lakosú kisváros és a környező falvak 15-19 éves fiataljai körében zajlott, akik túlnyomó többsége angol anyanyelvű, kanadai születésű volt, fiúk-lányok fele-fele arányban, háromnegyed részük tanuló. A környék egyetlen középiskolája és egyetlen teljes szolgáltatást nyújtó könyvtára a városban található. (A legközelebbi nagyváros kb. 50 kilométerre van.) A vizsgálat célja az olvasás térbeli dimenzióinak felderítése volt. Annak megértéséhez, hogy a könyvtár fizikai elhelyez-

kedése a mindennapi környezetben egyaránt hat a használat módjára, és az általa hordozott szimbolikus jelentés felfogására is, az interjúk négy témára összpontosítottak: a fizikai közelség, és az olvasnivalóhoz való köznapi hozzáférés; a könyvtár láthatóságának változása; az internet mint az olvasás helye; az olvasásra szánható idő hiánya.

A legfőbb megállapítás az, hogy az olvasásnak nincs helye, semmilyen értelemben a vidéki fiatalok körében. A környezet az olvasnivalóhoz való hozzáférés kevés lehetőségét kínálja, a mindennapi élet „szűk mezsgyéjén” járva legfeljebb az „útjukba akad” olvasnivalót szedik fel, akár nyomtatott, akár digitális formában. A könyvtárba olvasni, vagy olvasnivalóért járni a gyermekkor emléke, és nem aktuális gyakorlat, internetezni viszont betérnek, ám ha információt keresnek, egyszerűbbnek tartják bepötyögni a kérdést, mintsem a könyvek között keresni a választ. Az olvasás, az olvasmány nem válik beszélgetés témájává, hiszen az olvasás, az olvasnivalóhoz jutás esetleges, és így az olvasói identitás sem alakul ki.

A 15-19 éveseknek kevés idejük van az olvasásra, az olvasásnak nincs helye, láthatatlanok azok a fizikai helyek, amelyek az olvasókat és az olvasással kapcsolatos eseményeket támogatnák, és a tizenévesek helyzetét „multidimenzióális izoláltsággként” lehet leírni. A gyermekkor könyvtári emlékei miatt, és mert a könyvtár az internethasználat egyik fő forrása, – bár a fiatalok megfogalmazzák kifogásaikat is (az interjúkban a könyvtár leginkább úgy kerül szóba, hogy ott mihez nem lehet hozzájutni) – úgy tűnik, a könyvtár mégis az olvasmányok fő forrása. Hordozza annak lehetőségét, hogy fizikailag is fontos helyé váljon, amely az ifjúság élő olvasási kultúráját is támogatja.

(Mohor Jenő)

Használók képzése

160/2010

CHODOCK, Ted – DOLINGER, Elizabeth: Applying Universal Design to information literacy : teaching students who learn differently at Landmark College. – Bibliogr. In: Reference & user services quarterly. – 49. (2009) 1., p. 24-32.

Az Universal Design alkalmazása a tanulási nehézségekkel küzdő diákok információs jártasságának fejlesztése során

Egyetemi hallgató; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Hátrányos helyzetű olvasó

AD/HD-val (koncentrálási zavarok/hiperaktivitási rendellenesség), diszlexiával, vagy más ismert vagy rejtett tanulási zavarokkal egyre több fiatal küzd. 2004-ben a statisztikák szerint a diploma előtt álló korosztály 11,3%-a élt valamilyen fogyatékkal, közülük is 7,5% diszlexiával, 11%-uk koncentrációs zavarral (attention deficit disorder). Ez az arány 50%-os (!) emelkedést jelent négy év alatt az Egyesült Államokban.

A tanulásra képtelenség tudományos definíciója alapján olyan idegi állapot, amely kihat az egyén információátviteli, -feldolgozási és -előállítási képességére. Mivel nincs köze az intelligenciához, a Landmark College csapata nem is tanulási képtelenségről (*learning disability*), hanem eltérő tanulási módról (*learning differences*) beszél.

És hogy mi is az a *Universal Design*? A hetvenes években Robert Mace, a hasonló elnevezésű intézet vezetője azt vizsgálta, hogyan alakítható úgy egy termék vagy egy környezet a lehető legtöbb ember számára, hogy az a legkisebb adaptáció vagy formatervezés nélkül használható legyen. Ennek továbbgondolt változata az oktatás terén a *Universal Design for Learning* (UDL). Ennek segítségével egy kurzus anyagának teljességgel hozzáférhetővé kell válnia a hallgatók számára,

fizikai korlátoktól, tanulási problémáktól, viselkedéstől és nyelvi akadályoktól függetlenül. Ehhez az adott anyagot mindenekelőtt többféle formátumban kell prezentálni; felkészíteni a diákokat, hogy különféle stratégiákkal közelíthessék meg a tanulnivalót. A rendszer eredetileg az alap- és középfokú oktatásra volt tervezve, a felsőoktatásban hosszabb tesztelési időt, oktatói segítséget, támogató technológiát jelent.

A könyvtári társadalom az UD-ben komoly eszleket lát az érintettek társadalmi integrációjának elősegítésére, a kérdésnek ugyanakkor viszonylag csekély a szakirodalma. Adott tehát a feladat a könyvtári ismereteket oktató könyvtárosoknak: hogyan tudják átadni számukra az információs műveltség elsajátításához szükséges ismereteket. Esetükben olyan integrált megközelítésre van szükség, amely valamennyiük számára lehetővé teszi az említett ismeretek elsajátítását. A UDI (*Universal Design for Instruction*) egy lehetséges eszköz a könyvtárosok kezében, akik a középfokú oktatásból már kikerült problémás diákokkal foglalkoznak. A cikk a Landmark College által kifejlesztett program (*Universal Design for Information Literacy*) részleteiről számol be.

Kilenc alapelvük a következő: azonos használhatóság; rugalmasság a használat során; egyszerű és intuitív útmutatás a hallgatóknak; jól érthető információ szolgáltatása; a hibák elfogadása; a fizikai megerőltetés minimális szintje; megfelelő csoportméret és téralakítás; a tanulóközösség megteremtése, valamint a pozitív légkörről való gondoskodás. Ezek többségét régóta használják, noha nem nevezték ezelőtt soha őket ezen az összefoglaló néven.

A módszer sikerességét a jövő dönti el, azonban annyi bizonyos: ez a szemlélet szakít a hagyományos pedagógiai megközelítéssel, ami a tanulók feltételezett „átlaga” alapján szabja meg az oktató teendőit. Ellenkezőleg: tudatosítja a különbözőségek jelenlétét egy csoportban, és az adott tanulóközösséghez leginkább illő stratégiában keresi az oktatói munka hatékonyságát.

(Vasbányai Ferenc)

161/2010

MITCHELL, Erik T. – SHARPLESS SMITH, Susan: Bringing information literacy into the social sphere : a case study using social software to teach information literacy at WFU. – Bibliogr. In: Journal of web librarianship. – 3. (2009) 3., p. 183-197.

Az információs jártasság oktatása egy közösségi szoftver segítségével

Felmérés; Használók képzése -felsőoktatásban; Szoftver

A cikk az információs jártasság oktatásának egy új megközelítését mutatja be egy egyetemi tantárgy keretében szocio-technikai nézőpontból. Áttekintést nyújt a tantárgy felépítéséről, tartalmáról, és vizsgálja a hallgatóknak a kurzus előtt illetve után készített felmérésre adott válaszait. A tantárgy tervezésénél abból indultak ki, hogy a hallgatók már rendelkeznek információs készségekkel, amelyek azonban speciálisabbak, mint az információs jártasság követelményei. Ennek a tantárgynak a megtervezésével az oktatók remélik, hogy új módszert találtak az információs jártasság oktatásának területén.

(Autoref.)

162/2010

SOMOZA-FERNÁNDEZ, Marta – ABADAL, Ernest: Evaluación de materiales formativos de acceso público elaborados por bibliotecas universitarias

españolas. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 32. (2009) 4., p. 46-66.
Res. angol nyelven

A spanyol egyetemi könyvtárak által kidolgozott, nyilvánosan hozzáférhető használóképzési tananyagok értékelése

Felmérés; Használók képzése -felsőoktatásban; Kézikönyv -könyvtárhasználati

A felsőoktatási könyvtárak használóinak képzésében igen fontos szerepe van a tananyagoknak. 72 spanyol egyetemi könyvtár honlapjának vizsgálatából kiderült, hogy mindössze 17 (24%) kínál saját fejlesztésű tananyagot. A többiek a TILT (*Texas Information Literacy Tutorial*), az INTUTE (a JISC anyaga), a Sussexi vagy a Montreali Egyetemen kidolgozott tananyagokat alkalmazzák. A saját fejlesztésűek az információforrások és a könyvtári szolgáltatások használatára vonatkoznak, mindössze három célozza az információs műveltség fejlesztését. Didaktikai szempontból igen szegényesek, és alig felük interaktív.

Összefoglalóan megállapítható, hogy az oktatóanyagok a fejlődés kezdeti szakaszában vannak, és nem teszik lehetővé, hogy használójuk teljes egészében és önállóan végigkövesse a tanulási folyamatot.

(Autoref. alapján)

Lásd még 97, 106, 124

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

163/2010

ANDROVIČ, Alojz: Digitálne iniciatívy Univerzítnej knižnice v Bratislave - DiFMOE In: ITlib. – 13. (2009) 3., p. 45-47. : ill.

Digitális kezdeményezések a Pozsonyi Egyetemi Könyvtárban - DiFMOE

Digitalizálás; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -nemzetközi; Hírlap

A Közép- és Kelet-Európai Digitális Fórum (Digitales Forum Mittel- & Osteuropa – DiFMOE) a határokon átívelő digitális könyvtári együttműködések kezdeményezése. A Pozsonyi Egyetemi Könyvtár részvétele ebben a projektben nem véletlen, mélyen gyökerezik a város, a történelmi múlt és az emberek szemléletében, a „hely szellemében”.

Bratislava, Pozsony, Pressburg – az a város, amely évszázadok óta politikai és gazdasági régiók központja, a békés együttélés és a kultúrák kölcsönhatásának szimbóluma. A „genius loci” tükröződik az egyetemi könyvtár gyűjteményében, eredetében, arculatában és főként nyelveiben. Az egyetemi könyvtár újkori történeti gyűjteményének jellegzetes vonása a német és magyar nyelvű irodalom nagy arányú részese. A könyvtár – mint a legnagyobb, kötelese példány-szolgáltatásban részesülő szlovák tudományos könyvtár – 1919-től őrzi és megtartotta gyűjteményében a többnyelvű jelleget.

A DiFMOE projektben a történelmi kontextus, ezen belül a régió muzeális periodika-állománya megkülönböztetett figyelmet kap. Olyan időszaki

kiadványok tartoznak ide, mint a lőcsei és kaszai Mercurius Veridicus ex Hungaria (1705), a pozsonyi Nova Posoniensia (1721), és főként a Pressburger Zeitung (1764), a Magyar Hírmondó (1780) és a Presspurské nowiny (1783) – az első hírlapok, amelyeket Magyarország területén németül, magyarul és szlovákul kiadtak.

A Pozsonyi Egyetemi Könyvtár 1998 óta részt vesz európai keretprogramokban és határokon átívelő együttműködésekben. A legújabbak közé tartozik az E-book on demand és a Digitális Világkönyvtár (World Digital Library) projekt. Számos kormányközi kulturális megállapodásban is részt vesz a könyvtár, a legsikeresebbek egyike a Bajor-Szlovák Bizottság, amely a DiFMOE projektet is támogatja.

A digitális könyvtár építése 1995-ben kezdődött, a következő évtől lépett működésbe az első Minolta PS 3000 könyvszkennel. 2004-ben a könyvtár megnyitotta digitális laboratóriumát, és megkezdte működését a digitalizáló osztály. Szlovákiában az Európai Strukturális Alapok támogatásával 2009-2013 között nagyszabású program indult, amelynek része a muzeális gyűjtemények tartalmának digitalizálása, megőrzése és hozzáférhetővé tétele. A nemzeti könyvtár a teljes slovacika anyag digitalizálását vállalta néhány év alatt. A nemzeti könyvtár tömeges digitalizálási törekvése mellett a Pozsonyi Egyetemi Könyvtár az irodalmi örökség speciális területeit veszi számba.

A DiFMOE projekt keretében elsőként a Pressburger Zeitung digitalizálására került sor. A Bajor-Szlovák Bizottság és a Szlovák Kulturális Minisztérium közösen, az első fázisban 20 ezer eurót biztosított 92 500 oldal digitalizálására.

A Pressburger Zeitung koordinált digitalizálására három helyszínen, Pozsonyban, Budapesten és Münchenben került sor. Ennek köszönhetően

2009 közepéig 121 évfolyam (166 649 oldal) szkennelése valósult meg, ebből Münchenben és Pozsonyban közösen 74 évfolyamot (122 742 oldal), Budapesten 47 évfolyamot (43 907 oldal) dolgoztak föl (a projekt weboldalán prezentáció látható: www.difmoe.eu) A digitalizálás folytatódik, és remény van arra, hogy 2010-től teljességében rendelkezésre áll a Pressburger Zeitung digitális változata.

(Prókai Margit)

164/2010

BRANTL, Markus [et al.]: Massendigitalisierung deutscher Drucke des 16. Jahrhunderts : ein Erfahrungsbericht der Bayerischen Staatsbibliothek In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 56. (2009) 6., p. 327-338.
Res. angol nyelven

A 16. századi német nyomtatványok tömeges digitalizálása. A Bajor Állami Könyvtár tapasztalatai

Általános tudományos könyvtár; Digitalizálás; Régi és ritka könyvek

A cikk részletesen beszámol azokról a tapasztalatokról és ismeretekről, amelyekre a Bajor Állami Könyvtár 2006 és 2009 júniusa között a több mint 20 ezer 16. századi könyv digitalizálása során tett szert. A 16. és 17. századi német nyelvű könyvek digitalizálása és katalogizálása a Német Kutatási Társaság (DFG) által meghatározott cselekvési terv szerint folyik a VD16 és VD17 program keretében. A Bajor Állami Könyvtár a gyűjteményében lévő minden 16. századi kiadvány egy példányát digitalizálja. A projekt során a digitalizálás folyamatát optimalizálták annak érdekében, hogy eleget tegyenek az állományvédelmi és konzerválási követelményeknek, és belátható időn belül jó minőségű digitális másolat készüljön minden muzeális dokumentumról. Ezért 2007 óta robotszkennert használnak. A szerzők részletes információt nyújtanak egyrészt a régi könyvek jellegzetességeiről, másrészt a szkennelési technika adaptálásának és javítá-

sának hatásairól, valamint statisztikai adatokat közölnek, ami lehetővé teszi a régikönyv-gyűjtemények digitalizálási költségeinek helyes kalkulálását. Elvileg minden régikönyv-gyűjtemény digitalizálható, de – a példány egyedi jellemzőitől függően – ez változó hatékonyságú sajátos eljárást igényel, ami a digitalizálási költségekre is közvetlen hatást gyakorol.

(Autoref.)

165/2010

POLL, Roswitha: Digitisation in European libraries : results of the NUMERIC project In: LIBER quarterly. – 19. (2009) 3/4.

Digitalizálás az európai könyvtárakban: a NUMERIC projekt eredményei

Digitalizálás; Felmérés

Az Európai Bizottság projektje a nemzeti kulturális örökséggel kapcsolatos digitalizálási munkákat mérte fel a levéltárakban, könyvtárakban és múzeumokban. Azt kívánták feltárni, hogy mit digitalizáltak eddig, milyen ráfordítással, mit kell még digitalizálni, és ez várhatóan mennyibe kerül.

Az első fázisban (2007 májusától 2009 májusáig) elemezték a meglévő weboldalakat, és kidolgozták a kutatás koncepcióját, módszereit és fogalmait. Utána egy 60-as mintán előzetes felmérést végeztek. 2008 áprilisában Luxembourgonban 26 EU-tagország szakértői vitatták meg a tervet. Mindegyik országban koordinátorok jelölték ki a nemzeti kulturális örökség megőrzése szempontjából releváns 30-30 intézményt. A kérdőíveket 14 nyelvre fordították le, és a felmérés 2008 júliusában indult. (Összesen 1539 intézmény kapott kérdőívet, a válaszolási arány 51% volt.)

A digitalizálási költségek tekintetében az átlagok: 30 euró/óra a hangzó dokumentumoknál, 55,20 a filmeknél és 34,29 a videóknál. Az egy oldalra lefordított költségeknél 0,45 euróval számolnak a könyveknél és 0,30 euróval a folyóirat-

évfolyamoknál. A digitalizálás a közkönyvtárak 70%-ában házilag történik, partnerintézmények a felsőoktatási könyvtáraknál jönnek elsősorban számításba (45%).

Csaknem mindegyik felsőoktatási könyvtárnak van online katalógusa, és 75,9%-uk elérhetővé teszi rajta a digitalizált dokumentumokat. Az internetes hozzáférés adatai alacsonyabbak (az összes intézményt tekintve 20%), de a könyvtáraknál az átlagnál jóval magasabb (70%). A hozzáférés az összes intézményben 50%-ban, a könyvtárakban azonban 75%-ban ingyenes.

A még digitalizálásra váró gyűjtemény nagysága erősen függ az intézmény típusától. A könyvtárakban a duplumok nagy száma miatt alacsonyabb, a múzeumokban az eredeti tárgyak miatt magas. (A nemzeti könyvtárakban a már digitalizált anyag 3%, a digitalizálandó 51,4%, a közkönyvtárakban ezek az értékek 10,8 és 32,4%.)

A NUMERIC felmérés 2009 májusában befejeződött, de az adatokat tovább elemzik. A tapasztalatok alapján egy újabb, koncentráltabb kérdőíves felmérést javasolnak.

(Mándy Gábor)

Lásd még 118

Adatbázisok

166/2010

BHATT, Jay – DENICK, Dana: JISC's Academic Database Assessment Tool as a collection development and management tool for bibliographic databases In: Collection management. – 34. (2009) 3., p. 234-241.

A tudományos adatbázisok értékelésére szolgáló eszköz, az ADAT (Academic Database Assessment Tool) mint gyűjteményszervezési segédlet

Adatbázis; Állománygyarapítás; Felmérés; Elektronikus folyóirat; Gyűjtőkör; Hatékonyság

A Joint Information Systems Committee (JISC) 2007 novemberében új, ingyenesen hozzáférhető online adatbázis-összehasonlító alkalmazást indított, kooperálva a *DataSalon Ltd*, a *ProQuest*, a *Thomson Reuters' Web of Knowledge* és az *Elsevier Scopus* cégekkel. Munkájuk gyümölcse az *Academic Database Assessment Tool* (<http://www.jisc-adat.com>).

Vajon mi indokolja egy újabb szolgáltatás bevezetését az amúgy is túlszűfolt szegmensben? A magyarázat, hogy az elektronikus források bővülésével égető szüksége van a könyvtárosoknak arra, hogy tisztában legyenek az adatbázisok gyűjtőkörével, az általuk feltárt címekkel. A cikkírók a következő kérdésekre szerettek volna választ kapni: van-e átfedés olyan adatbázisok között, mint az *Inspec* és az *Engineering Information's Compendex*; milyen címeket tartalmaz a *Web of Science*, amelyek nem találhatók meg a *Compendexben* vagy az *Inspecben*, továbbá hogy van-e átfedés az *Academic Search Premier*, a *Wilson's OmniFile Full Text (Mega-Edition)* között. Végül, hogy melyiket használják előszeretettel egyetemi karok, intézetek.

Az ADAT ígérete szerint meg tud felelni ezekre a kérdésekre. Az eszköz képes összevetni a nagy bibliográfiai és teljes szöveges adatbázisok folyóiratlistáját és egyéb adatokat (ISSN, a publikáció típusa, kiadója, helye). A szerzőpáros példája: a *Web of Science* mintegy négyszer annyi (10 558) címet tartalmaz, mint a *Compendex* (2755), és az átfedés is jelentős (1817 cikk). Mivel az utóbbi mintegy öt és félezer címet fog át, mi lehet a magyarázata az ADAT-ban futtatott keresés alacsony találati arányának? Mint kiderül, az ún. „szürke irodalmat” (konferenciaanyagok, közlemények) nem veszi figyelembe az ADAT, pedig egy-egy szakterület számára nélkülözhetetlenek ezek a dokumentumok, ráadásul arányuk sem elhanyagolható, legalább 2/3-a a szaklapokénak. A listát exportálhatjuk egy Excel-munkalapra, ahol tovább dolgozhatunk vele. Felkínálják még azt a lehetőséget, hogy e-mailt küldenek, ha frissítik a listát. Ezen kívül adatbázis- és elektronikuskönyv-platfomokat hasonlíthatunk össze a segítségével, ami

kétségtelenül hasznos lehet, ám különféle, tartalmi alapon szervezett gyűjtemények és e-könyvcímek összehasonlítására még nem alkalmas.

A szerzők úgy látják, hogy az ötlet jó, de a szolgáltatónak mielőbb ki kell küszöbölnie a hiányosságokat. A jövőben tekintetbe kell vennie a konferencia-anyagokat, számos egyéb adatbázist bevonni a látókörbe (pl. *ProQuest CSA Illumina*), és integrálnia kellene a *Google Scholar* és a *Scitopiát* is. Néhány alapvető kérdés azért akkor is marad, ha mindezeket már megoldották: össze kell-e hasonlítani például egy üzleti és egy mérnöki adatbázist? Szükség van-e az adatbázisok téma szerinti csoportosítására az összehasonlításhoz?

(Vasbányai Ferenc)

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

167/2010

MÄKINEN, Olli: 50 kautta aikain suosituinta CD-levyjä Vaasan kaupunginkirjastossa In: Kirjastolehti. – (2008) 4., p. 18.

Finn könyvtári statisztika a legkedveltebb CD-kről

Állomány használata; CD-ROM; Statisztika -rokon területről; Zenei könyvtár

A zenei könyvtárak, részlegek jubileumi évében a Vaasai Városi Könyvtár egyedülálló statisztikával rukkolt elő, amely az 50 leginkább keresett és kölcsönzött CD-t vette számba. A könyvtár a saját CD-gyűjteményét és az 1996-2007 közötti időszakot vette alapul a zenei statisztika elkészítéséhez.

Statisztikák természetesen minden évben készülnek a könyvtárban, amelyek nem váltanak ki különösebb visszhangot, a nagyközönséget pedig nem érdeklik. A helyi lapok kulturális rovatai is alig pár sort szentelnek a témának. Az új statisztikai megközelítés a nagyközönség felől, tehát a kölcsönzésekből indul ki. Ezzel pedig sikerült

mind a média, mind a nagyközönség figyelmét felkelteni. A cél egyfajta zenei betekintés volt a kölcsönzött zeneszámok sugallta zenei világ feltárása érdekében.

Meglepő, hogy a listát most is a 60-as, 70-es évek legendás rockegyütteseinek vezetnek (Creedence Clearwater Revival, Led Zeppelin, Beatles a legelőkelőbb helyeken). A legfeltűnőbb az angol-szász-amerikai dominancia. A lista összességében teljesen eltér a kereskedelmi népszerűségi listáktól. A statisztika abszolút győztese Jimi Hendrix Cornerstones c. CD-je, amelyet a legtöbben kölcsönöztek ki a vaasai könyvtárból. A minden ízlésnek egyaránt megfelelő zene iránti érdeklődés meglepően kevés a statisztika tükrében.

A lista egyébként rendkívül sokféleképpen értelmezhető. Meglepetés az is, hogy Vaasa túlnyomóan svédajkú lakossága a statisztikában nem túlreprezentált. Hiszen a 4. helyen álló és svédül éneklő Eva Dahlgren minden finn számára egyformán régi nagy kedvenc. Megfigyelhető az is, hogy a hazai könnyűzenei CD-kezt kevesebben kölcsönzik ki, a rockzenével ugyanez a helyzet a lista szerint.

A könyvtár a legkedveltebb CD-kezt külön is kiállította a közönség számára, de a lemezek sokáig nem maradnak a vitrinben, jelenleg is mintegy 15 lemez van kölcsönzés alatt. A zenei részleg kb. 800 nosztalgia-albummal rendelkezik szerencsére, és nagy kárnak tekintik, hogy annak idején helyhiány miatt a régi bakelitlemezeket továbbadták.

A gyűjtemény feltárása csak egy példa a részlegben folyó sokoldalú feldolgozó tevékenységre. A zenei részleg feladata a művészeti kiállítások és koncertek megszervezése is. Itt kap helyet a műtárgykölcsönző is. A művészet tehát a zenei részleg munkájában egyensúlyt és szellemi hátteret jelent.

A vaasai könyvtárosok nem csak zeneileg képzetek, hanem más művészeti ágak elkötelezett szakértői is. Ebben a találkozásban nagy lehetőséget látnak a tevékenységi körök esetleges változása esetén is.

(Kránitz Lászlóné)

168/2010

SEADLE, Michael: PDF in 2109?. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 27. (2009) 4., p. 639-644.

A PDF formátum jövője

Elektronikus dokumentum; Formátum -gépi; Megőrzés; Szabvány

Az Adobe cég által kifejlesztett *Portable Document Format* 1.7-es verziója 2008. óta nemzetközi szabvány (ISO 32000-1). A hosszú távú elektronikus archiválásra tervezett PDF/A, amely egy korábbi változatra (1.4) épül, három évvel korábban vált ISO-szabvánnyá (ISO 19005-1). A PDF, amelynek elnevezése magyarul hordozható dokumentumformátumot jelent, rengeteg előnnyel bír. Mindenekelőtt a legtöbb szövegszerkesztő alkalmas megbízható PDF állományok létrehozására. Egy PDF formátumú dokumentum megjelenítésén sem a különböző rendszerkörnyezet, sem az idők változása nem módosít: egy 2001-ben kreált PDF dokumentum 2009-ben éppen ugyanúgy néz ki, ahogy 2001-ben kinézett. Ebben, a formai megjelenés állandóságában, ill. az eredeti megjelenés megőrzésében rejlik a formátum legfőbb értéke. Ha tehát az archiválás a cél, a PDF jó választásnak tűnhet.

A *Humboldt Egyetem* dokumentumszerverén, illetve a teljes szöveges hozzáférést nyújtó repozitóriumok között a legnagyobb számú *Social Science Research Network* adatbázisában túlnyomórészt a nyomtatók és fénymásolók által is kezelhető szabványos, A4-es méretű PDF dokumentumokat találunk, illetve az Észak-Amerikában elterjedt, az A4-estől kismértékben eltérő „letter-size” méretűeket. A szerző az A4-es méretű PDF állományok megjelenítését két e-könyv-olvasón tesztelte. A kis képernyős, akár egy zakó zsebében is elférő Sony PRS-505-ösön a PDF dokumentumot 90 fokkal megdöntve lehetett csak olvasni. Az A4-es méret két képernyőn fért csak el: a szerző úgy találta, hogy egy rendkívül gyorsan olvasó egyén számára kissé zavaróak lehetnek az egy másodpercet is

igénybe vevő lapozások. Az iRex olvasó előnye, hogy nagyobb képernyővel rendelkezik, s így alkalmas egy teljes PDF oldal megjelenítésére. Szintén mellette szól, hogy széljegyzeteket lehet fűzni a dokumentumhoz, míg a Sony készüléke esetében csak könyvjelzőzésre van lehetőség. Hátrány azonban, hogy a PDF oldalak az eredetinel kisebb betűkkel jelennek meg, így olvashatóságuk gondot jelenthet. Asztali számítógépen vagy laptopon a PDF dokumentumok könnyebben olvashatók, főként, ha van egy gördítőkerekes egerünk, mivel a page-down/page-up gombok használatakor – az oldalak hirtelen ugrásaiból eredően – könnyen elveszíthetjük a fonalat.

Mindent összevetve a PDF dokumentumok különböző készülékeken való viszonylag kényelmes olvashatóságához nem fér kétség, és a helyzet a jövőben csak javulni fog. De vajon mennyiben nevezhető a PDF formátum ideális megoldásnak a szöveges tartalmak archiválására? Úgy tűnik, hogy a megjelenés állandósága, amely a formátumnak korábban az előnyére vált, az elektronikus olvasóeszközök korában inkább hátrány. Olyan alternatív formátumokra van szükség, amelyek kellőképp flexibilisek: az e-book olvasó monitorának méretéhez igazodnak. Jó megoldásnak látszik az RTF, amely a beillesztett ábrákat is kezelni tudja. Ideális lehet a Text Encoding Initial DTD-jét használó XML, de szóba jöhető alternatíva a tiszta szöveges állomány (txt) is: példának okáért a Gutenberg projekt is ilyen, tisztán szövegesre redukált dokumentumokat kínál letöltésre. Mérlegelni kell ugyanakkor azt is, hogy a formátumnak együtt kell működnie a digitális jogokat kezelő (DRM) technológiával.

Összefoglalva: egyes esetekben, például matematikai képleteket tartalmazó szövegeknél különös jelentőséggel bír a dokumentumok formai megjelenítésének állandósága, stabilitása. Egyéb esetekben azonban a betűméret, a margók elhelyezkedése, az oldalbeállítások stb. az olvasók nagy többsége számára nem olyan tényező, amely befolyásolná az olvasott szöveg befogadását. Így várható, hogy az eljövendő-

ben a PDF dokumentumok megjelenítésekor az e-könyv olvasóeszközök a PDF-ből kivont szöveges tartalmakat egy rugalmasabb megjelenítést lehetővé tevő formátumba helyezik át. A dokumentumok eredeti formájukban történő archiválása csak azok számára tűnhet értelmes célnak, akik egy „papíralapú” világban nőttek fel. A jövőben valószínűleg nem lesz sok értelme ahhoz ragaszkodni.

(*Dancs Szabolcs*)

169/2010

VAN DER VELDE, Wouter – ERNST, Olaf: The future of eBooks? : will print disappear? : an end-user perspective In: Library hi tech. – 27. (2009) 4., p. 570-583.

Az elektronikus könyv jövője. Vajon eltűnik a nyomtatott könyv? A felhasználók szempontjai

Elektronikus könyv; Felmérés; Használói szokások; Könyvkiadás

A cikk célja, hogy választ találjon arra a kérdésre, vajon az e-könyvek „felfalják-e” a nyomtatott könyveket, és hogy felmérje azokat a tényezőket, amelyek az e-könyvek használatát befolyásolják. Az e-könyvek állandóan napirenden vannak. A hagyományos könyvkiadás, különösen a felsőoktatás világában, gyors ütemben változik. A mindenkit foglalkoztató kérdés: milyen irányt vesz a könyvkiadás? Fennmarad-e a nyomtatott formátum a Google-generáció számára, vagy az e-könyv teljes mértékben helyettesíteni fogja? A Springer évente 4000 könyvcímet jelentet meg, amelyeket kivétel nélkül e-könyvvé alakít. Piacvezetőként és a tudományos-műszaki-orvosi témájú elektronikus könyvek új üzleti modelljének újjítójaként a Springer vizsgálatot végzett a Springer e-könyveknek a saját nyomtatott könyveire gyakorolt hatásáról.

A tanulmány végfelhasználókkal és könyvtárokkal folytatott interjúkon alapul. Ezenkívül a Springer értékelte a (COUNTER-rel kompatibilis) SpringerLink használati statisztikáit.

Általánosságban elmondható, hogy a Springer e-könyveinek használata már most a fele a folyóirataiénak, míg a tartalom mennyisége a folyóiratokkal összehasonlítva csak 15%. Figyelembe véve az e-könyvek használatának sikerét, a Springer még mindig hisz a nyomtatott modellben, és nemrégiben indította a MyCopy projektet, amelynek keretében az elektronikus verziókból igény szerinti nyomtatást szolgáltat.

A tanulmány azt bizonyítja, hogy az elektronikus és nyomtatott változat együtt élhet, és hosszú távon erősíteni fogják egymást.

(*Autoref.*)

Lásd még 112, 155

Információ- és kommunikációs technológia

170/2010

BORST, Timo [et al.]: How do libraries find their way onto the semantic web? : conference report from the SWIB09 (Semantic Web in Libraries '09) in Cologne In: LIBER quarterly. – 19. (2009) 3/4.

A könyvtárak és a szemantikus web. Beszámoló a 2009. évi kölni konferenciáról

Konferencia -nemzetközi; Számítógép-hálózat

Az első *Szemantikus web a könyvtárakban (Semantic Web in Libraries)* konferenciát 2009. november 24-25-én rendezték Kölnben. A nyitónapon az általános bevezető előadások után gyakorlati példákon keresztül mutatták be a szemantikusweb-alkalmazásokban rejlő lehetőségeket. Másnap – szintén gyakorlati példákon keresztül – a kihívásokra és a lehetséges könyvtári válaszokra koncentráltak.

A szemantikus világháló az összekapcsolt dokumentumok helyett az összekapcsolt adatok (linked data) webje lesz, ahol a különböző forrásokból származó adatok integrálására kerül

a hangsúly. Mindez azt jelenti, hogy egyrészt csak azokat az adatokat kell közzétenni, amelyeket máshol még nem publikáltak, másrészt a könyvtáraknak szakítani kell azzal a gyakorlattal, hogy zárt adattárházakban „rejtik el” a metaadataikat. A könyvtáraknak elsősorban azért kell magukat elkötelezni a szemantikus web mellett, mert csak így maradhatnak láthatóak a jövő világhálóján.

A konferencián számos konkrét projekt is bemutatkozott. A jelenleg folyó fejlesztések közül van példa katalógusok szemantikusweb-szabványokkal kompatibilis közzétételére (Svéd Nemzeti Könyvtár), és olyan szemantikusweb-alapú könyvtári portál kialakítására is, amely a bibliográfiai adatok mellett tartalmaz egyéb információkat, mint nyitva tartás vagy személyes adatok (Bochumi Egyetemi Könyvtár). A könyvtárak azzal is hozzájárulhatnak a szemantikus web fejlesztéséhez, hogy az egységesített névalakokat publikálják újrahasznosítás céljából.

A rokonterületeken zajló fejlesztések közül bemutatták a *CIDOC Fogalmi Referencia Modellt*, amely lényegében a kulturális örökség témára kifejlesztett ontológia-alkalmazás, az *Europeana* új szemantikus adatrétegét, és a *DBPediát*, a Wikipédia szemantikus webes verzióját.

Az intelligens web felé az első lépések a könyvtári metaadatok összekapcsolt adatokként (linked data) való közzététele, a stabil HTTP URI-k (URL-ek) használata lehetnek. Ezt követően biztosítani kell a szemantikusweb-szabványokkal való kompatibilitást (RDF, SPARQL), végül a külső URI-kkal való kapcsolatokat. A fejlesztések kulcsa a közzétett adatok újrahasznosítása, így a könyvtáraknak célszerű minden korlátozás nélkül publikálni metaadataikat.

A komolyabb fejlődéshez azonban a könyvtári rendszernek, a bibliográfiával kapcsolatos merev nézeteknek és a jelenlegi jogi szabályozásnak is változniuk kell.

(Tóth Máté)

171/2010

BREEDING, Marshall: Social networking strategies for professionals In: *Computers in libraries.* – 29. (2009) 9., p. 29-31.

Közösségi hálózatépítési stratégiák könyvtárosok számára

Információtechnológia; Számítógép-hálózat

A közösségi hálózati alkalmazások révén bővülnek a könyvtárosok közötti szakmai kommunikáció színterei.

A *Facebook* ígéretes eszköz volt erre a célra is, de ma már egyre inkább a szórakozásra szolgál. A *LinkedIn* szolgáltatás a szakmai kapcsolatok építését, ápolását segíti, elsősorban a munkakereséshez, a munkahelyi előrelépéshez ad támaszt.

A könyvtárosok jelenléte a *Twitter*en az utóbbi időben érte el a kritikus tömeget. A *Twitter* segítségével ki-ki naprakész információkhoz juthat érdeklődési területén, ha megfelelő profilokat alakít ki. A *Twitter* közleményei mobiltelefonon, laptopon vagy asztali számítógépen egyaránt olvashatók. Használatának különböző szintjei vannak, a passzív olvasástól az aktív szereplésig. A *Twitter*en törődni kell az úgynevezett követőkkel, akik vagy ismerik az embert, vagy tudnak róla, vagy érdekesnek találják, amiről ír. A követőket természetesen motiválhatja személyes vagy szakmai érdeklődés.

A *Twitter* könyvtári használata ma már bevettnek tekinthető. Egy-egy intézmény a közönségkapcsolatok ébrentartására használhatja a *Twitter*t (értésítés sajtóközleményről, új termékekről, új ügyfelekről, a munkatársak elismeréséről stb.). Ilyen alkalmazásnál rendszeres, releváns, érdekes üzenetekre kell törekedni. (A *Twitter* egyébként a feszes, tömör fogalmazásra is nevel.)

Aki saját szakmai fejlődése érdekében fordul a *Twitter*hez, gondosan tervezze meg, miről „csiripel”, és azt is, kiket követ (azokat érdemes, akiket okosnak tartunk, a legtájékozottabbnak, aktív szakembernek). Ha nem így tesz, előfordulhat, hogy nagy mennyiségben ömlik rá az irreleváns információ.

Még egy hasznos tanács: online személyiségünk mindig legyen összhangban szakmai pozíciónkkal!

(Hegyközi Ilona)

172/2010

BUNDZA, Maira – VANDER MEER, Patricia Fravel – PEREZ-STABLE, Maria A.: Work of the Web weavers : Web development in academic libraries. – Bibliogr. In: Journal of web librarianship. – 3. (2009) 3., p. 239-262.

Honlapfejlesztés a felsőoktatási könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Honlap

A könyvtári honlapok a felsőoktatási intézményekben zajló információkeresés és kutatási tevékenység általános eszközévé váltak, ezért a könyvtárak számos módszerrel próbálják fejleszteni és karbantartani honlapjaikat, amely nem kevés kihívást jelent számukra. A Western Michigan University három könyvtárosa feltárta az ezzel kapcsolatos folyamatokat egy internetes felmérés segítségével, amelyet 149 felsőoktatási intézménynek küldtek el két fő, egy olvasószolgálatos és egy informatikus könyvtáros számára. A cikk elemzi a vizsgálat eredményeit, beleértve a webes szolgáltatások szervezeti egységeire, a prioritások kitűzésére, a webes tartalmak előállítására, az adatok bekérésére, a kiszervezésre, a tartalomkezelő rendszerekre, az újratervezésre és a használók bevonására vonatkozó adatokat. A cikkben olvasható a résztvevők véleménye arról, hogy mi jelenti a legnagyobb kihívást, illetve mi az, ami jól vagy nem működik. Végül a szerzők ajánlásokat fogalmaznak meg a téma jövőbeni kutatásaira vonatkozóan.

(Autoref.)

173/2010

CHIANG, I-Ping – HUANG, Chun-Yao – HUANG, Chien-Wen: Characterizing Web users' degree of Web 2.0-ness. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 60. (2009) 7., p. [1349]-1357.

Hogyan jellemezhető, hogy mennyire kedvelik a webhasználók a Web 2.0-s megoldásokat?

Felmérés; Használó; Számítógép-hálózat

A gyakorló szakemberek megtapasztalhatták, hogy a Web 2.0 fogalma számos megbeszélés és vita tárgya, de keveset lehet tudni arról, hogy a webhasználók voltaképpen milyen sokféleképpen használják a Web 2.0-s alkalmazásokat, nem is beszélve e sokféleség különböző tényezőiről. A cikk szerzői azt javasolják, hogy egy-egy webhasználó esetében a Web 2.0 kedveltségének, elfogadottságának mértékét az általa felkeresett webhelyek Web 2.0-s jellegének súlyozott átlagával célszerű mérni. Egy-egy webhely Web 2.0-s jellegének mértékét ugyanakkor egy bináris kritériumsor alapján kell értékelni: a webhely magában foglal-e népszerű Web 2.0-s alkalmazásokat. Egy kiválasztott csoport kattintási adatait és szakértők által az empirikus elemzés céljából adott pontjait vizsgálták meg. A szerzők azt találták, hogy egy-egy webhasználó Web 2.0 iránti kötődése pozitív módon kapcsolódik a teljesítményéhez (amelyet a megtekintett oldalak számával mérnek), sebességéhez (amelyet az egyes oldalmegtekintések időtartamával mérnek), és koncentrációjához (amelyet a felhasználó által az egyes webhelyek között kapcsolgatva megtekintett oldalakra vonatkoztatott Gini-indexszel mérnek). A Web 2.0 iránti kötődés magasabb fokát a fiatalabbak és a férfiak esetében tapasztalták.

(Autoref.)

174/2010

CVETKOVIC, Milica: Making Web 2.0 work : from 'librarian habilis' to 'librarian sapiens' In: Computers in libraries. – 29. (2009) 9., p. 14-17.

A Web 2.0 a könyvtárban

Információtechnológia; Számítógép-hálózat

A Web 3.0-nak – bár sokat beszélnek róla – még nem jött el az ideje. A nagyközönségnek még a Web 2.0-val is meg kell alaposan ismerkednie. A könyvtári Web 2.0-s alkalmazások a szerző nézete szerint azért nem hozzák meg a várt eredményt, mert nem kapcsolódnak szervesen a könyvtár stratégiai céljaihoz. Sok helyen azért indítanak például blogot, mert úgy érzik, ez manapság már kötelező. Másutt a könyvtárosok (vagy csak egy közülük) jöttek lázba az új technológiától. A kiindulópontot jelentsék a használói igények, azokhoz igazodva kell megtalálni a szolgáltatásokhoz megfelelő technológiát.

Sok könyvtárosnak napi munkája mellett egyáltalán nem jut ideje a blogokkal, wikikkel és Web 2.0-s projektekkel kísérletezni. Elindulni egyébként nagyon könnyű, de a fenntartás sok energiát és időt igényel: a blogokra rendszeresen posztokat kell elhelyezni, a wikikbe tartalmat feltölteni, a MySpace oldalakat frissíteni.

Ha sikertelennek érezzük a Web 2.0-s projektünket, gondolkodjunk el a következőkről! Tudnak-e a használók a dolgról? Nagyon fontos a marketing; és csak annyiról van szó, hogy a használókat megismertessük egy ingyenes szolgáltatásunkkal. Lehet, hogy magával a termékkel van a gond: túl nehéz a bloghoz hozzászólni, vagy esetleg unalmas a tartalma. Az oktatásra is gondolni kell: azokkal kell kezdeni, akik érdeklődnek a technológia fejleményei iránt.

Sok könyvtár kialakította már profilját a Facebookon és a MySpace-en. A Web 2.0-s alkalmazásoknál a legfontosabb dolog a hatékonyan felhasználás, a használói visszajelzés. Ezek az alkalmazások legyenek a könyvtári portál egyfajta bővítményei, linkekkel a katalógusokhoz, működjenek forráskalauzokként,

eseménynaptárakként.

Vannak kereskedelmi forgalomban beszerezhető alkalmazások is, amelyek a könyvtári tartalmak népszerűsítésére szolgálnak a Facebookon. Ilyen például a LibGuides Web 2.0-s tartalom- és könyvtári tudásmegosztó rendszer, amely a Twitterrel integráltan működik. A LibGuides-t használó 750 könyvtár (és 12 és fél ezer munkatársa) hálózatot alkot, együttműködésük eredményeként több tízezer kutatási és információs kalauz jött létre.

A Könyvtár 2.0 azt jelenti, hogy a gyorsan változó környezetre gyorsan kell reagálni. Ami változik, az a könyvtár „architektúrája”: éjjel-nappal a használók rendelkezésére állnak, mindig elérhetően, mindig nyitott módon, minden eszközt megragadva, hogy e-szolgáltatásaikat a használók otthonaikban, munkahelyükön, a repülőtereken stb. igénybe vehessék.

Az egyének a közösségi hálózatokon információkat osztanak meg, látszani és barátkozni akarnak. A személyes információk megosztása felveti a személyes adatok védelmének kérdését. A könyvtárak számára hagyományosan fontos a személyes adatok védelme, az új technológiai fejlemények miatt ne siessünk lemondani erről. A Könyvtár 2.0 a részvétel körül forog, de a részvétel önkéntes!

(Hegyközi Ilona)

175/2010

GOH, Tiong-Thye – HUANG, Yen-Pei: Monitoring youth depression risk in Web 2.0. – Bibliogr. In: VINE. – 39. (2009) 3., p. 192-202.

A fiatalkori depresszió vizsgálata a Web 2.0-n

Felmérés; Ifjúsági olvasó; Számítógép-hálózat

A közösségi hálózati webhelyek egyre népszerűbbek az utóbbi időben a fiatalok körében, ott fejtik ki és osztják meg másokkal gondolataikat, nézeteiket és érzéseiket. Korábban, ha egy fiatal lehangolt volt, a barátaihoz, szüleihez vagy szakemberhez fordult. Ma a blogokon oszthatja

meg vagy adhatja közre érzelmeit és szándékait. A cikk azt a célt tűzte ki, hogy megvizsgálja, felhasználható-e a szövegbányászat és adattárolás arra, hogy megtalálják és figyelemmel kísérik azokat a bloggolókat, akik depressziósak, és akiknél fennáll az öngyilkosság kockázata, annak veszélye, hogy kárt tesznek magukban vagy másokban.

A cikk szakirodalmi szemlével indul, amely az érzelmi vonatkozású szövegbányászattal és az öngyilkosság-kutatással foglalkozó publikációkat foglalja össze. A veszélyeztetett bloggerek felderítésére súlyozott szótárral rendelkező szöveges keresőalgoritmust dolgoztak ki, majd tesztelték a rendszer működőképességét. A cikk egy mintán összehasonlítja a veszélyeztetett bloggerek százalékos arányát Ausztráliában, az Egyesült Királyságban és Új-Zélandon.

Az eredmények azt mutatják, hogy a szövegbányászati technológiákkal ki lehet szűrni a depressziós bloggereket. Azonban a jövőben további kutatásokra van szükség az azonosítás továbbfejlesztése és a téves riasztások kiküszöbölése érdekében.

(Autoref.)

176/2010

LIETZAU, Zeth: U.S. public libraries and Web 2.0 : what's really happening? In: Computers in libraries. – 29. (2009) 9., p. 6-10.

Mennyire használják az amerikai közkönyvtárak a Web 2.0-s technológiákat?

Felmérés; Információtechnológia; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat

A Colorado State Library könyvtári kutatásokkal foglalkozó részlege 2008 tavaszán azt vizsgálta, hogy mennyire használják a közkönyvtárak a webes technológiákat. Három kérdéskört elemeztek: az USA-beli közkönyvtárak hány százaléka érintett; a webet használó könyvtárak miben különböznek a nem használóktól; a webes technológiák korai alkalmazása hogyan járult hozzá

az illető könyvtárak sikerességéhez.

A 2005. évi közkönyvtári jelentés alapján százszáz könyvtárat választottak ki a különböző méretű intézmények közül (a lakosság száma 10 ezer fő alatt, 10 és 25 ezer között, 25 és 99 ezer között, 100 ezer és 500 ezer között). A mintát kiegészítették 83 olyan könyvtárral, amely legalább 500 ezer főt lát el (ezek a könyvtárak 1%-át teszik ki, ugyanakkor a lakosság közel 30%-át látják el).

Felkeresték a könyvtárak honlapjait, és megnézték azt is, jelen vannak-e a MySpace, a Facebook, a Twitter közösségi szolgáltatások használói között.

2008-ra a webes technológiák alkalmazása közkeletűvé válhatott volna a közkönyvtárakban. A vizsgálat tapasztalatai szerint az amerikai közkönyvtárak több mint felénél három dolog fordult elő: a webes jelenlét, az online katalógus és az, hogy a használó el tudja érni saját kölcsönzési stb. adatait. Az újabb szolgáltatásokat legfeljebb a könyvtárak fele szerepeltette kínálatában, és sok olyan szolgáltatás volt, amellyel egyáltalán nem éltek. Például a könyvtáraknak csak 1%-a engedte a használók számára, hogy a katalógustételeket címkézzék, és csak minden huszadik könyvtár találta vonzónak a közösségi hálózati webhelyeket.

Az arányokat kissé torzítja az a tény, hogy az USA-ban nagyon sok a kis könyvtár. A közkönyvtárak 60%-a 10 ezernél kevesebb embert lát el (összesen a lakosság 7%-át). Ebben a könyvtári körben rosszabbak az anyagi lehetőségek, csak a könyvtárak 73%-a rendelkezik weboldallal, és alig a fele online katalógussal. A legkisebb könyvtárakban csekély a csevegő és az elektronikus levélben zajló referenz aránya is. A nagyobb közkönyvtárak szinte mindegyike alkalmazza a webes technológiákat, és lassan a Web 2.0-s szolgáltatások irányába mozdul el. Minél nagyobb egy-egy könyvtár, annál valószínűbb, hogy alkalmazza a különböző technológiákat, de csak a legnagyobbaknál fordul elő az összes technológia. A legnagyobbaknál a legnagyobbnál előfordulása 72% (az összes többi kategóriánál alig 50%), a blogé 57% (má-

sutt 39%). Még a legnagyobbak is csak lassan kezdenek a közösségi hálózatok felé fordulni (MySpace és Flickr 30%, Facebook 11%).

A könyvtárhasználók felől nézve: szinte minden könyvtárhasználó megtalálhatja könyvtárát a weben, a legtöbben el tudják érni könyvtárak katalógusát és saját adataikat. A használók többségének rendelkezésére áll az e-mailes referenz. Az újabb technológiák elfogadásával és azoknak az alkalmazásoknak a népszerűsítésével, amelyek a használókat közvetlenül bevonják, még sok a teendő. A csevegő referenz a használók felé áll rendelkezésre, tíz ember közül négy fogad blogok vagy RSS útján információkat könyvtárától.

A vizsgálat későbbi részében a minőséget vizsgálták. Az egyes könyvtárakat egy 29 pontos skálán értékelték. Az egyes könyvtári kategóriákban a legmagasabb pontszámot elérő intézményeket tekintették a webes technológia úttörőinek. E könyvtárakról kiderült, hogy szinte minden területen jobbak a körülményeik (finanszírozás, személyzeti ellátottság, egy főre jutó jövedelem), mint a kategória egyéb könyvtárainak. E könyvtárakat ugyanakkor többször használják, több dokumentumot kölcsönöznek, többször kérnek tőlük tájékoztatást. Meglepő módon a könyvállományt és a számítógépek számát tekintve nincs jelentős eltérés a két kategória között. Mivel az adatok 2005-ből származnak, ezekből nem lehet következtetéseket levonni arra nézve, hogy az új webes technológiák alkalmazása mennyire lendíti fel a kölcsönzési forgalmat és a rendezvények látogatottságát.

Ez lesz a vizsgálat következő szakaszának a tárgya. A 2003. és a 2008. évi adatokat vetik össze a hagyományos szolgáltatásokat tekintve. Folytatják a webes technológiák terjedésének tanulmányozását is, összehasonlító adatokra is támaszkodva. Azt kutatják majd, az új technológiák használata hogyan befolyásolja a könyvtár sikerességét.

(Hegyközi Ilona)

177/2010

PELTIER-DAVIS, Cheryl: Web 2.0, Library 2.0, Library user 2.0, Librarian 2.0 : innovative services for sustainable libraries In: Computers in libraries. – 29. (2009) 10., p. 16-21.

Web 2.0, Könyvtár 2.0, Használó 2.0, Könyvtáros 2.0. Innovatív szolgáltatások a „fenntartható” könyvtárak számára

Használó; Igény; Információtechnológia; Számítógéphálózat; Szolgáltatások

A Web 2.0 a webre alapozott szolgáltatások második generációját jelenti. Egészen egyszerűen megfogalmazva olyan hely, ahol a weben olvasni és írni lehet; ahol a használók az online tartalom előállítói és fogyasztói is egyben; ahol interaktív, kétirányú a kommunikáció. Míg a Web 1.0 olyan hely volt, ahová el kell látogatni, és onnan valamit kapni lehet, a Web 2.0 olyan hely, ahol jó lenni, és érdemes csinálni valamit.

A Könyvtár 2.0 – egyszerűen megfogalmazva – olyan könyvtár, amely a Web 2.0-s technológiát alkalmazza, használó-központúság jellemzi, amely a használókat bevonja a tartalom létrehozásába, és közösségi szolgáltatásokat nyújt. Hívei azt jósolják, hogy az új szolgáltatási modell felváltja a hagyományos, „egyirányú” szolgáltatási kínálatot, amely több évszázadon át jellemezte a könyvtárakat.

A 2.0-s könyvtári gyűjteményekben egyaránt előfordulnak a hagyományos és a „feltörekvő” formátumok. Az új generációs könyvtári katalógusok mindkét kategóriához hozzáférést nyújtanak. Egy OCLC jelentés (*Online katalógusok: mit akarnak a használók és mit akarnak a könyvtárosok*; www.oclc.org/reports/onlinecatalogs/default.htm) azt sugallja, hogy a használók a következőkre vágnak:

- közvetlen linkekre online tartalomhoz,
- értékelésekre,
- releváns keresési eredményekre,
- lelőhely-információkra, a hozzáférhetőséget is beleértve,
- egyszerű kulcsszavas keresésre, amelyhez

szakértői, útmutatással segített keresési lehetőség is csatlakozik.

A 2.0-s könyvtári szolgáltatásokra rátérve a szerző saját könyvtárának (amely felsőoktatási és közkönyvtári feladatokat egyaránt ellát) gyakorlatából a következőket emeli ki: értéknövelt szolgáltatások, a sokrétű igények kielégítése, a szolgáltatások és tartalom proaktív népszerűsítése. Az oktatókat, az egyéb munkatársakat, a hallgatókat és más felhasználókat ösztönözték, hogy legyenek a könyvtár Facebook oldalán „rajongók”. Új termékeikről és szolgáltatásairól beszámoltak a Twitteren. Létrehozták a webhely hordozható változatát, amely mobil eszközökkel is használható, virtuális referenz szolgáltatást indítottak. Folyamatosan értékelik és használatba veszik a források felkutatásának és szolgáltatásának eszközeit (WorldCat Local – OCLC, Encore – Innovative).

A Használó 2.0 a következő tulajdonságokkal rendelkezik:

- információfüggő, gyorsan szeretne hozzájutni a friss, testre szabott információkhoz,
- egyre önállóbban navigál és választ, nem igényel útmutatókat,
- egyre elégedettebb a weben talált információk minőségével,
- az online forrásokat előnyben részesíti a nyomtatottakkal szemben,
- a tartalom mellett nagyon fontos számára a kontextus (az Amazon webes portálja, új generációs OPAC-ok),
- rajong az e-mailért, a blogokért, wikikért, online vásárlásért,
- teljesen be van hálózva (laptop, okos telefon, MP3 lejátszó),
- 24/7-es hozzáférést igényel a fizikai és a virtuális könyvtárhoz,
- jól teljesít a felsőoktatásban és a tudományos életben.

Mindez a Könyvtáros 2.0-tól megkívánja a kö-

vetkező kompetenciákat:

- az állandó és gyors tanulás képessége,
- tájékozódás az erőforrások megszervezésének és elérésének új módszereiről, a technológiai trendekről,
- az önálló és a csoportban való munkavégzés képessége,
- kockázatvállalás, nyomás alatti munkavégzés,
- szolgáltatás- és használó-központúság,
- a változások előmozdításának képessége,
- humorérzék,
- folyamatos képzés,
- kutatás és publikálás,
- a szakirodalom olvasása,
- részvétel a könyvtári integrált rendszerek megtervezésében és használhatóságának vizsgálatában,
- együttműködés,
- lobbizás a 2.0-s megoldások érdekében.

Hogyan integrálhatjuk a Web 2.0-s technológiákat meglévő könyvtári szolgáltatásainkba? A használók „civilként” már használják ezeket az eszközöket – ismerjük meg ezeket minél jobban, és használjuk fel szolgáltatásainkban. Ezek az eszközök nem csak a külső kommunikációt, hanem a belsőt is jobba tehetik (a wiki mint online tudásbázis, a bevált gyakorlat népszerűsítésének helye, eljárások és koncepciók lelőhelye). A közösségi szoftverekkel bárki közzétehet online tartalmat, mégpedig azonnal.

A technológiában jártas használóknak újszerű és használóközpontú szolgáltatásokat kell nyújtani. Rugalmas megközelítésre van szükség: ragaszkodjunk a szakma szabályaihoz, de közben kísérletezzünk az új megoldásokkal. Ezek révén hozhatjuk létre a 21. század fenntartható könyvtárait.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 106, 121, 124, 133, 152, 183

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárépítés, -berendezés

178/2010

BEGG, Rachel: Death or diversification? : the use of space in public library buildings. – Bibliogr. In: Aslib proceedings. – 61. (2009) 6., p. 619-635.

Térhasználat a közkönyvtárakban

Állomány; Felmérés; Könyvtárépület -közművelődési; Közművelődési könyvtár

A szerző arra volt kíváncsi, vajon az elmúlt évek könyvtárhasználatának tendenciái – amelyek legfontosabb hozadéka talán a gyűjtemények társadalmon belüli szerepének visszaszorulása volt – megfordítható-e azáltal, hogy a könyvtárak újragondolják szolgáltatásaikat. A London Tower Hamlets negyedében található *Idea Stores*, valamint a Hampshire megyei *Discovery Centres* példáján a társadalmi térhasználat és gyűjteményi funkció ürügyén annak is utánajárt, hogy a nem könyv jellegű állomány és egységek (a legkülönbözőbb médiatárak, galéria, kávézó, gyereksarok, stb.) valóban a könyvek rovására terjeszkednek-e.

A szakirodalom egyetért abban, hogy a könyvkeret állandó csökkenése negatív hatással van a könyvekkel kapcsolatos szolgáltatásokra: így például 2000 és 2006 között 21%-kal csökkent a kölcsönzések aránya a brit könyvtárakban, míg ugyanebben az időszakban a más médiumokra szánt összeg jelentősen emelkedett. A dilemma nem új keletű, hiszen már a negyvenes években (!) voltak, akik nem tartották helyesnek a funkciók megosztását. Az ellentábor azzal érvel, hogy követni kell az életformaváltással együtt módosuló közösségi igényeket, mivel a társadalmi integrációt a dinamikus, multifunkcio-

nális információs központok segítik manapság. Mindez feladatot jelent a tervezőknek is, akiknek flexibilis épületekben kell gondolkodniuk. A példákban említett intézmények statisztikája azt mutatja, hogy sikeresen vették fel a kesztyűt, de még az új keretek között is esett a könyv iránti érdeklődés.

A könyvtári terek használatának vizsgálatához a szerző elsősorban a két könyvtár használati mutatóit, egy könyvtárépítési könyvsorozat vonatkozó fejezeteit, és a *Designing Libraries* honlapját tekintette át. Az eredmény meglepő: már a 60-as évek óta vannak nem könyves terek és anyagok a könyvtárakban, a közösség igényeitől függően ezek lehetnek az audiovizuális anyagok számára kialakított terek, vagy művészeti galériák. A nagy áttörést a számítógépek megjelenése hozta. Ugyanakkor a vadonatúj *Discovery Centres*-ben is csupán 35-40% ezek aránya az olvasói terek és a könyvek mellett. Való igaz, hogy az újabb könyvtárakban nagyobb szerephez jutnak a tan-, kiállítási és előadótermek, a számítógépek, a találkozóhelyek és egyebek, ám az új épületeknek az alapterülete is sokkal nagyobb. A szerző úgy találta, az audiovizuális gyűjtemények mindössze 10%-ot foglalnak el, miközben ennek a médianak kb. ugyanekkora az aránya a teljes állományban. Vagyis a könyvek továbbra is az állomány többségét alkotják.

Annak a célnak az érdekében tehát, hogy azok a látogatók is hosszabb időt töltsenek az intézményekben, akik nem olvasni akarnak, nem áldozták fel a könyvtárak „hagyományos” funkcióját. Az elmúlt évtizedek kevésbé drámai változásokat hoztak, mint azt néhányan vélelmezik. Mindazonáltal nem árt újraértékelni a könyvtár – és benne a könyvtárosok – helyét, munkáját a társadalomban.

(Vasbányai Ferenc)

179/2010

KURKA, Ladislav: Stavby českých knihoven. – Bibliogr. In: Knihovna. – 20. (2009) 2., p. 25-36. : ill.
Res. angol nyelven

Cseh könyvtárépületek

Könyvtárépítés, berendezés; Könyvtárépület; Könyvtárügy története

A cikk a cseh könyvtárépítészeti négy évszázados történetét tekinti át. 1605-ben a rožmberki Petr Vok, dél-csehországi főúr rendelte el a cseh területen első könyvtári célú épület megépítését. A szerző részletesen bemutatja az 1919 előtti időszak építészeti (főként barokk könyvtári termek épültek kolostorokban és várkastélyokban), és az elszórtan fellelhető közkönyvtári épületeket. 1919-ben született meg az igen haladó szellemű könyvtári törvény, amely nagy hatással volt a csehszlovák könyvtárügyre, azonban nem foglalkozott a könyvtárépítés kérdésével. Vizsgálja a könyvtárépületek és a könyvtárügy anyagi ellátottságának helyzetét az ún. első csehszlovák köztársaság időszakában, a 2. világháborút követő időben és 1989 után. A szerző az utóbbi húsz évet veszi alaposabban szemügyre, és bemutatja az ekkor átépített vagy újonnan épült könyvtárakat, az információtechnológia hatását a könyvtári szolgáltatásokra, számtalan sikeres új könyvtárépület részletes (fényképekkel illusztrált) leírásával.

(Autoref.)

180/2010

LEITNER, Gerald – MERSCHITZKA, Heike – WINDINGER, Helmut: Nové budovy rakouských knihoven In: Knihovna. – 20. (2009) 2., p. 4-13. : ill.
Res. angol nyelven

Új könyvtárépületek Ausztriában

Könyvtárépület -közművelődési; Működési feltételek; Városi könyvtár

A világ, így Ausztria könyvtáraiban is fellendülés tapasztalható az elkerülhetetlen megszűnésről szóló jóslatok ellenére. Az osztrák könyvtárak használata több mint 40%-kal növekedett az utóbbi 20 év alatt. Az új információs és kommunikációs technológiák nem mértek végső csapást a könyvtárakra. Éppen ellenkezőleg, új ösztönzést adtak nekik. Létrejött a könyvtárosi munka új koncepciója, amely sokkal inkább koncentrálna a használók kívánságaira, igényeire, mint korábban.

Ausztriában az egyik fő probléma a kis és közepes könyvtárak esetében a könyvtári törvény hiánya, amely biztosítaná működésüket és finanszírozásukat, meghatározná szabályait és szolgáltatásait. A közművelődési könyvtárak a helyi hatóságok mindenkori prioritásaitól függenek. Ausztriának tehát felelős és modern könyvtárpolitikára van szüksége, melyet szövetségi és regionális szinten is támogatnak.

A könyvtárak vitalitását és vonzerejét a könyvtárépítés fellendülése is jelzi. Az egyik legnagyobb könyvtárépület a Wiener Hauptbibliothek (bécsi városi könyvtár), amely 2003-ban nyitotta meg kapuit nagy médiaérdeklődés közepette. A könyvtár nemcsak a közönség soraiban lett sikeres, hanem Bécs új jelképévé is vált. Nemrégiben Linz, Graz és Salzburg könyvtárai is követték példáját. A szerzők bemutatják ezeknek a könyvtáraknak az építészeti és szolgáltatási koncepcióját.

(Autoref. alapján)

Számítógépes könyvtári rendszerek

181/2010

PASQUI, Valdo: Evoluzione dei sistemi di gestione bibliotecaria tra vecchi e nuovi paradigmi. – Bibliogr. 27 tétel In: Bollettino AIB. – 49. (2009) 3., p. 289-306.

Res. angol nyelven

A könyvtári rendszerek fejlődése régi és új paradigmák között

Elektronikus könyvtár; Használó; Integrált gépi rendszer; Szabvány

A könyvtárak jelenlegi működési környezetét leginkább a digitális információk mennyiségének exponenciális növekedése, a mindent átszövő web, a használók aktív részvételének előmozdítására tervezett eszközök terjedése és az adatok és szolgáltatások megosztásán és újrafelhasználásán alapuló alkalmazások jellemzik. Mindezeket a tendenciákat az infokommunikációs technológia változásai kísérik, és befolyásolják mind a társadalmi változások, mind a gazdasági folyamatok, események. A mobilitás és az állandó „bekapcsoltság” („*permanent connectivity*”) révén fejlődő „közösségi hálózatok”, „virtuális közösségek” és a „virtuális üzlet” szükségessé teszik a fennálló helyzet és a lehetséges forgatókönyvek vizsgálatát. Ezekben – úgy tűnik – a szöveges dokumentumoktól eltérő kifejezési formák jutnak vezető szerephez, és az információ létrehozásának, megosztásának, keresésének és használatának olyan új modelljei, melyekben a digitális tartalom jut egyre növekvő szerephez. Mindezek hatása a munkára, a kutatásra és az oktatásra olyan vizsgálандó problémákat vet fel, amelyek összefüggenek a források megbízhatóságával, integritásával, megőrzésével, a jogok kezelésével.

Az „ILS” szoftvercsomagok (amelyeket annak idején *integrált könyvtári rendszernek* értelmeztünk, és ma „*library management system*”-ként vannak a könyvtárak használatában) a könyvtár fő működési területeit fedik le: a gyarapítást, feldolgozást és kölcsönzést, beleértve a könyvtárközi kölcsönzést is (a leltári és a megőrző funkciók kiszolgálása mellett). Manapság pedig minden komolyabb szoftvergyártó integrálja az elektronikus források kezelését szolgáló „ERMS” (*Electronic Resource Management Systems*) alkalmazásokat. Mégis, a könyvtári rendszerek olyan „vertikális alkalmazások”, melyek más alkalmazásokhoz való integrálódási képessége meglehetősen korlátozott; többnyire

a katalógus-használatra és az átvett katalógusrekordokra (Z39.50), a könyvtárközi kölcsönzésre (ISO ILL 10160/61) és a kölcsönzésre (ide értve az önkiszolgáló kölcsönzés eszközeit is) terjed ki. Még az – eddig nem eléggé elterjedt – EDI (*Electronic Data Interchange*) rendszerek sem nagyon alkalmasak más rendszerekhez (pl. a könyvelés, a humánerőforrás-gazdálkodás, a hallgatói előmenetel, az *e-learning*), illetve más funkcionális területek (pl. az e-közigazgatás, e-tudomány) rendszereihez kapcsolódni.

A használó felé forduló szolgáltatásokat ma leginkább a 2002-ben *Dempsey* által *Discover to Deliver*-nek nevezett (és D2D-nek becézett) paradigma uralja, ahol a legjobb eszköz a több katalógusban való kereséshez még mindig a Z39.50, ám bár napjainkban az OPAC-ok és metaOPAC-ok jelentős átalakuláson mennek át, hogy a Web 2.0 integrált és metamotoros világában hasznosuljanak.

A digitális könyvtárak terén, főként az egyetemi és tudományos környezetben kedvelt nyílt hozzáférés (vagy archívum) kezdeményezés (OAI – *Open Access* ill. *Archive Initiative*) olyan paradigmává vált, amely – egyebek között – lehetővé tette a világos különbségtételt az adat- és a szolgáltatásnyújtók között. Az újabb, paradigmává váló kezdeményezések:

- a könyvtárközpontúságról végképp lemondó, a használó munkafolyamatára (*workflows*) koncentráló megközelítés;
- az „adatfelfedezés” (*Data disclosure*) szélesebb, az „alkotási ciklus” egészét magába foglaló folyamata, melynek egyik részévé válik a D2D;
- a forrásközpontú modell;
- a szolgáltatásra irányuló felépítés (*Service Oriented Architecture* – SOA);
- és a meghatározással még nem rendelkező „*cloud computing*”, ami egyelőre a számítástechnikai háttérszolgáltatások (pl. térbiztosítása adatbázisok számára, „virtuális számítógép” szolgáltatás, a szoftver mint szolgáltatás – „*Software as a Service*” – modell, központosított szerverszolgáltatások stb.) közös megnevezésére szolgál.

A folyamatban lévő munkálatok közül a Digitá-

lis Könyvtári Szövetség 2007-ben létrehozott, az ILS-ek átjárhatóságát és együttműködő-képességét vizsgáló munkacsoportjának tevékenysége; az OAIS (szervezet a strukturált információs szabványok fejlődéséért) konzorcium ugyanabban az évben létrehozott *Search Web Services* műszaki bizottságának munkálatai mellett az „Elektronikus keretek az oktatás és a kutatás számára” projekt érdemel figyelmet. Ez utóbbi (*e-Framework for Education and Research*) a JISC, Ausztrália és Új-Zéland oktatási minisztériumai és a holland SURF együttműködésén alapul, és az OAI, SOA elveit próbálja a (könyvtári) gyakorlatba átültetni.

(Mohor Jenő)

Számítógép-szoftver

182/2010

DE SMET, Egbert: Some ISIS-software history and technical background on the new FOSS integrated library system ABCD In: LIBER quarterly. – 19. (2009) 3/4.

Az ISIS szoftvercsalád története és az új integrált könyvtári rendszer, az ABCD

Integrált gépi rendszer; Szoftver

A történet a számítástechnikában szinte történelem előtti időnek tűnő 1970-es években kezdődött, amikor az ENSZ nemzetközi munkaügyi Szervezete (ILO) két dokumentációs rendszert egyébe integrált. A „*Central Documentation System*” és az „*Integrated Set of Information Services*” házasításából létrejött a CDS/ISIS szoftver, az első egyike, amely mögött komoly adatbázis-kezelő technológia állt.

Az új szoftver felkeltette az UNESCO érdeklődését, mivel kevésbé fejlett országok számára a fejlett és professzionális bibliográfiai ellenőrzést lehetővé tevő eszközt láttak benne. 1985-ben elkészült az addig nagy gépeken

futó alkalmazás DOS alapú változata, a „*Micro CDS/ISIS*”, amely már jelentős tároló és indexelő kapacitással is rendelkezett. Ez a változat, melyet az UNESCO floppyn (később CD-n is) forgalmazott, világszerte komoly sikert aratott, főleg a fejlődő országokban. Újabb verziói már a hálózati, többfelhasználós működést is lehetővé tették, és a beépített Pascal programnyelv a helyi igényekhez alkalmazást, saját interfészek, különböző nyelvű változatok létrehozását szolgálta (a kínai változat pl. még 1995-ben is széles körben használatos volt).

Nyíltságával a CDS/ISIS voltaképpen a nyílt szoftver mozgalom előfutárának tekinthető. Ugyanakkor sokáig megmaradt DOS-alapú, nem grafikus, billentyűzet-használó eszköznek, miközben a nyugati világ könyvtáraiban az ablak-egér-ikon-legördülő menü megjelenés (a grafikus interfész) vált egyeduralmúvá. Az 1995-ben megkezdett fejlesztés eredményeképpen 1997-ben Bogotában, az első CDS/ISIS világtalálkozón bemutatották a Windowsra alkalmazott változatot, mely „*WinISIS*” néven vált népszerűvé. Újabb tíz év múlva, 2005-re megjelentek a www-képes szerverváltozatok: a lengyel „*ISIS3W*”, a német „*OpenISIS*” és a brazil „*wwwisis*”, azt mutatva, hogy a szoftver követi a technológiai fejlődést, és azt is, hogy használata, fejlesztése túlterjedt az UNESCO-kontextuson. (A lengyel változatot a FAO használja, a WHO latin-amerikai információs központja 16 millió rekordot, kivonatokat és online teljes szövegeket tartalmazó adatbázist kezel „házi” fejlesztésű ISIS-változattal.)

2005-ben az UNESCO teljes mértékben szabad és nyílt forráskódú szoftverré tette az ISIS-t, és további fejlesztését a „*FOSS ISIS community*”-re bízta (www.iccisis.org). 2009-ben pedig bemutatták a kliens-szerver architektúrájú, JAVA alapú „*J-ISIS*”-t is.

A többé-kevésbé négy generációjú ISIS szoftvercsaládnak van néhány, az alábbiak szerint jellemezhető közös tulajdonsága:

- sémamentes, azaz változó hosszúságú és struktúrájú rekordok;
- az adatok könnyen azonosítható mezők-

Elektronikus könyvtár

183/2010

BYGSTAD, Bendik – GHINEA, Gheorghita – KLÆBOE, Geir-Tore: Organisational challenges of the semantic web in digital libraries : a Norwegian case study. – Bibliogr. In: Online information review. – 33. (2009) 5., p. 973-985.

A szemantikus web szervezeti kihívásai a digitális könyvtárak számára: norvég esettanulmány

Elektronikus könyvtár; Felmérés; Információszervezés; Információtechnológia; Nemzeti könyvtár

A cikk célja, hogy szocio-technikai szempontból vizsgálja a szemantikusweb-technológia hatását stratégiai, szervezeti és technikai szinten. A szemantikus web ígéretes kezdeményezésnek tűnik a jövő digitális könyvtárai számára. Ugyanakkor jelentős eltérés tapasztalható a szemantikus webbel kapcsolatos kutatásokat tekintve a technikai és a szervezeti területen folyó kutatások között.

A norvég nemzeti könyvtár (NL) átfogó esettanulmánya két fő információforrásra épül: az NL digitalizálási projektjének dokumentációjára, és kilenc különböző érdekelt féllel folytatott interjúra az NL szervezeti egységének három szintjéről 2007. június és augusztus között. A felsővezetőket a stratégiáról kérdezték, a középvezetőket és a könyvtárosokat a szervezeti, az informatikusokat a technikai kérdésekkel keresték meg.

Az eredmények azt mutatják, hogy a legnagyobb hatás a szervezeti szinten lesz tapasztalható, mert a külső és belső szervezeti struktúrákat úgy kell felépíteni, hogy megoldást jelentsenek az ontológiaszervezés problémáira. A digitális könyvtárakban meg kell vizsgálni az ontológiai fejlesztésének szervezeti kereteit.

Az informatikusoknak és a könyvtárosoknak körültekintőbbnek kell lenniük a szervezeti kérdésekben, amikor szemantikusweb-projektek

ben és almezőkben található (az új „NO-SQL” mozgalom fényében érdeklődésre számot tartó tulajdonság);

- a helyi fejlesztést programozói tudás nélkül lehetővé tevő „formattáló nyelv”;
- ennek köszönhető egyszerű adatexport, -import.

Nem technikai jellemzőit illetően az ISIS (mivel soha nem fordult az SQL és a relációs adatbázis-kezelés felé) nem kapott erős támogatást a számítástechnikai tudományok felől. Annál nagyobb érdeklődést váltott ki a számítástechnika felé forduló könyvtárosok és információs szakemberek körében, akik nem tévesztették szem elől a könyvtári és dokumentációs információs rendszerek speciális követelményeit. Az ISIS-t (ENSZ-es származása, és a fejlődő világnak szánt volta miatt) gyakran a szegény ember könyvtári rendszerének tartják, holott nem is valódi könyvtári rendszer, csak egy általános eszköz, melyből a szegény könyvtáros kifejlesztheti a maga adatbázisát könyvtára fél-automatizálásához. Népszerűségét mindenképpen támogatja, hogy viszonylag szerény hardver- és operációs rendszer követelményei vannak, és hogy ingyenes terjesztésű (ez tette a nyugati világban a nonprofit szférában különösen elterjedté).

Az ISIS család legújabb tagja, az ABCD betűnévének feloldása mutatja, hogy komoly ambíciói vannak, nem csak könyvtárak (*Automatización de Bibliotecas*), hanem dokumentációs központok (*Centros de Documentación*) automatizálásának eszköze is kíván lenni. Ez azt jelenti, hogy teljesen független a használatos bibliográfiai struktúráktól (bár tartalmazza a MARC és a Latin-Amerikában elterjedt CEPAL szabványokat), a szoftver segítségével létrehozott bármilyen struktúra kezelését lehetővé teszi. Az ABCD a teljes ISIS interfészt nyújtja webes környezetben, így könyvtárak, levéltárak, dokumentációs intézmények és múzeumok is használhatják saját információs struktúrájukban. Webes voltának köszönhetően pedig elektronikus dokumentumok kezelésére is alkalmas.

(Mohor Jenő)

terveznek és kiviteleznek digitális könyvtárakban. A szakembereknek elsősorban azt kell tudomásul venniük, hogy az ontológia-szervezés folyamata és a szemantikus metaadatok előállítása hatással lesz az egész szervezetre. A nyilvános digitális könyvtárakat mindez nagyobb

nyitottságra ösztönözheti a használói csoportok felé az ontológia-szervezés folyamatának megfelelő irányítása érdekében.

(Autoref.)

Lásd még 87, 132, 135

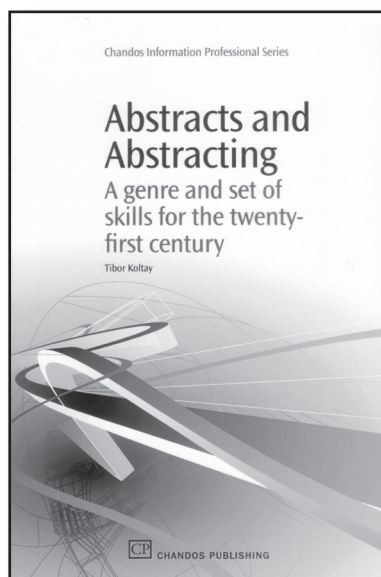
Az ismertett cikkek forrásai

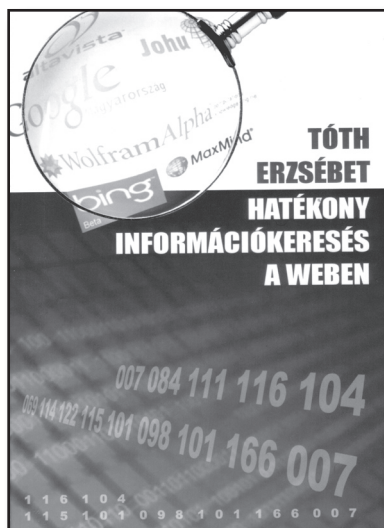
Annals of library and information studies (IN)	56. (2009) 3.
Aslib proceedings (GB)	61. (2009) 6.
Bibliotekarz (PL)	(2009) 10., 11., 12.; (2010) 1., 2.
Bibliotekovedenie (RU)	(2009) 6.
Bibliothek DE)	33. (2009) 3.
Bibliotheksdiens (DE)	43. (2009) 10.
Bollettino AIB (IT)	49. (2009) 3.
The bottom line (US)	22. (2009) 4.
BuB (DE)	60. (2008) 7/8., 9., 11/12.; 61. (2009) 1., 3., 5.
Bücherei Perspektiven (AT)	(2009) 2.
Bulletin des bibliothèques de France (FR)	54. (2009) 6.
Cataloging & classification quarterly (US)	47. (2009) 7.
Collection management (US)	34. (2009) 3.
College & research libraries (US)	70. (2009) 6.
Computers in libraries (US)	29. (2009) 9., 10.
IFLA journal (I)	35. (2009) 4.
Information Wissenschaft und Praxis (DE)	60. (2009) 5.
Interlending & document supply (GB)	37. (2009) 4.
Itlib (SK)	13. (2009) 3.
The journal of academic librarianship (US)	35. (2009) 6.
Journal of access services (US)	6. (2009) 4.
Journal of documentation (GB)	65. (2009) 6.
Journal of information science (GB)	35. (2009) 4., 6.
Journal of librarianship and information science (GB)	41. (2009) 2., 3., 4.
Journal of library administration (US)	49. (2009) 6.
Journal of the American Society for Information Science and Technology (US)	60. (2009) 7., 9.
Journal of web librarianship (US)	3. (2009) 3.
Kirjastoletti (FI)	(2008) 4., 6.
Knihovna (CZ)	20. (2009) 2.
Knižnica (SK)	10. (2009) 11/12.
LIBER quarterly (I)	19. (2009) 3/4.

Library hi tech (US)	27. (2009) 4.
Library + information update (GB)	(2009) jul/aug.
The library quarterly (US)	79. (2009) 4.
Library trends (US)	58. (2009) 1.
Libri (I)	59. (2009) 4.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2009) 9., 10.
New review of academic librarianship (GB)	15. (2009) 2.
Online information review (I)	33. (2009) 5.
Program (GB)	43. (2009) 4.
Public services quarterly (US)	5. (2009) 3.
The reference librarian (US)	50. (2009) 4.
Reference & user services quarterly (US)	49. (2009) 1., 2.
Revista española de documentación científica (ES)	32. (2009) 4.
Scandinavian public library quarterly (Sx)	42. (2009) 4.
Technical services quarterly (US)	26. (2009) 4.
VINE (GB)	39. (2009) 3.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)	56. (2009) 6.

Most jelentek meg:

Koltay Tibor: A referálás elmélete és gyakorlata (Budapest, Könyvtári Intézet, 2003.) c. könyvének átdolgozott, bővített angol nyelvű kiadása a Chandos Publishing kiadásában Abstracts and Abstracting. A genre and set of skill for the twenty-first century c. kötete 227 oldalon.

Tóth Erzsébet:

Hatékony információkeresés a weben. Az internetes keresők lekérdezési hatékonyságának vizsgálata. Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola, 2010. 159 p.

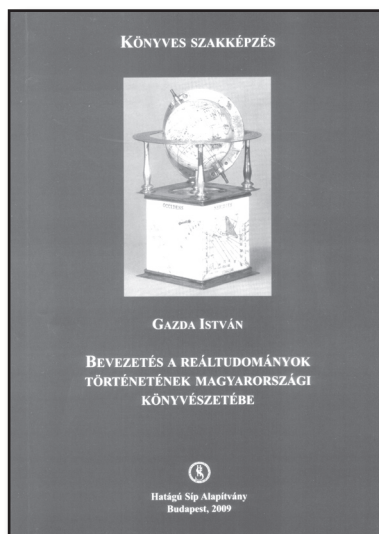
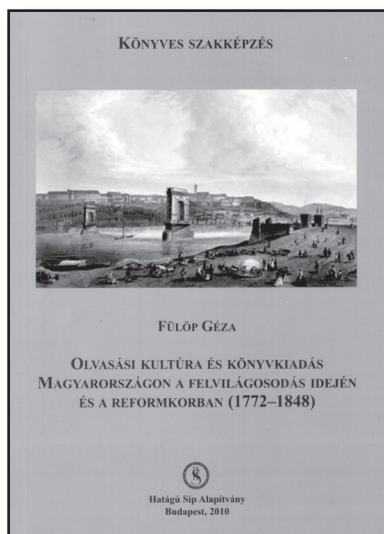
A Hatágú Síp Alapítvány gondozásában a Könyves szakképzés újabb két kötete jelent meg a közelmúltban:

Fülöp Géza:

Olvasási kultúra és könyvkiadás Magyarországon a felvilágosodás idején és a reformkorban (1772–1848) Budapest,. Hatágú Síp Alapítvány, 2010. 249 p.

Gazda István:

Bevezetés a reáltudományok történetének magyarországi könyvészetébe. Budapest, Hatágú Síp Alapítvány, 2010. 252 p.

(A könyveket lapunk következő számaiban ismertetjük majd. – *A szerk.*)